

นโยบายทางสร้างชาติ สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม
ของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

จอมพลแปลก พิบูลสงครามมีนโยบายที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของส่วนบุคคลและ
ของชาติ ตลอดจนปรับปรุงวัฒนธรรมไทย และสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ตามแบบของวัฒนธรรม
ของยุโรป ซึ่งการปรับปรุงดังกล่าว จอมพลแปลก พิบูลสงครามเรียกว่า การสร้างชาติ และ
ยึดถือเป็นอุดมคติของการดำเนินงาน จะเห็นชัดจากคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีที่ว่า

ทุก ๆ หน่วยงานย่อยซึ่งคืออยู่ที่ตัวกันแล้ว ว่านโยบายอันดีของชาติไทย
อันเป็นที่รักยิ่งของเราทั้งหลายขึ้นอยู่กับอยู่ที่ความตั้งใจแน่วแน่ของ
ประชาชนชาวไทยทุกคนในอันที่จะแก้ไขเพิ่มเติมปรับปรุงสร้าง
สมชิ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะแห่งชาติของเรา ซึ่งเป็น
อารยชาติ และเขาระดับความเป็นอยู่ของนานาอารยประเทศทั่วโลก ในปรัศยุมันนี้ การปฏิบัติของพี่น้องชาวไทยทั้งชายหญิงที่
รวมใจกันกระทำดังกล่าวนี้ เรียกว่า สร้างชาติ

การสร้างชาติมีความหมายกว้างใหญ่ไพศาล เริ่มแต่ประชากร
ของชาติจะก่อสร้างตัวของตนเองให้เป็นพลเมืองที่ขึ้นมากอน
กล่าวคือ มีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายอัน
เรียบร้อยเป็นระเบียบดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินดี
เหล่านี้เป็นคน เมื่อพลเมืองทุกคนมีสภาพเป็นดังกล่าวนี้แล้ว ชาติ
ก็ย่อมจะเป็นหน่วยรวมที่มั่นคงสมบูรณ์ประชาชนก็สามารถช่วยกัน
ประกอบงานส่วนกลางของชาติ ให้วัฒนาถาวรรุ่งเรืองต่อไปได้
อย่างไม่ต้องสงสัย¹

¹กรมโคสนาการ, ประมาณค่าปราสัยและสุนทรพจน์ของ พณ.ท่าน จอมพล ป.
พิบูลสงคราม (ฉบับที่ 2) (พระนคร, 2485), หน้า 3.

ให้ท่านกำหนดผู้ใหญ่วัยชราช่วยกันทำอย่างไรจะให้เรามีเลือดชั้นใน มี
 กางเกง มีหมวกใส่เป็นหยางน้อย ในทางรักษาพยาบาลก็เหมือน
 กัน พี่น้องราษฎรของเรายังไม่รู้จักใช้หยูกยาใหญ่ถุกคอง ยังไม่
 รู้จักใช้ยาตามที่แพทย์สาธารณสุขแนะนำให้³

การที่ราษฎรไทยส่วนใหญ่มิมีชีวิตอยู่ในชนบท ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ความเป็นอยู่
 ลำหลัง ทั้งที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย การรักษาพยาบาล ทั้งขาดเครื่องเรือน
 และเครื่องใช้สอย จอมพลแปลก พิบูลสงครามจึงมีคำสั่งให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการ
 ให้ราษฎรมีความกินที่อยู่ดี และมีความสุขสบาย รัฐบาลยังได้ดำเนินการส่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน
 เข้ามาอบรมในกรุงเทพฯ เพื่อประสานความคิดของเจ้าหน้าที่ส่วนกลางของรัฐบาล กับลูกบ้าน
 ของตนในท้องถิ่นนั้น ให้แนะนำราษฎรในท้องถิ่นทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักผลไม้ เลี้ยง
 หมู เป็ดไก่ ซุกบ่อเลี้ยงปลา เพื่อให้ราษฎรมีอาหารที่มีประโยชน์กิน เพื่อสุขภาพและอนามัย
 ของราษฎร รัฐบาลสนับสนุนอุตสาหกรรมพื้นเมืองทุกชนิดให้เป็นอุตสาหกรรมภายในครอบครัว
 เช่น อบรมให้ราษฎรปลูกฝ้าย รู้จักทอผ้า เป็นการช่วยตัวเองทางเศรษฐกิจ รัฐบาลยังได้
 แนะนำให้ราษฎรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว
 จอมพลแปลก พิบูลสงครามแนะนำให้ราษฎรเริ่มกิจการรับจ้างชั่วคราว รัฐบาลจัดให้มีการ
 อบรมวิชาค้าขายแก่คนไทย และสนับสนุนให้ราษฎรค้าขาย เช่นขายกวยเตี๋ยว เป็นต้น เมื่อ
 ครอบครัวใดมีรายได้มากขึ้น ก็สามารถจัดหาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต้องการได้มากขึ้น ทำ
 ให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

1.2 แก้ไขปัญหาคนว่างงานและผู้ไม่ทำงาน การที่ชาติจะเจริญก้าวหน้า
 จอมพลแปลก พิบูลสงครามเห็นว่า ทุกคนจะต้องประกอบอาชีพของตน และจอมพลแปลก
 พิบูลสงครามเองก็ใฝ่ใจช่วยสนับสนุนให้ทุกคนมีทางประกอบอาชีพ ในการแก้ไขปัญหาคคนว่าง
 งาน รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ พุทธศักราช 2484 ขึ้นเมื่อวันที่ 30
 กันยายน พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) โดยกำหนดว่าผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปีบริบูรณ์ พ้นจาก
 การศึกษา ไม่เป็นภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา มีร่างกายสมบูรณ์ ต้องประกอบอาชีพ

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-7.

ผู้ใดไม่มีอาชีพหรือรายได้ต้องรายงานตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องที่ที่ตนมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ภายในเวลาที่กำหนดไว้⁴ เคียงต่อมา รัฐบาลก็ได้ตรากฎหมายอีกฉบับหนึ่ง เพื่อให้มีการควบคุมคนขอทาน โดยออกเป็นพระราชบัญญัติควบคุมขอทาน คือ หากสอบสวนได้ว่าผู้ใดทำการขอทาน และผู้นั้นเป็นคนชราภาพ หรือเป็นคนวิกลจริตพิการ หรือเป็นคนมีโรค ซึ่งไม่สามารถประกอบการอาชีพอย่างใด และไม่มีทางเลี้ยงชีพอย่างอื่น ทั้งไม่มีญาติคอยอุปการะเลี้ยงดู ก็ให้เจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ส่งตัวไปยังสถานสงเคราะห์ แต่ถ้าหากว่าเมื่อปรากฏจากการสอบสวนว่าผู้ที่ทำการขอทานไม่อยู่ในลักษณะดังกล่าว ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งให้ไปติดต่อกับสำนักงานจัดหางานของรัฐบาล เพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากสถานที่ดังกล่าว⁵

นอกจากจะช่วยเหลือผู้ไม่สามารถเลี้ยงชีพด้วยตนเองโดยให้ไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวยังกำจัดการผู้ที่เกี่ยวข้องทำงาน บรรดาผู้ว่างงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทำงานถูกส่งไปยังสำนักงานจัดหางานซึ่งทางสำนักงานจะได้จัดการส่งไปทำงานในที่ต่าง ๆ ส่วนผู้ที่มีที่ทำกินไม่เป็นหลักแหล่ง กรรมกรโรงงาน หรือผู้ที่ไม่มีที่ดินของตน รัฐบาลก็จัดสรรที่ดินให้ทำกิน⁶

1.3 รัฐบาลส่งเสริมเศรษฐกิจของชาติทางชาตินิยม

ก. รัฐบาลส่งเสริมการผลิตสินค้าขึ้นภายในประเทศทั้งทางด้านการสินค้าพื้นเมือง เช่น รัฐบาลส่งเสริมการทอผ้าโดยใช้กี่กระตุก และสินค้าซึ่งเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค เพื่อทดแทนสินค้าซึ่งส่งมาจากต่างประเทศ เช่น น้ำตาล บุหรี่ กระดาษ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อสงวนเงินตราต่างประเทศ และเพื่อถ่วงความขาดแคลนเนื่องจากภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป

⁴"พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ พุทธศักราช 2484," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (30 กันยายน 2484), 1220-7.

⁵"พระราชบัญญัติควบคุมขอทาน," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (7 ตุลาคม 2484), 1324.

⁶"พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พุทธศักราช 2485," ราชกิจจานุเบกษา, 59 (24 มีนาคม 2485), 752.

รัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) ให้ประชาชนใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดในประเทศไทย ให้ชาวไทยสนับสนุนงานอาชีพ การเกษตร พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และวิชาชีพของชาวไทยด้วยกัน⁷ ความรู้สึกชาตินิยมทางเศรษฐกิจมีสูงมาก ผู้แทนราษฎรบางคนเสนอให้กำจัดเงินตราและบอยคอตสินค้าต่างประเทศทั้งหมด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนถึงกับโกนผมเกรียนเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้หัวซึ่งเป็นสินค้าที่มาจากต่างประเทศ สิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ส่วนใหญ่วางแต่ยังไม่ได้ผลิตขึ้นในประเทศ จึงมีการเสนอให้เริ่มอุตสาหกรรมขึ้นหลายอย่าง

เพื่อส่งเสริมสินค้าอุตสาหกรรมภายในประเทศ รัฐบาลได้ตรากฎหมายคุ้มครองอุตสาหกรรมในประเทศ และใช้ลัทธิชาตินิยมเข้าช่วยกระตุ้นชาวไทยให้ร่วมมือสนับสนุนคนไทยด้วยกัน ซึ่งปรากฏว่าได้รับการตอบสนองอย่างดียิ่งจากประชาชน โดยเฉพาะผู้บริโภคราชชาชนมีความนิยมไทยอย่างเต็มที่ แม้กระทั่งสินค้าบางอย่างซึ่งส่งมาจากต่างประเทศต้องนำมาเปลี่ยนสลากว่าทำขึ้นในประเทศไทย ความนิยมไทยเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป จนมีคำขวัญว่า "ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ"

ข. ส่งเสริมให้คนไทยรู้จักค้าขาย นอกจากรัฐบาลจะส่งเสริมเกษตรกรรม โดยชักชวนราษฎรให้ทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์แล้ว รัฐบาลยังได้ตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้นเพื่อผลิตผู้เชี่ยวชาญทางด้านเกษตร และทำการวิจัยปรับปรุงเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางเกษตร ทางด้านอุตสาหกรรม รัฐบาลส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมขึ้นในประเทศ นอกจากนั้น รัฐบาลยังมุ่งส่งเสริมค้าพาณิชยกรรมโดยการอบรมคนไทยให้รู้จักค้าขาย แต่ก่อนนั้น คนไทยมีอาชีพในทางเกษตรกรรมและรับราชการ การค้าขายไม่ได้รับความสนใจจากคนไทย อีกประการหนึ่งนับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา การค้าขายกับต่างประเทศเป็นกิจการของรัฐบาลเท่านั้น ครั้นมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การค้าขายถูกโอนจากรัฐบาลมาสู่เอกชน คนไทยไม่สนใจ เพราะไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ประกอบกับการเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศในรัชกาลที่ 4 ชาวเป็นสินค้าของของไทย คนไทยจึงหันไปปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่ การค้าขายจึงตกอยู่ในมือของชาวต่างประเทศเป็นต้นมา โดยเฉพาะชาวจีน ซึ่งเมื่อค้าขายได้กำไร ก็ส่งผล

⁷ "รัฐธรรมนูญฉบับที่ 5," ราชกิจจานุเบกษา, 56, ตอนที่ 55 (16 พฤศจิกายน 2482), 2359.

ประโยชน์ไปยังประเทศจีน ทำให้คนไทยเริ่มไหว้วานในภัยทางเศรษฐกิจจีนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็สลายตัวไปเมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์ การต่อต้านทางเศรษฐกิจต่อชาวจีนในประเทศไทยเริ่มมีขึ้นอีกในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี⁸ มีการปราบปรามชาวจีนผู้ค้าเน้นการค้า

เมื่อรัฐบาลตระหนักถึงความเสียหายดังกล่าว จึงพยายามส่งเสริมให้คนไทยนิยมทำการค้า เพื่อจะลดอิทธิพลการค้าของชาวต่างด้าว โดยการอุทิศทุนให้คนไทยที่ประกอบการค้า และส่งเสริมให้คนไทยทำการค้าแทนที่คนต่างด้าวในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ จัดการอบรมคนไทยทำการค้าหมู ผัก เบ็ด และไก่ แนะนำอาชีพใหม่ ๆ เช่น รับจ้างซักรีดนอกจากนั้น ยังใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมอาชีพของคนไทยให้มั่นคงยิ่งขึ้น โดยการตรากฎหมายสงวนอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับคนไทย⁹

ค. การโอนกิจการอุตสาหกรรมของคนต่างด้าวมาเป็นของรัฐ

รัฐบาลมีนโยบายทางเศรษฐกิจแบบชาตินิยม จึงได้ตั้งการค้าขายและอาชีพบางอย่างมาเป็นของคนไทย ส่วนกิจการอุตสาหกรรมซึ่งเป็นกิจการใหญ่ ในขณะนั้นตกอยู่ใน การควบคุมของชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวยุโรป เช่น ชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม ฮอลันดา เป็นต้น ชาติเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับกิจการใหญ่ ๆ เช่น สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ และกิจการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสินค้าส่งเข้าและส่งออก รัฐบาลไทยเห็นว่าการเหล่านี้ใหญ่เกินกำลังของเอกชนคนไทยจะทำได้ รัฐบาลจึงโอนกิจการเหล่านี้มาเป็นของรัฐ เพื่อลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนต่างด้าว เช่น วันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) รัฐบาลเข้าครอบครองบริษัทเหมืองแร่ทองคำ บริษัท เคส มินส์ ค'ออร์ เคอ ลีโซ จำกัด ซึ่งเป็นของชาวฝรั่งเศส ตั้งอยู่ที่ตำบลโตะโมะ อำเภอเวียง จังหวัดนครราชสีมา

⁸ ปรากฏในสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี กล่าวทางวิทยุกระจายเสียงในโอกาสพิธีสมัชชางานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484, ราชกิจจานุเบกษา, 56, หน้า 811 กล่าวถึงอาชีพของคนไทยที่ถูกต้องทางชาติแยงซึ่งไป.

⁹ พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย พุทธศักราช 2485, ราชกิจจานุเบกษา, 59 (9 มิถุนายน 2485), 1221.

รัฐบาลไทยอ้างว่า เพื่อให้การโคมาซึ่งทองคำสำหรับส่งเสริมทุนสำรองเงินตราของประเทศ ให้ดำเนินไปโดยไม่วุ่นวาย¹⁰ รัฐบาลซื้อเหมามิถิลี เอเซียติก เพื่อการเดินเรือตามฝั่งทะเลไทย รัฐบาลซื้อโรงงานยาสูบอังกฤษอเมริกัน โรงงานฟอกหนัง โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานทำสบู่ โรงงานนวนบุตรี โรงงานทำไม้ขีดไฟ และโรงงานทำเครื่องจักรรายย่อยอีกหลายแห่ง แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมของชาวต่างประเทศยังคงมีอยู่ ครั้นเมื่อเกิดสงครามเอเซียบูรพา กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทย ชาวยุโรปก็หนีภัยสงครามออกจากประเทศไทยไป ทำให้อิทธิพลของชาวต่างประเทศสลายตัวไปในสงครามครั้งนี้

นโยบายการสร้างชาติทางเศรษฐกิจด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ล้วนแต่เป็นเจตนาดีของจอมพลแปลก พิบูลสงครามที่มีต่อคนไทยทั้งชาติ และเป็นประโยชน์ต่อพลเมืองอย่างแท้จริง เช่น การยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎร การแนะนำด้านสุขภาพและอนามัย นับว่าก็มีประโยชน์ ประชาชนยินดีรับและยังปฏิบัติสืบมาจนทุกวันนี้ เช่น การนั่งเก้าอี้ การใช้ช้อนส้อม การกินไข่ไก่ จะเห็นได้ว่า อาหารทุกชนิดของไทยในเวลานั้นนิยมใส่ไข่ไม่ว่าจะเป็นอาหารหวานหรือคาว ตลอดจนกวยเตี๋ยว กะเพาะปลา แต่นโยบายบางอย่างของรัฐบาลไม่ได้มีการวางแผนมาก่อน ทำให้เกิดปัญหามาก เช่น การยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรโดยให้ทุกคนทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ รัฐบาลบังคับให้เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ แต่รัฐบาลไม่ได้จัดเตรียมหาลูกหมู ลูกเป็ด ลูกไก่ ตลอดจนอาหารสัตว์เตรียมไว้ให้พอเพียง เมื่อออกเป็นกฎหมายใช้บังคับราษฎร ราษฎรจึงถูกปรับและถูกเกณฑ์ไปทำงานโยธาเป็นส่วนใหญ่เพราะปัญหาพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ และปัญหาสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ นโยบายบางอย่างของรัฐบาลก็ไม่ได้ผล เช่น การสงวนอาชีพไว้สำหรับคนไทย และการส่งเสริมให้คนไทยค้าขาย ปรากฏว่าคนไทยยังไม่พร้อมที่จะรับนโยบายดังกล่าวได้

¹⁰"ประกาศกระทรวงเกษตรการ," ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 54 (21 มกราคม 2484), รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์ (พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเมนต์, 2484).

2. การสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม

ในระหว่างปลายปี พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) ถึงปลาย พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีของไทย เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปอยู่ในภาวะที่เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างรุนแรง จนกระทั่งเกิดสงครามขึ้นในยุโรป และสงครามในเอเชียมูรพา การที่เกิดสงครามขึ้นในยุโรป และกระจายแผ่ไปเป็นสงครามโลก โดยปรกติธรรมดาแล้ว รัฐบาลควรที่จะสนใจทำนุบำรุง กองทัพให้เข้มแข็งมากกว่าเดิม ส่วนทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม จะได้รับการละเลยเสียเป็นส่วนมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ยอมพลแปลก พิบูลสงครามได้พยายามสร้างชาติด้วยวัฒนธรรมขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นช่วงเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังจะเห็นได้จากงานต่อไปนี้ คือ

2.1 การยกเลิกและจัดประเพณีต่าง ๆ

ประเพณีเก่าบางอย่าง เช่น บรรพชาศักร์ และยศข้าราชการพลเรือน ซึ่งเป็นของไทยที่มีมาแต่โบราณ 'ยอมพลแปลก พิบูลสงครามเห็นสมควรให้ยกเลิกเสีย การยกเลิกบรรพชาศักร์ รัฐบาลได้อ่างรัฐธรรมนูญมาตรา 12 ที่ว่า

ฐานันดรศักดิ์ไม่ก่อให้เกิดเอกสิทธิ์แต่อย่างใด บุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมาย อันฐานันดรศักดิ์นั้น แต่เดิมได้มีระเบียบแบ่งเป็นยศ บรรพชาศักร์ และตำแหน่ง เฉพาะยศและตำแหน่งได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ให้เข้ากับรูปของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญเรียบร้อยแล้ว แต่บรรพชาศักร์อันเป็นฐานันดรอย่างหนึ่งนั้นยังไม่ได้มีการแก้ไข การมียศหรือบรรพชาศักร์หรือไม่นั้น มิใช่เป็นข้อที่ทำให้บุคคลได้รับผลปฏิบัติในทางกฎหมายต่างกัน ผู้มีบรรพชาศักร์หรือไม่ ย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมาย แต่เวลานี้ได้มีข้าราชการที่มีบรรพชาศักร์ทั้งที่อยู่ในราชการและนอกราชการ ตั้งแต่ผู้มีบรรพชาศักร์สูงลงมาจนถึงผู้มีบรรพชาศักร์ชั้นผู้น้อย ไกลออกจากบรรพชาศักร์เป็นจำนวนมาก และยังคงมีผู้มีบรรพชาศักร์บางคนยังคงดำรงอยู่ในบรรพชาศักร์ ยังมีใครบางคน จึงคิดเป็นการล้าหลังไม่เป็นระเบียบ ทั้งยังจะทำให้เขาใจผิดไปว่า ผู้มีบรรพชาศักร์นั้นจะมีสิทธิพิเศษดีกว่าผู้อื่นควย เหตุนี้ จึงเห็นสมควรที่จะยกเลิกบรรพชาศักร์พระราชทานไปเสีย เพื่อแก้ความเข้าใจผิด อันอาจจะเกิดขึ้นได้ดังกล่าวดแล้ว และทั้งจะเป็นการดำเนินการแก้ไขให้เป็นไป

โดยครบถ้วนตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในเรื่องฐานันดรศักดิ์
อีกด้วย

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์
อันมีราชทินนามเป็น เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ชุน เป็นต้น
... แต่ตามผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้ใดประสงค์จะคงอยู่ในบรรดาศักดิ์ที่
พระราชทานด้วยเหตุผลเฉพาะตัวของผู้นั้น ก็ให้แจ้งขอรับพระ
ราชทานพระมหากรุณาขึ้นมา เมื่อใดพิจารณาเห็นสมควร จะได้อ
อนุญาตให้ผู้นั้นคงอยู่ในบรรดาศักดิ์ต่อไป¹¹

ส่วนผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ หากประสงค์จะใช้ราชทินนามเป็นชื่อตัวหรือชื่อสกุล เพื่อเป็น
อนุสรณ์แห่งความดีงามในราชการจนได้บรรดาศักดิ์ ให้ทำการติดต่อกับกระทรวงมหาดไทย
หลังจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ชักชวนให้ผู้มีบรรดาศักดิ์คืนบรรดาศักดิ์ก่อนที่จะ
มีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์ ได้มีผู้คืนบรรดาศักดิ์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะ
บุคคลสำคัญในวงการรัฐบาล และจอมพลแปลก พิบูลสงครามเอง¹² เช่น

จอมพล หลวงพิบูลสงคราม

นายพลโท หลวงพรหมโยธี

นายพลตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์

หลวงประดิษฐมนูธรรม

หลวงนฤเบศร์มานิต

หลวงวิจิตรวาทการ

ไช้ว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

ไช้ว่า นายพลโท มังกร พรหมโยธี

ไช้ว่า นายพลตรี จรูญ รัตนกุล

เสรีเริงฤทธิ์

ไช้ว่า นายปรีดี พนมยงค์

ไช้ว่า นายสงวน จุฑาเดมิย์

ไช้ว่า นายวิจิตร วิจิตรวาทการ

¹¹"พระบรมราชโองการเรื่องการยกเลิกบรรดาศักดิ์," ราชกิจจานุเบกษา,
59 (19 พฤษภาคม, 2485), 1089.

¹²สำนักนายกรัฐมนตรี, "เรื่องพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการ
กราบถวายบังคมลาออกจากบรรดาศักดิ์," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (4 ธันวาคม, 2484),
4525 - ก - ค.

นายพันเอก พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ

ใช้ว่า นายพันเอก เกา เพ็ชรเลิศ
บริภัณฑ์ยุทธกิจ

หลวงชำนาญนิติเกษตร

ใช้ว่า นายอุทัย แสงมณี

นายพลอากาศตรี พระเวชยันตรังสฤษฏ์

ใช้ว่า นายพลอากาศตรี มุณี มหาสันทนะ
เวชยันตรังสฤษฏ์

หลวงเกษสัทธรรม

ใช้ว่า หม่อมหลวงเกษ สนิทวงศ์

นายพันตรี หลวงโกวิทอภัยวงศ์

ใช้ว่า นายพันตรี ควบ อภัยวงศ์

นายพันตรี หลวงเชวงศักดิ์สงคราม

ใช้ว่า นายพันตรี ชวง เชวงศักดิ์สงคราม

นายพลตำรวจตรี หลวงอกุลเกษจรัส

ใช้ว่า นายพลตำรวจตรี อกุล อกุลเกษจรัส

ขุนสมอาหารทิศะคี

ใช้ว่า นายไป-ระ สมอาหาร

นายนาวาเอก หลวงขำรงนาวาสวัสดิ์

ใช้ว่า นายนาวาเอก ถวัลย์ ขำรง-
นาวาสวัสดิ์

นายพลเรือโท หลวงสินธุ์สงครามชัย

ใช้ว่า นายพลเรือโท สินธุ์ กมลนาวิน

นายนาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม

ใช้ว่า นายนาวาอากาศเอก เทียร
เก่งระคมยิง

นายพลตรี หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต

ใช้ว่า นายพลตรี พิชิต เกรียงศักดิ์พิชิต

นายพลเรือตรี หลวงนาวาวิจิตร

ใช้ว่า นายพลเรือตรี ฉ้น นาวาวิจิตร

นายพันเอก หลวงสฤษฏ์ยุทธศิลป์

ใช้ว่า นายพันเอก เพ็ชร สฤษฏ์ยุทธศิลป์
พิริยะโยธิน

นายนาวาเอก หลวงสังวรยุทธกิจ

ใช้ว่า นายนาวาเอก สังวร สุวรรณชีพ

การยกเลิกบรรดาศักดิ์เป็นไปเฉพาะในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม คือตั้งแต่ประกาศชักชวนในปลายปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ในสมัยที่พันตรีควบ อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี พันตรีควบ อภัยวงศ์เห็นว่าบรรดาศักดิ์เป็นสิ่งเชิดชูบุคคลที่ทำความดีต่อทางราชการ จึงเห็นควรรักษาไว้เพื่อความภูมิใจและเป็นเยี่ยงอย่างแก่บุคคลรุ่นหลัง จึงมีพระบรมราชโองการให้คำประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์

เป็นโมฆะเพราะเป็นการแย้งกับกระแสพระบรมราชโองการ และให้ผู้ที่ลาออกจากบรรพชาศักร์
 ้วยความจำใจขอคืนบรรพชาศักร์ได้¹³

หลังจากที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้รับสนองพระบรมราชโองการให้ยกเลิก
 บรรพชาศักร์แล้วไม่นาน ก็ได้มีประกาศให้ยกเลิกข้าราชการฝ่ายพลเรือน โดยรัฐบาลแถลงว่า
 ได้มีกฎหมายวางระเบียบสอคล้องกับรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ มี
 กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนและระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ แบ่งเป็น
 ชั้น ๆ ต่าง ๆ กันไว้แล้ว ฉะนั้น ยศของข้าราชการฝ่ายพลเรือนซึ่งได้เคยพระราชทานไว้
 แท้สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และยิ่งหาได้มีการยกเลิกไป รัฐบาลเห็น
 ว่าไม่จำเป็นที่จะต้องมีอีกต่อไป จึงมีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกบรรพชาศักร์ข้าราชการฝ่าย
 พลเรือน อันได้แก่ มหาอำมาตย์ อำมาตย์ และรองอำมาตย์ เป็นต้น ตั้งแต่วันที่ 30 กรกฎาคม
 พ.ศ.2485¹⁴ (ค.ศ.1942)

ประเพณีไทยแต่โบราณมา หญิงไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญในสังคมนัก หญิงมักจะเชื่อฟัง
 และคล้อยตามฝ่ายชายเสมอ ถึงกับมีคำพังเพยว่า ชายเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้า หญิงเป็น
 ช้างเท้าหลัง ซึ่งจะตอ้งก้าวตามเท้าหน้า หรือเวลาหญิงจะออกเรือน ก็มักจะได้รับการอบรม
 สั่งสอนให้เคารพและเชื่อฟังสามี และโดยทางปฏิบัติแล้ว หญิงไทยก็ยอมรับสภาพของตนโดย
 ไม่มีการโต้แย้ง มีความพอใจในฐานะของตนเสมอมา ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าในสมัยโบราณ
 ชาวไทยไม่ค่อยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ การทำมาหาเลี้ยงชีพและเลี้ยงครอบครัวเป็นหน้าที่
 ของชายเท่านั้น ส่วนหญิงจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน คอยเลี้ยงดูบุตร และปฏิบัติให้ความสุข
 ความสะควกสบายแก่สามีเท่านั้น ไม่ได้ออกไปทำมาหากินนอกบ้าน จึงขาดประสบการณ์ทาง
 เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น ฝ่ายชายจึงเป็นผู้ตัดสินใจ และเป็นผู้นำ ลักษณะเช่นนี้เป็นมาแต่สมัย

¹³ "พระบรมราชโองการให้คำประกาศยกเลิกบรรพชาศักร์เป็นโมฆะ,"

ราชกิจจานุเบกษา, 62 (23 มกราคม, 2488), 126.

¹⁴ "พระบรมราชโองการประกาศเรื่องการยกเลิกข้าราชการฝ่ายพลเรือน,"

ราชกิจจานุเบกษา, 59 (30, กรกฎาคม, 2485), 1402-3

โบราณ จนถึงสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ ชายไทยยกย่องหญิงว่ามีความสามารถ และให้มีฐานะเท่าเทียมกับชาย ลักษณะเช่นนี้เริ่มเมื่อไทยประสบความสำเร็จในการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับอินโดจีนของฝรั่งเศสแล้ว นายกรัฐมนตรีซึ่งขณะนั้นมีศเป็น นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้วิงวอนพี่น้องสตรีไทย เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ให้พี่น้องสตรีไทยทุกคนไฉ่ฉวยความประเพณีนิยมในสมัยโบราณของไทย หรือไฉ่ฉวยความสมัยนิยมในขณะนั้น และขอให้พี่น้องสตรีไทยทุกคนเลิกการใส่ผ้าโจงกระเบน ให้เปลี่ยนเป็นการนุ่งผ้าถุงอย่างสมัยโบราณของไทย หรือตามสมัยนิยมในขณะนั้น และขอให้เลิกใส่ผ้าตีนเกี้ยวปกปิดทอนบน คือไม่ให้ใส่ผ้าคาคอก หรือปล่อยเปลือยกายทอนบน โดยให้ใช้เสื้อแทน¹⁵

หลังจากที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามวิงวอนบรรดาสตรีไทยขอให้ปรับปรุงการแต่งกายให้ถูกต้องตามความนิยมของอารยประเทศแล้ว ปรากฏว่าสตรีไทยส่วนมากได้ให้ความร่วมมือปฏิบัติตามคำวิงวอนอย่างเต็มใจ ขณะนั้นตามที่ประชุมชนทั่วไป บรรดาสตรีไทยต่างนุ่งถุงกันพร้อมเพรียงกันทุกชั้นทุกวัย นับเป็นเครื่องแสดงอันหนึ่งของชาติไทยในความสง่างามที่ทุกคนช่วยกันสร้างขึ้น¹⁶

เมื่อสามารถเปลี่ยนการปฏิบัติในเรื่องการแต่งกายของสตรีไปได้ก้าวหน้าหนึ่งแล้ว นายกรัฐมนตรีได้วิงวอนให้พี่น้องสตรีไทยสวมหมวก คำวิงวอนของนายกรัฐมนตรีตอนหนึ่งว่า

ทุกท่านย่อมซาบซึ้งที่อยู่ทั่วกันแล้ว ว่านโยบายอันดีของชาติไทยอันเป็นที่รักยิ่งของพวกเราทั้งหลายนั้นอยู่ที่ความตั้งใจอันแน่วแน่ของประชาชนชาวไทยถวญหน้าในอันที่จะแก้ไขเพิ่มเติม ปรับปรุง สร้างสมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะแห่งชาติของเรา ซึ่งเป็นอารยชาติ และเขาระดับความเป็นอยู่ของนานาชาติอารยประเทศ

¹⁵ กรมโคสนาการ, ประมาณค่าปราสัยและสุนทรพจน์ของ พน. ท่าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ฉบับที่ 2) (พระนคร, 2485), หน้า 36. "คำวิงวอนของพระท่านนายกรัฐมนตรี ฝากไว้แก่พี่น้องสตรีไทยเรื่องการแต่งกาย (14 มีนาคม, 2484)."

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ทั่วโลก ในปัจจุบันนี้ การปฏิบัติของพี่น้องชาวไทยทั้งชายหญิง
ที่รวมใจกันกระทำดังกล่าวนี้เรียกว่า สร้างชาติ¹⁷

จากคำวิงวอนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า หญิงไทยมีบทบาทมากในสมัยสร้างชาติ ใน
การแต่งกายถูกต้องตามวัฒนธรรม ครั้นเมื่อมา นายกรัฐมนตรีวิงวอนขอให้สตรีไทยนุ่ง
กระโปรง สวมรองเท้า เพิ่มขึ้นนอกจากการสวมหมวก ก็ปรากฏว่าสตรีไทยให้ความร่วมมือ
อย่างพร้อมเพรียงกัน รัฐบาลตระหนักถึงความร่วมมือดังกล่าวของหญิงไทยในสมัยนั้น จึงมี
การโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียงให้ชายยกย่องและให้เกียรติแก่หญิงไทย ครั้นเมื่อมีการจัด
ตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น แบ่งหน่วยงานออกเป็น 5 สำนัก สำนักหนึ่งมีชื่อว่า สำนัก
วัฒนธรรมฝ่ายหญิง ข้าราชการหญิงไปชุมนุมกันที่นั่นมากขึ้น ทำให้มีบทบาททางสังคมมากกว่า
แต่เดิม

นอกจากจะให้ผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการสร้างชาติแล้ว รัฐบาลยังมีจุดมุ่งหมายที่จะยก
ฐานะของสตรีไทยให้เท่าเทียมกับชาย โดยให้ความสำคัญแก่หญิงว่าสามารถทำอะไรเท่าเทียม
ชายได้ ในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) มีการพระราชทานยศทหารแก่
ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายพันโท เหล่าทหาร
ปืนใหญ่ เป็นนายทหารพิเศษประจำกองทัพบก และเป็นราชองครักษ์พิเศษด้วย¹⁸ มีการจัดตั้ง
กองทหารหญิง จัดตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิง และโรงเรียนนายสิบหญิง นอกจากจะเป็นการ
ยกย่องสตรีแล้ว ยังมีการย่ำว่าหญิงมีฐานะเท่าเทียมชาย ปรากฏในประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
เรื่องการปฏิบัติของตัวเมีย มีความว่า

บัดนี้ ยังปรากฏว่ามีตัวบางคนถือเหตุแห่งความอ่อนโยนประจำ
ใจของเมีย ประพฤติการทารุณเช่นการทุบตีคว่ำเมียของตน
ทาง ๆ เสมือนว่าเมียของตนนั้นเป็นทาสหรือผู้บ่าวเรอรับใช้ที่ต่ำ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38. "คำวิงวอนของพ.ท.ท่านนายกรัฐมนตรีแก่พี่น้องสตรี
ไทยเรื่องการสวมหมวก."

¹⁸ "ให้ท่านผู้หญิงพิบูลเป็นนายพันโทพิเศษ," ศรีกรุง, 16 กรกฎาคม 2485, หน้า 1.

ศักร์ ทั้งนี้ เป็นสิ่งที่น่าละอายไร้ศีลธรรม และเป็นการเสื่อมเสีย แก่เกียรติของประชาชาติยิ่งนัก ฉะนั้น จึงขอประกาศให้ใคร่รัก ใว้ว่า ชายก็ดี หญิงก็ดี มีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความ รัฐธรรมนูญ เมื่อสมรสกันแล้ว ชายหญิงผู้เป็นฝ่ายเมียยอมมีหน้าที่ ปฏิบัติต่อกันด้วยความไมตรีและอารี ทองตะนถนอมความสัมพันธ์ แห่งครอบครัวให้มีความผาสุกกลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และให้เป็นทีเคารพนับถือของบุคคลโดยทั่วไป หน้าที่ของฝ่ายเมีย นี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้โดยละเอียดแล้ว กฎหมายทำให้เห็นว่าฝ่ายที่จะทำการทารุณต่อเมียของตนอย่างใด ไม ฝ่ายไม่มีสิทธิที่จะลงโทษเมียตนด้วยตนเอง จะคั่งศาลเคี้ยชำระ ความเอาเองหาได้ไม่ เมื่อคิดเห็นไม่ตรงกัน และหาทางปรอง ดองกันควยก็ไม่ได้ ก็มีอยู่ท่วงเตี้ยวคือ หย่าขาดจากการเป็นฝ่าย เมียต่อกันเสีย การทารุณเช่นเหตุที่ต่าง ๆ นี้ ไมว่าจะกระทำแก บุคคลใด ยอมเป็นความผิดมีโทษตามกฎหมาย ทั้งนี้ ถ้าฝ่ายผู้ที่เมีย ของตน ฝ่ายก็เป็นผู้กระทำผิด มีโทษตามกฎหมายลักษณะอาญา ฐาน ประทุษร้ายแกรวางกาย อาจได้รับโทษจำคุกถึง 10 ปี เช่นตาม มาตรา 257 เป็นต้น¹⁹

นอกจากจะมีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีไม่ให้สามีรังแกภรรยาแล้ว ยังมีประกาศ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กำหนดแนวทางที่สามีภรรยาพึงปฏิบัติต่อกันตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้สามีภรรยาอยู่ด้วยกันด้วยความผาสุก เป็นรากแก้วรากฐานไปถึงลูกหลาน สำหรับแนว ทางที่สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ได้ 5 ข้อ คือ

1. ค้ำถวยการยกย่องนับถือนว่าเป็นเมีย
2. ค้ำถวยการไม่คู้หมิ่น
3. ค้ำถวยการไม่ประพดคินอกใจ
4. ค้ำถวยการมอบความเป็นใหญ่ให้
5. ค้ำถวยการให้เครื่องแต่งตัว

¹⁹"ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการปฏิบัติของฝ่ายเมีย," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (16 มีนาคม, 2486), 564-6.

การยกย่องนับถือว่าเป็นเมีย

1. นำไปจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย
2. ยกย่องว่าเป็นเมียโดยเปิดเผย ด้วยการแนะนำ การพาเข้าสมาคม ให้
ออกมารับแขก ทั่วไปเพื่อความโอกาส
3. ยกย่องในการกินอยู่ให้เสมอกับสามี เช่น กินร่วมกัน นั่งเสมอกัน เต้นคู่
เคียงกัน หรือให้เมียเดินหน้า
4. ไม่ให้เมียทำงานหนักเกินกำลัง ให้ได้มีเวลาบันเทิงและพักผ่อนบ้าง ควร
ช่วยเหลือเมียในกิจการบ้านบ้างตามสมควร
5. ควรช่วยเหลือเมียในเวลาออกนอกบ้าน เช่น ช่วยถือของ อุ้มลูก ให้ความ
สะดวกและความปลอดภัย
6. แสดงน้ำใจดีเมื่อเวลาจากหรือพบกัน หรือแสดงความยินดีเมื่อพบกัน หรือ
แสดงความห่วงใยเมื่อจากกัน
7. พึงใช้ถ้อยคำชมเชย ยินดี และขบใจในกิจการที่เมียทำให้
8. พึงยกย่องความดีของเมียตามกาลเทศะ ไม่นินทาหรือเหยียดหยามจะควย
ประการใดก็ตาม
9. พึงผูกปดอบโยนประเล้าประโลมเวลาเมียเจ็บไข้ได้ทุกข์
10. พึงยกย่องเคารพในฐานะเมียและเพื่อนร่วมชีวิต
11. พึงพยายามเรียนรู้นิสัยใจคอของเมีย
12. พึงสนทนาปราศรัยและเล่าถึงกิจการให้ฟังตามสมควร
13. พึงปรึกษาหารือ ใ้คำแนะนำและความเห็นตามสมควร
14. ในระยะสัปดาห์หนึ่งหรือเดือนหนึ่ง พึงสละวันว่างให้เป็นวันของครอบครัวสัก

วันหนึ่ง.

ควยการไม่คู่หมั้น

1. ไม่ทุบตีหรือทำทารุณแก่เมีย
2. พึงใช้ถ้อยคำที่สุภาพอ่อนโยนต่อเมีย
3. หากเมียผิดพลั้งประการใด ควรแนะนำตักเตือนโดยละมุนละม่อม ไม่ใช่ว่าจา
หยาบคาย.

4. เมื่อรู้สึกตัวว่ามีความผิด ควรแสดงความรับผิดชอบ
5. ควรนึกอยู่เสมอว่า ทุกคราวที่ตนได้รับความดีความชอบ ให้ถือว่าเมียมีส่วน
ควย
6. ไม่ขู่มิ่นหรือเหยียดหยาม พ่อ แม่ ญาติมิตรหรือผู้ที่นับถือของ เมีย
7. ไม่เปรียบเทียบหญิงอื่นกับ เมียของตน ในทางที่จะทำให้เกิดความแสบใจ
8. ไม่เอาใจอ่อนแอของ เมียมาพูดให้สะเทือนใจ
9. ให้ถือเป็นหน้าที่ของตัวที่จะต้องรักเตือนในข้อบกพร่องของ เมีย แต่ให้ถูก
กาลเทศะ

ควยการไม่ประพฤตินอกใจ

1. ไม่นอกใจไปยืมคืนในหญิงอื่น นอกจาก เมียของตน
2. ควรนึกอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่หรือหามาได้ต้อง เป็นของ เมียและของ
ลูกควย
3. พึงนึกถึงชีวิตและอนาคตของลูกอยู่เสมอ
4. พึงนึกเสมอว่า เมีย เป็นเพศที่อ่อนแอและเป็นแม่ของลูกที่รัก
5. ต้องคิดเสมอว่า ทุกขรอนของ เมียก็เสมือนทุกขรอนของตน
6. รักษาพยาบาล เมียควยก็เหมือนเมียเจ็บไข้
7. ไม่ประพฤตินอกใจ เช่น เล่นการพนัน เสพสุราเมาเมื่อนิจสิน

ควยการมอบความเป็นใหญ่ให้

1. มอบให้เมียปกครองดูแลทรัพย์สินสมบัติ และกิจการในบ้านเรือน
2. พยายามหักตนให้มึใจ เป็นนักกีฬา คือทำให้ใจให้กว้างขวางและหนักแน่น
3. ช่วยแก้หรือกันความเสียหายทุกทางของ เมีย เมื่อมีผู้กล่าวหรือแสดงความ
หมิ่นประมาทต่อหน้าตน
4. พึงทำตนให้สมกับ เป็นพ่อบ้าน

ควยการให้เครื่องแต่งตัว

1. ให้เมียแต่งตัวให้สมกับฐานะ
2. แสดงการเอาใจต่อการแต่งตัวของ เมีย เช่น ช่วยติ และชม

3. ฟิงหา ของปากหรือใจของชนัตามโอกาส²⁰

การจัดประเพณีต่าง ๆ

พิธีสมรส สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้วางระเบียบการพิธีสมรสของคนไทยขึ้น 2 อย่างคือ พิธีอย่างใหญ่ และพิธีการอย่างย่อ กำหนดสถานที่ประกอบพิธี และกำหนดเครื่องแต่งกาย

การแต่งกายของเจ้าบ่าวได้กำหนดไว้ว่า ถ้าหากเป็นทหาร ตำรวจ หรือข้าราชการพลเรือน ให้แต่งเครื่องแบบปกติสีขาว ประทับเหรียญตรา สวมถุงมือขาว ถ้าไม่ใช่ข้าราชการ ได้กำหนดให้แต่งชุดสากลไว้ 2 แบบ มีข้อปลีกย่อยต่างกันเล็กน้อย ลักษณะที่เด่นชัดคือ ต้องเป็นเสื้อนอกสีขาว เสื้อเชิ้ตสีขาว กางเกงขายาวไม่พับปลายขาสีดำหรือสีชาวมุกคอกควายดำหรือแพรสีดำแบบหูกกระต่าย ถ้าผูกคอแบบเงือกกลาสี อาจเป็นสีน้ำเงิน ดำ หรือเทา หรืออาจมีลวดลายที่สวยงาม รองเท้าหนังสีน้ำตาล ถุงเท้าสีน้ำตาล หมวกสีน้ำตาล และถุงมือขาว ส่วนเครื่องแต่งกายของเพื่อนเจ้าบ่าวให้อนุโลมแต่งอย่างเจ้าบ่าวเท่าที่มีสิทธิจะแต่งได้ เว้นแต่ไม่ต้องประทับเหรียญตรา

การแต่งกายของเจ้าสาว ให้เลือกกระโปรงสีชาหรือขาวนวล ยาวจกพื้น แขนยาวจกข้อมือ ใช้เครื่องประดับที่ไม่มีสี มีผ้าคลุมศีรษะ เป็นผ้าโปร่ง หรือผ้าลูกไม้เย็บติดกับดอกไม้สีขาว สวมถุงมือขาว ถุงเท้าสีเนื้อ และรองเท้านสูงสีขาว ส่วนเครื่องแต่งกายของเพื่อนเจ้าสาวใช้กระโปรงสีนวลยาวจกพื้น สวมหมวกปีกใหญ่สีขาว ถุงมือขาว ถุงเท้าสีเนื้อ รองเท้านสูงสีขาว²¹

²⁰สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, "ประกาศเรื่องวัชนัมของผิวเมีย," ราชกิจจานุเบกษา, 60(15 กุมภาพันธ์, 2487), 273-4.

²¹สำนักนายกรัฐมนตรี, "ประกาศเรื่องกำหนดการพิธีสมรสของคนไทย," ราชกิจจานุเบกษา, 60(23 มิถุนายน, 2486), 607-612.

ส่วนพิธีการในเวลาประกอบพิธีสมรส ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้
กำหนดไว้ ดังนี้

ในงานพิธีสมรส เจ้าสาวต้องอยู่ทางซ้ายเจ้าบ่าวตลอดเวลา ส่วนเพื่อน
เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าสาว โดยปรกติให้มีจำนวนฝ่ายละไม่เกิน 4 คน และในขณะพิธีให้อยู่
หลังเจ้าบ่าวและเจ้าสาวในระยะอันสมควร เมื่อถึงกำหนดแขกที่ได้รับเชิญต่างพากันไปยัง
พิธีมณฑลพร้อมทั้งเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว แล้วเจ้าบ่าวนมัสการพระศรีวิรัตนตรัย ผู้ใหญ่
ฝ่ายเจ้าสาวพาเจ้าสาวไปยังพิธีมณฑล ถ้ามีเพื่อนเจ้าสาวก็ให้ไปพร้อมกัน เมื่อเข้าสู่พิธี-
มณฑลแล้ว เจ้าสาวนมัสการพระศรีวิรัตนตรัย เมื่อถึงกำหนดผู้เป็นประธานในพิธีมีข้อความใด
จะกล่าว ก็กล่าวในตอนนั้น เจ้าบ่าวไปคุกเข่าหน้าพระพุทธรูป ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวพาเจ้า
สาวไปคุกเข่าเคียงคู่เจ้าบ่าวหน้าพระพุทธรูป แล้วผู้เป็นประธานในพิธีสมรสหลั่งน้ำพระพุทธร-
มนต์และเจิมให้คู่บ่าวสาว ผู้เป็นประธานนี้อาจเป็นเจ้าภาพเอง หรือผู้ที่เจ้าภาพเชื่อเชิญ
พระสงฆ์ (ถ้ามี) เจริญชัยมงคลคาถา ถ้ามีการจดทะเบียนสมรส ให้คู่สมรสและพยานลงชื่อ
ในทะเบียนของรัฐ แล้วกลับไปสู่ที่ แขกผู้ได้รับเชิญทุกคนลงชื่อในสมุดสักขีของเจ้าภาพ คู่-
สมรสประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม (ถ้ามีพระสงฆ์) พระสงฆ์อนุโมทนา คู่สมรสหลั่งน้ำทักษิ-
โณทก (ตรวจน้ำ) คู่สมรสนมัสการลาพระศรีวิรัตนตรัย แล้วพากันเดินผ่านและแสดงความ
เคารพ เพื่อรับพรจากบรรดาแขกที่ไปงาน ซึ่งแขกควรยืนขึ้นเพื่อเป็นการให้เกียรติยศและ
อำนวยการแก่คู่สมรส²²

พิธีศพ เพื่อให้พิธีศพของคนไทยเป็นไปโดยมีระเบียบและเหมาะสมกับวัฒนธรรม
สภาวัฒนธรรมจึงมีประกาศกำหนดแบบพิธีศพไว้²³ โดยแบ่งงานออกเป็น 2 ประเภท คือ
เป็นงานเฉพาะเจ้าภาพที่จัดทำขึ้นเป็นการภายในอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีการเชิญแขก เช่น งาน
อาบน้ำศพ งานทำบุญต่าง ๆ งานเผาศพ (เผาจริง) งานอัฐิ และงานอังคาร ส่วนงาน

²²"ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ," ราชกิจจานุเบกษา, 60(27 เมษายน, 2486), 757-759.

²³"ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ," ราชกิจจานุเบกษา, 60(11 พฤษภาคม, 2486), 818-9.

อีกประเภทหนึ่ง เป็นงานรับแขก หมายถึงงานที่เจ้าภาพเชิญแขกไปในงาน เช่น งานทักษิณานุสรณ์ งานฝังศพ และงานเผาศพ ส่วนระเบียบการจัดการกับศพ ตั้งแต่เมื่อมีคนตาย ก็กำหนดไว้อย่างละเอียดถึงว่า เมื่อการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว นำศพใส่ที่ใส่ศพตั้งไว้ แล้วให้กำหนดวันมีงานทักษิณานุสรณ์โดยจัดให้เป็นงานรับแขกในโอกาสแรกอันจะพึงทำได้ และในงานนี้ให้มีการเคารพศพ เช่น จุกฐูปเทียนหรือวางพวงดอกไม้หน้าศพ เป็นต้น ถ้าเป็นศพมีเครื่องประกอบเกียรติยศ เช่น เครื่องประโคมหลวง ก็ควรรับประโคมในตอนนี้ด้วย ต่อจากนั้นก็ควรนิมนต์พระภิกษุสงฆ์เทศน์และบังสุกุลแล้วเสร็จงาน

หลังจากงานทักษิณานุสรณ์แล้ว เป็นงานทำบุญของเจ้าภาพไม่ต้องเชิญแขก แต่งานฝังศพหรือเผาศพจัดเป็นงานรับแขก ณ สถานที่ที่จะฝังหรือเผาศพ การเชิญศพ ตามศพหรือทำบุญระหว่างศพอยู่ ณ ที่สำหรับทำการเผาเป็นงานเฉพาะของเจ้าภาพ ไม่มีการเชิญแขก งานรับแขกมีเฉพาะตามกำหนดการเท่านั้น เช่นการบังสุกุล หรือทำบุญ เช่นเทศน์และบังสุกุล เมื่อทำบุญเสร็จแล้ว จึงมีการเผาศพ เริ่มด้วยวางเครื่องขมาศพ และจุดไฟเผาศพ ถ้าศพใดมีเครื่องประกอบเกียรติยศ เช่นมีการประโคมหลวงสมควรประโคมตอนนี้ ~~.....~~ งานเก็บกระดูกเป็นกิจของเจ้าภาพ เว้นแต่งานอังคารของศพที่เผามาจากต่างประเทศ จึงปฏิบัติกิจงานเผาศพ การไปเผาศพแขกต้องนำเครื่องบูชาศพ คือ ฐูป เทียน ดอกไม้จันทน์ไปเอง

การแต่งกายไปในงานศพ

ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการแต่งกายหญิง โดยกำหนดเครื่องแต่งกายของหญิงไปในงานศพว่า ให้ใช้เครื่องคำล้น เช่น เสื้อผ้า แบ่งเป็น 2 ประเภท

1. เครื่องเต็มยศ และเครื่องครึ่งยศ เสื้อแบบสากล ยาวจรพื้น มีแขน ปลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ถ้ามีหมายกำหนดการหรือเปิดลับพล่า ถึงแม้ไม่ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ก็ให้ใช้แบบสากลยาวจรพื้น วัตถุที่ใช้ไม่ควรใช้ชนิดที่บางมาก หรือเป็นมัน แว่ววาวจนเกินไป เครื่องมีสีที่สีแฉาวาวควรรงค

2. เครื่องปรกติ เลื้อแบบลากลัน²⁴

ส่วนชาย ให้แต่งเครื่องแบบ ใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าโปร่งค่าขนาดกว้าง 7 - 10 เซนติเมตร พันแขนเลื้อซ้ายเบื้องบน หรือแต่งกายสุภาพตามธรรมเนียม ใช้เลื้อขาว กางเกง ขาวขายาว (ถ้าเป็นเลื้อคอแบะให้ใช้เลื้อเชิดขาว ผ่าผูกคอค่า เงื่อนกลาลี) รองเท้า หนังค่า ถูงเท้าค่า และใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าโปร่งค่าขนาดกว้างระหว่าง 7 - 10 เซนติ-
เมตร พันแขนเลื้อซ้ายเบื้องบน²⁵

ระเบียบการเคารพของคนไทย

คหยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติพิจารณาเห็นว่า ประเพณีเกี่ยวกับการแสดงความเคารพ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ สมควรส่งเสริมและประมวลประเพณีที่วั้นนี้ ถือเป็นทางปฏิบัติ ต่อไป จึงได้วางระเบียบขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

1. ระเบียบการเคารพที่วางไว้นี้ ไม่ลบล้างวิธีเคารพของผู้แต่งเครื่องแบบที่ กำหนดโดยกฎหมายอันมีระเบียบการเคารพอยู่เป็นเฉพาะแล้ว หรือการเคารพเกี่ยวกับ ศาสนาหรือในระหว่างบุคคลภายในครอบครัว

2. ระเบียบการเคารพที่วางไว้นี้ พึงพิจารณาใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะของ การแต่งกายและโอกาส

แบบการเคารพของชาย

ก. เวลาปรกติ

1. ใช้กมศีรชะ ให้ใช้เป็นการแสดงไมตรี ทักทาย หรือแสดงความยินดี ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย หรือบุคคลเสมอกัน ในกรณีแรกให้ผู้น้อยเป็นผู้ทำก่อน ส่วนในกรณี

²⁴สำนักนายกรัฐมนตรี, "ประกาศเรื่องระเบียบการแต่งกายหญิง," ราชกิจจานุเบกษา, 60(25 พฤษภาคม, 2486), 956-966.

²⁵สำนักนายกรัฐมนตรี, "ประกาศเรื่องระเบียบการแต่งกายไว้ทุกข์ในงานศพ," ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติ, หน้า 23.

หลัง ให้ฝ่ายเห็นก่อนเป็นผู้ทำก่อน

2. ถอดหมวก ให้ใช้ในโอกาสเกี่ยวกับข้อข้างบน เมื่อผู้ใดสวมหมวกอยู่ หากไม่สามารถถอดหมวกได้ให้ใช้ก้มศีรษะทั้งหมวก

3. ยืนตรง ให้ใช้ในโอกาสในที่ประชุม เมื่อผู้เป็นประธานเข้ามา

ข. ในงานพิธีต่าง ๆ ให้ใช้ยืนก้มศีรษะ

แบบการเคารพของหญิง

ก. เวลาปรกติ

1. ก้มศีรษะ ให้ใช้เป็นการแสดงไมตรี รู้จักทักทาย หรือแสดงความยินดีระหว่างบุคคลเสมอกัน โดยที่ฝ่ายเห็นก่อนเป็นผู้ทำก่อน และใช้ในสถานที่ราชการที่ผู้น้อยพบผู้ใหญ่เป็นประจำทุกวัน

2. ยืนตรง ให้ใช้ในที่ประชุม เมื่อผู้เป็นประธานเข้ามา การเคารพแบบย่อเข้า ใช้โดยทั่วไปสำหรับถวายคำนับพระมหากษัตริย์และพระราชินี

ในงานพิธี

1. ในพระราชพิธี ให้ทำความเคารพแบบย่อเข้าต่อผู้เป็นประธานในงานพระราชพิธีนั้น ๆ

2. ในรัฐพิธี ให้ทำความเคารพแบบย่อเข้า เฉพาะในรัฐพิธีซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นประธาน และถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใดเป็นประธานแทน ก็ให้ใช้การเคารพแบบย่อเข้าต่อผู้นั้นโดยอนุโลม

ในงานรัฐพิธีที่ผู้อื่นเป็นประธาน ให้แสดงความเคารพต่อผู้เป็นประธานด้วยการก้มศีรษะ²⁶

²⁶ "ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ," ราชกิจจานุเบกษา, 61 (9 พฤษภาคม, 2487)

การเคารพธง

ให้มีประกาศชักชวนให้ราษฎรปฏิบัติตามคำแนะนำของรัฐบาล ซึ่งจะประกาศออกมาเป็นฉบับต่าง ๆ เรียกว่า รัฐนิยม รัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐนิยมฉบับที่ 4 เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) ชักชวนให้ราษฎรเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี โดยกำหนดว่า

1. เมื่อเห็นการชักธงชาติขึ้นหรือลงจากเสาประจำสถานที่ราชการ ตามเวลาปกติ หรือได้ยินสัญญาณการชักธงชาติขึ้นหรือลง ให้แสดงความเคารพโดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบ หรือตามประเพณีนิยม
2. เมื่อเห็นธงไชยเฉลิมพล ธงเรือรบ ธงประจำกองยุวชน-ทหาร หรือธงประจำกองลูกเสือ ซึ่งทางราชการเชิญผ่านมา หรือตั้งที่ประจำแถวทหาร หรือหน่วยยุวชนหรือลูกเสือ ให้แสดงความเคารพโดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม
3. เมื่อได้ยินเพลงชาติ ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการก็ดี ซึ่งบุคคลบรรเลงในงานพิธีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ให้ผู้ที่ร่วมงานหรือที่อยู่ในงานนั้น แสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม
4. เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญ ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการก็ดี ซึ่งบุคคลบรรเลงในโรงมหรสพหรือในงานสโมสรใด ๆ ก็ดี ให้ผู้ที่ร่วมงานหรือที่อยู่ในงาน หรือในโรงมหรสพนั้นแสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม
5. เมื่อได้เห็นผู้ใดไม่แสดงความเคารพดังกล่าวในข้อ 1 - 4 ให้พึงช่วยกันตักเตือน ชี้แจงให้เห็นความสำคัญแห่งการเคารพธงชาติ เพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี²⁷

²⁷ "รัฐนิยมฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ, เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี," ราชกิจจานุเบกษา, 56(9 กันยายน, 2482), 1611-2.

เมื่อประกาศเป็นรัฐนิยมนานพอสมควรแล้ว ราษฎรส่วนใหญ่คงไม่ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด รัฐบาลจึงได้ตราเป็นกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยทุกคนว่า บุคคลทุกคนจักต้องเคารพตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณี คือ

1. เคารพธงชาติ เวลา 08.00 นาฬิกา ทุกวันพร้อมกัน
2. เคารพธงชาติ ชงไชยเฉลิมพล ชงเรีอรบ ชงประจำกองยุวชนทหาร หรือชงประจำกองลูกเสือ เมื่อชักขึ้นหรือลงประจำสถานที่ราชการ เมื่อเชิญมาตามทางราชการ หรืออยู่กับที่ประจำแถวหรือหน่วยทหาร ยุวชนทหาร หรือลูกเสือ
3. เคารพเพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงเคารพอื่น ๆ ซึ่งบรรเลงในงานตามทางราชการ ในงานสังคม หรือในโรงมหรสพ²⁸

ส่วนระเบียบการชักธงหรือลดธง นายกรัฐมนตรีได้กำหนดว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวตามสถานที่ราชการทุกแห่ง ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย ถ้าแต่งเครื่องแบบจะเหมาะสมกับการทำพิธีสูงศักดิ์ และ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีพิจารณาเห็นว่าสมควรให้วัดต่าง ๆ ที่ว่าราชการได้ชักธงชาติไว้ที่หน้าโบสถ์ หรือที่สูงแห่งหนึ่งแห่งใดที่สมควรภายในวัด ทุกวัดในเวลา 08.00 น. เช่นเดียวกับสถานที่ราชการ²⁹

เมื่อมีกฎหมายให้เคารพเพลงชาติ ทางรัฐบาลจัดให้มีการบรรเลงเพลงชาติทางวิทยุกระจายเสียง ผู้ใดได้ยินได้ยินเคารพ และเพื่อการเคารพธงชาติ และเพลงชาติเป็นไปอย่างพร้อมเพรียง ฉะนั้นผู้ที่ไม่ปฏิบัติจึงเริ่มถูกรัฐบาลจับกุมในปี พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)³⁰

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁸"พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485," ราชกิจจานุเบกษา, 59(29 กันยายน, 2485), 1760-1765.

²⁹"ระเบียบการแต่งกายผู้ชักธงชาติ," ศรีกรุง, 30 มกราคม 2486, หน้า 12.

³⁰"ไม่เคารพธงชาติ 8 น. ถูกปรับ," ศรีกรุง, 5 มีนาคม 2486, หน้า 1.

ประเพณีการวางบัตรชื่อ

ในสมัยนั้น การใช้บัตรชื่อ (นามบัตร) เป็นมารยาทในการสมาคมอย่างหนึ่ง และคงใช้กันอย่างไม่ถูกต้อง สภาวัฒนธรรมแห่งชาติจึงได้ประมวลระเบียบการใช้บัตรชื่อไว้ เพื่อประชาชนจะได้ถือ เป็นระเบียบปฏิบัติวัฒนธรรมส่วนนี้โดยถูกต้องและให้แพร่หลายสืบไป จึงได้ประกาศระเบียบการใช้ไว้ โดย

1. กำหนดลักษณะของบัตร กำหนดสี และขนาดของบัตร กำหนดแบบและขนาดของตัวอักษรบนบัตร สีหมึกที่ใช้พิมพ์ และวิธีพิมพ์ชื่อ

วิธีพิมพ์ชื่อ มีรายละเอียดว่า

ก. บัตรชื่อของชาย ให้ลงค่านำหน้าชื่อหรือยศไว้ด้วย เช่น นาย, หม่อมราชวงศ์, หม่อมเจ้า, พันโท, นาวาอากาศตรี แล้วถึงชื่อตัว ชื่อรอง (ถ้ามี) และชื่อสกุล และควรพิมพ์ชื่อให้เต็ม แต่ถ้าจะใช้อักษรย่อ ก็ให้ย่อได้แต่ยศและชื่อรองเท่านั้น

ข. บัตรชื่อของหญิงสาว (อายุตั้งแต่ 15 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป) สำหรับหญิงรุ่นสาวไม่จำเป็นต้องมีบัตรชื่อของตนเอง แต่อาจใช้บัตรชื่อร่วมกับแม่ของตน คือพิมพ์ชื่อลงในชื่อของแม่ก็ได้ แต่ถ้าเป็นผู้เข้าสมาคมแล้ว ให้มีบัตรชื่อของตนเองได้ การพิมพ์ชื่อในบัตรลงว่า "นางสาว" ข้างหน้าชื่อตัว ชื่อรอง (ถ้ามี) และชื่อสกุล ถ้ามีฐานันดรศักดิ์ก็ลงว่า หม่อมราชวงศ์หญิง หม่อมเจ้าหญิง ฯลฯ

ค. บัตรชื่อของหญิงที่มีตัว ให้พิมพ์ว่า "นาง" และมีชื่อเดิมของหญิงนั้น แล้วลงชื่อสกุลของตัว เช่น นางกัลยา เมีย นายกล้า หาญศึก ให้ลงชื่อในบัตรว่า "นางกัลยา หาญศึก" ดังนี้

ง. บัตรชื่อชนิกคุ คือบัตรชื่อของตัวเมีย ให้พิมพ์ชื่อตัวของหญิงด้วย เช่น "นายกล้า และนางกัลยา หาญศึก" ถ้าหญิงมียศของตนเอง ก็ควรพิมพ์ด้วย เช่น "ร้อยโทหญิง กัลยา หาญศึก"

จ. บัตรชื่อของหญิงหม้ายตัวตาย คงใช้อย่างหญิงมีตัวจนกว่าจะทำการสมรสใหม่ ส่วนหญิงหม้ายโดยหย่ากับตัวนั้น จะกลับไปใช้ชื่อตัว ชื่อรอง (ถ้ามี) และชื่อสกุลเดิมของตนก็ได้

2. โอกาสที่ใช้บัตรชื่อ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้วางไว้ทั้งหมด 10 ข้อ ซึ่งมีหัวข้อใหญ่ดังนี้

1. การวางบัตร เยี่ยม เป็นทางการ
2. การวางบัตร เยี่ยมฉันทันเอง
3. การวางบัตรภายหลังที่ได้ไปในการเลี้ยงอาหาร
4. การวางบัตร เยี่ยม เพื่อแสดงความยินดี
5. การวางบัตร เยี่ยมในยามที่อีกฝ่ายหนึ่งป่วยไข้ได้ทุกข์
6. การวางบัตร เยี่ยมแสดงความเสียใจ
7. การวางบัตร เพื่ออวยพร
8. การวางบัตร เยี่ยม เพื่อลา
9. การใช้บัตรชื่อแนะนำบุคคลให้รู้จักกัน
10. การแยงการ เปลี่ยนตำบลที่อยู่ หรือ เปลี่ยนวันรับแขก

3. มารยาทในการใช้บัตรชื่อ และ

4. จำนวนบัตรที่ควรจะวางและวางแก่ผู้ใดบ้าง³¹

นอกจากประเด็นที่สำคัญ ๆ ดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลในสมัยนั้นยังได้เปลี่ยนแปลงประเด็นอื่น ๆ อีกเช่น เปลี่ยนชื่อประเทศ จาก "สยาม" มาเป็น "ไทย" และให้ใช้คำว่า "ไทย" แก่คำว่าประชาชนและสัญชาติด้วย คือใช้ว่า คนไทย และสัญชาติไทย³² ส่วนการเรียกคนไทยว่า ไทยเหนือ ไทยอีสาน ไทยใต้ ไทยอิสลาม รัฐบาลเห็นว่าเป็นการแบ่งแยก ไม่คงตามชื่อเชื้อชาติและความนิยมของผู้ถูกเรียก ซึ่งได้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ดังนี้

³¹"ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ," ราชกิจจานุเบกษา, 61(1 กุมภาพันธ์, 2487), 242-251.

³²"รัฐนิยม ฉบับที่ 1," ราชกิจจานุเบกษา, 56(24 มิถุนายน, 2482),

ก. ให้เลิกการเรียกชาวไทย โดยใช้ชื่อที่ไม่ต้องตามชื่อเชื้อชาติและค่านิยมของผู้ถูกเรียก

ข. ให้ใช้คำว่า ไทยแก่ชาวไทยทั้งมวลโดยไม่แบ่งแยก³³
และรัฐบาลประกาศใช้วันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ โดยรัฐบาลแถลงว่า

โดยจารีตประเพณีของไทยแต่โบราณมาได้ถือวันแรม 1 ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันขึ้นปีใหม่ เป็นการสวดกุศลอุทิศแก่คฤหัสถ์และพระพุทธรูป ซึ่งถือฤกษ์เริ่มต้นปี ต่อมาจารีตอันนี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งใช้วันขึ้น 1 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันขึ้นปีใหม่ ครั้นภายหลัง เมื่อทรงราชการนิยมใช้สุริยคติ จึงได้ถือวันที่ 1 เมษายน เป็นวันขึ้นต้นปีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2432

แต่อารยประเทศทั้งปวง ตลอดจนถึงประเทศใหญ่ ๆ ทางยุโรป นิยมใช้วันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ การนิยมใช้วันที่ 1 มกราคม เป็นการคำนวณโดยวิชาการทางดาราศาสตร์ ไม่เกี่ยวกับลัทธิศาสนา จึงเป็นการสมควรยึดถือ เหมือนอย่างประเทศทั้งหลาย³⁴

2.2 การเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทย

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พยายามที่จะปฏิรูปวิถีชีวิตของคนไทย ให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ เพื่อที่จะยกฐานะของประเทศให้คู่เสมือนหนึ่งว่าเป็นประเทศที่มั่งคั่ง และอยู่ระดับเดียวกับประเทศที่เจริญแล้ว ภาวะการครองชีพและการเป็นอยู่ของชาวไทยก่อน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) โดยทั่วไปมีฐานะยากจน มีการครองชีพที่อยู่อย่างง่าย ๆ ชักสันทัดทางค่านเครื่องอุปโภคบริโภค เช่นอาหาร การกิน ก็ไม่รู้จักหลักโภชนาการที่อยู่อาศัยก็ปลูกที่อยู่อย่างง่าย กว้างโอบไม่ตามฐานะทางเศรษฐกิจที่จะอำนวยให้ ภัยเหตุนี้ รัฐบาลในสมัยดังกล่าวจึงได้พยายามส่งเสริมและชักจูงให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เช่น

³³ "รฐนิยม ฉบับที่ 3," ราชกิจจานุเบกษา, 56(24 มิถุนายน, 2482), 1281.

³⁴ ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 54, หน้า 145.

ส่งเสริมให้ราษฎรรู้จักการทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อที่จะเป็นอาหารไว้บริโภคโดยทั่วถึง ในค่านที่อยู่อาศัย รัฐบาลชักชวนให้ประชาชนปรับปรุงให้ดีขึ้น มีการยกพื้นบ้าน มีเตียงนอนทำด้วยไม้ไผ่แทนการนอนกับพื้น นั่งเก้าอี้แทนนั่งบนพื้น จักรเย็บผ้า ความสะอาดบ้านเรือนและพยายามที่จะแก้ไขวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน โดยลอกเลียนแบบจากต่างประเทศ

แต่เดิมนั้น คนไทยดำรงชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ ปราศจากระเบียบแบบแผน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเป็นประเทศลัทธิกรรม ซึ่งง่ายต่อการเพาะปลูก ไม่ขัดข้องต่อกฎกับภยันตรายจากสัตว์ป่า หรือต้องใช้ชีวิตรับจ้างอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม เช่นประเทศอุตสาหกรรม จึงทำให้ชีวิตไม่มีระเบียบแบบแผนเท่าใดนัก รัฐบาลสมัยนั้นเห็นความจริงในข้อนี้ จึงได้พยายามจัดระเบียบวิถีชีวิตของคนไทยขึ้น เริ่มด้วยประกาศรัฐนิยม เรื่อง กิจประจำวันของคนไทย ดังนี้

เพื่อปลูกส่งเสริมวัฒนธรรม อันจะเป็นผลให้ประชาชนพลเมืองไทยทั่วไปมีสุขภาพแข็งแรงมั่นคง เป็นกำลังของประเทศชาติสืบไป คณะรัฐมนตรีจึงไต่ถามมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ ดังนี้

ข้อหนึ่ง ประชาชนไทยพึงแบ่งเวลาในวันหนึ่งออกเป็น 3 ส่วน คือปฏิบัติหน้าที่ เป็นอาชีพส่วนหนึ่ง ปฏิบัติกิจส่วนตัวส่วนหนึ่ง และพักผ่อนหลับนอนอีกส่วนหนึ่ง ให้เป็นระเบียบ และมีกำหนดเวลาอันเหมาะสมจนเกิดเป็นนิสัย

ข้อสอง ประชาชนไทยพึงปฏิบัติกิจประจำวัน ตามประกาศกึ่งต่อไปนี้

ก. บริโภคอาหารให้ตรงตามเวลา ไม่เกิน 4 มื้อ

ข. นอนประมาณระหว่าง 6 - 8 ชั่วโมง

ข้อสาม ประชาชนไทยพึงตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ประกอบกิจการงานของตนโดยไม่ทอดทิ้งและหลีกเลียง กับควรหยุดเพื่อรับประทานอาหารและพักผ่อนกลางวันไม่เกินหนึ่งชั่วโมง เมื่อพินกำหนดเวลาทำงานเวลาเย็น ควรออกกำลังกายโดยเล่นกีฬากลางแจ้งวันหนึ่งอย่างน้อย หนึ่งชั่วโมง เพื่อประกอบงานอื่น เช่น ทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ หรือปลูกต้นไม้เป็นต้น เมื่อชำระร่างกายแล้ว รับประทานอาหาร

ข้อสี่ ชนชาติไทยพึงใช้เวลาว่างคืน ทำการงานอันจำเป็นที่
ค้างค้างอยู่ให้เสร็จ หรือสนทนาปราศรัยกับบุคคลในครอบครัว
มิตรสหาย ศึกษาหาความรู้โดยการฟังข่าวทางวิทยุกระจาย-
เสียง อ่านหนังสือ หรือในการมหรสพ หรือศิลปกรรมแลวแต่
โอกาส

ข้อห้า ชนชาติไทย พึงใช้เวลาในวันหยุดงานให้เป็นประโยชน์
แก่ร่างกายและจิตใจ เช่น ประกอบกิจในทางศาสนา ฟังเทศน์
ทำบุญ ศึกษาหาความรู้ ท่องเที่ยว เล่นกีฬา หรือพักผ่อนเป็นต้น³⁵

เพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทย รัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้เข้ามา
ยุ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยแทบทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จาก ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
เรื่อง "ระเบียบการบริโภคอาหาร" ภายสภาวัฒนธรรมแห่งชาติพิจารณาเห็นว่า การบริโภค
อาหารอันเป็นกิจประจำวันของคนไทยในปัจจุบันยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมาะสมกับวัฒนธรรม
ของชาติ จึงเห็นควรกำหนดระเบียบสำหรับปฏิบัติไว้ 7 ข้อ คือ³⁶

1. คนไทยพึงนิยมการบริโภคอาหารให้ตรงตามเวลา วันหนึ่งไม่เกิน 4 มื้อ
2. ก่อนบริโภคอาหาร คนไทยพึงชำระล้างร่างกาย หรืออย่างน้อยล้างมือให้
สะอาดและแต่งตัวเรียบร้อย
3. คนไทยพึงนิยมการบริโภคอาหารพร้อมด้วยสมาชิกในครอบครัว
4. คนไทยพึงนิยมใช้อุปกรณ์ เช่น ช้อนส้อมที่สะอาด และที่จัดให้ใช้เฉพาะคน

ในการบริโภคอาหาร

5. เมื่อบริโภคร่วมกัน คนไทยพึงนิยมใช้ช้อนหรือส้อมกลางตักแบ่งอาหารมา
เพื่อบริโภคเฉพาะตน

6. คนไทยพึงนิยมใช้โต๊ะเก้าอี้ในเวลาบริโภคอาหาร

³⁵ "รัฐนิยม ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย," ราชกิจจานุเบกษา,
58(9 กันยายน, 2482), 1132.

³⁶ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, "ประกาศเรื่องระเบียบการบริโภคอาหาร,"
ราชกิจจานุเบกษา, 60(1 มิถุนายน, 2486), 975-6.

7. คนไทยพึงระวังรักษาภิรยามารยาทในเวลาบริโภคอาหารให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ให้เป็นที่น่ารำคาญ หรือเป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้ที่บริโภคร่วมกัน

เกมที่คนไทยนิยมใช้มือเปิบข้าว และหยิบอาหารเข้าปาก เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2485 (ค.ศ.1942) กรมประชาสงเคราะห์ประกาศให้คำแนะนำว่า

... อาหารทั้งคาวหวานของเราที่นิยมกินกันอยู่ทุกวันนี้ หากจะจำแนกออกให้เหมาะสมควรกับกรใช้เครื่องมือในการบริโภคแล้ว คงจำแนกออกได้เป็น 2 ชนิดคือ อาหารแห้ง และอาหารเหลว บางท่านเข้าใจว่า เครื่องมือในการหยิบอาหารนั้นจำเป็นเฉพาะอาหารที่อยู่ในสภาพเหลวเท่านั้น ส่วนอาหารแห้งคงใช้มือหยิบแทน เช่นเราเปิบข้าวควยมือและชคน้ำแกงควยชอน ดังนี้ ยิ่งหูเป็นการเพียงพอในความปลอดภัยไม่ ตามหลักสุขาภิบาลถึง ไทกลาแล้ว จุลินทรีย์จะมีชีวิตอยู่และขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่เกาะอยู่ในชอกเล็บ เมื่อเปิบข้าวควยมือ หยิบปลาทควย เล็บคั้นแล้ว ไม่ทองส่งสัยเลยว่ เล็บจะกลายเป็นเรือนุอาศัยของจุลินทรีย์ และจะเป็นพาหะต่อการนำจุลินทรีย์เข้าสู่ร่างกาย อีกทุกอตุหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึง เป็นการสมควรยิ่งที่เราท่านทั้งหลายจักได้ เลิกใช้มือเปิบข้าวและใช้ชอนแทน เครื่องมือเช่นนี้โดยปรกติ จะทำความสะอาดได้ง่าย...³⁷

เมื่อแนะนำให้ชาวไทยเห็นผลร้ายของการใช้มือเปิบข้าวและหยิบอาหารแล้ว ต่อมา กระทรวงสาธารณสุข ก็ประกาศให้ชาวไทยใช้ชอนส้อมเป็นเครื่องมือในการรับประทานอาหาร

ห้ามประชาชนกินหมาก เมื่อ พ.ศ. 2483 (ค.ศ.1940) รัฐบาลได้แนะนำให้ ประชาชนเลิกกินหมาก แต่ยังมีผู้ฝ่าฝืนและแอบกินหมากกันอยู่เสมอ รัฐบาลชี้แจงว่า³⁸

³⁷ กรมโคสนาการ, ประมวลวัชนิยมแห่งชาติ, หน้า 71-3. "คำแนะนำของกรมประชาสงเคราะห์ เรื่อง อยาเปิบข้าวควยมือ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2485."

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75-82. "คำชี้แจงของสภาวัชนิยมแห่งชาติ เรื่องโทษของการกินหมาก เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2486."

การกินหมาก นอกจากจะให้โทษอย่างร้ายแรงแก่ผู้กินแล้ว ยังเป็นการนำความเสื่อมเกียรติมาสู่ประเทศชาติอีกด้วย โดยเฉพาะการกินหมากมีโทษต่อร่างกายดังนี้ คือ

1. ทำให้ตอมน้ำลายขับน้ำลายออกมาเสมอ ๆ โดยไร้ประโยชน์ เพราะน้ำลายมีประโยชน์ในการช่วยย่อยอาหารชนิดแป้ง

2. ชาคูปูนในหมากกับความร้อนแรงของพลู ปูน สีเสียด และยาฉุนจะจับพันและเหงือกให้ค้ำจนพอกเกรอะออกมา ผลของชาคูปูนที่จับนี้จะทำให้ฟันและเหงือกเกิดอักเสบขึ้น และร้ายแรงขึ้นทุกขณะ ในที่สุดเกิดมีหนองที่เหงือกหรือเป็นโรครำมะนาด

3. เกิดการระคายเคืองต่อเยื่ออ่อน ๆ ที่บุอยู่ในปาก และเหงือกซึ่งจะทำให้ค้ำต่อความรู้สึกต่าง ๆ และมักจะเกิดเป็นเนื้องอกอย่างร้ายแรงแถบริมฝีปากหรือที่เหงือกได้ง่าย เนื่องจากที่ได้รับ ความระคายเคืองอยู่เสมอ

4. ทำให้ปลายประสาทที่ลิ้นชา ตองกินอาหารที่มีรสแรงจืดทุกอย่างจึงจะรู้สึกอร่อย เช่น เป็รียวจืด เค็มจืด เผ็ดจืด อันเป็นเหตุให้เกิดโทษแก่กะเพาะอาหารและลำไส้ได้ง่าย เช่นอาจเกิดโรคลำไส้หรือกะเพาะอาหารพิการ

5. เป็นโรคเบื่ออาหาร และโรคท้องร่วงง่ายที่สุด

6. ผู้ที่กินหมากชอบบ้วนน้ำหมากไว้ทั่วไป ถ้าผู้นั้นเป็นวัณโรค ก็นับว่าเป็นการแพร่เชื้อโรคไปติดผู้อื่น

7. คอของผู้รับประทานหมากจืด จะได้รับความระคายเคืองเสมอ อาจทำให้เกิดโรคลำคออักเสบชนิดเป็นเม็ดได้ นอกจากนั้นแพทย์ยังพบว่า การกินหมากเป็นทางนำมาซึ่งโรคมะเร็งที่ลิ้น แก้ม และหลอดเสียงอีกด้วย

8. ผู้ที่อมหมากไว้เสมอ เช่นอมไว้ตลอดคืน และเข้ากัดบ้วนปากเพียง 2 - 3 ครั้ง แล้วก็อมต่อไปใหม่ดังนี้ เชื้อโรคย่อมเพาะตัวเจริญขึ้นได้มากมาย และผู้ที่อมหมากมักไม่หิวถึงอาหาร บางทีหิวไม่อยากจะคายหมากทิ้ง ก็เลื่อนเวลารับประทานอาหารไป ทำให้รับประทานอาหารไม่เป็นเวลา ครั้นเลยเวลาไปแล้วก็หายหิว แต่แล้วก็ต้องหาของกินจุกจิบเลยทำให้ธาตุไฟหย่อน

ในส่วนตัวว่าการกินหมากเป็นการนำความเสื่อมเกียรติมาสู่ประเทศชาตินั้น สภาวัฒนธรรมแห่งชาติชี้แจงว่า

1. การกินหมากต้องเคี้ยว เคี้ยวเหมือนควายอยู่เสมอ และเวลาพูดถ้ามีน้ำหมากอยู่เต็มปาก บางทีอาจทำให้น้ำหมากกระเด็นไปเปื้อนเประอะคูสนทนาได้ นอกจากนั้นยังทำให้ปากเหม็น ทั้งนี้ยอมเป็นการเสียมารยาทในการสมาคมอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการขัดต่อระเบียบประเพณีที่ดีของชาติ

2. เศษหมากเศษพลูจะติดอยู่ที่ตามซอกฟันตลอดเวลา ทำให้เนื้อของเหงือกระหว่างซี่ฟันปลิ้นต่ำลงมา และหินปูนจับฟันหนาเกรอะกรังจนมีสีดำ และทำให้ซี่ฟันใหญ่ขึ้นและเกิดคันกัน ทำให้ฟันเขยิบออกเสียระเบียบไม่นาดู นอกจากนั้นยังทำให้หน้ากร้านแก่เกินอายุ ซากความสวยงาม

3. ทำให้สถานที่ต่าง ๆ ของบ้านเมืองซากความสวยงาม เช่น ตามบาทวิถี ถนนหนทางและตามต้นไม้เตี้ย ๆ หรือสนามหญ้าที่ปลูกประดับความงามจะแดงฉานไปด้วยน้ำหมาก เพราะนักกินหมากชอบบ้วนเลอะเทอะ คายชันหมากไม่ว่าที่ใด นอกจากนั้นยังชอบเอามือที่เช็ดน้ำหมากที่ปาก เทียว เช็ดตามฝาผนังหรือกำแพงอีกด้วย

ผู้กินหมากจึงถูกประณามว่า เป็นผู้ไม่มีวัฒนธรรม ชาติที่เจริญแล้วเขาไม่กินหมากกันเลย ถ้าชาวต่างชาติมาเห็นคนไทยที่กินหมาก ก็จะลงความเห็นว่าเป็นคนป่าเถื่อน กินเนื้อสัตว์สก ๆ ตืดเลือดแดงที่ปาก เขาเหล่านั้นก็จะเหยียดหยามทำให้เกียรติของชาติต่ำไป รัฐบาลจึงขอร้องให้ชาวไทยเลิกกินหมากโดยเด็ดขาดภายในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)³⁹

ก่อนหน้าที่จะมีการชี้แจงโทษของการกินหมาก รัฐบาลได้วางมาตรการบางอย่าง เพื่อให้การกินหมากเลิกโดยเด็ดขาด เช่น กระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งลงวันที่ 25 มกราคม 2486 เรื่องห้ามประชาชนที่กินหมากเข้าไปติดต่อกันในสถานที่ราชการทั่วไป ยังมีข้อความต่อไปนี้

... เพื่อปฏิบัติการตามนัยแห่งคำสั่งผู้พนะท่านนายกรัฐมนตรี จึงห้ามมิให้ประชาชนที่กินหมากเข้าไปติดต่อกันในสถานที่ราชการทั่วไป เว้น

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75-82. "คำสั่งแจงของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องโทษของการกินหมาก."

แต่จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จับกุมมา หรือบุคคลที่ทาง
ราชการจำเป็นต้องไต่สวนหา ทงนี้ ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม
2486 โดยให้เจ้าหน้าที่ตามสถานีตำรวจนั้นคอยสอดส่อง
ดูแลปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำสั่งนี้โดยเคร่งครัด...⁴⁰

กระทรวงมหาดไทยยังมีหนังสือควมมากถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดให้กวัดขัน
ให้ประชาชนเลิกกินหมาก เพื่อมิให้มีการแอบกินหมากและเพื่อป้องกันในเวลาข้างหน้า ทาง
การจึงให้จัดการห้ามการทำสวนพลูหรือปลูกต้นพลู จัดกรรมให้ เกิดตลาดที่ขายพลูในตลาด
หรือเที่ยวเร่ขาย⁴¹

การกล่าวคำ "สวัสดี" ในโอกาสแรกที่พบกัน

นายกรัฐมนตรีพิจารณาเห็นว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมเกียรติยศของตนและของชาติ
ให้เหมาะสมกับที่ได้รับความยกย่องว่าคนไทยเป็นอารยชน คำพูดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงภูมิ
ของจิตใจว่าสูงค่าเพียงใด ฉะนั้นจึงมีคำสั่งให้กำชับบรรดาข้าราชการทุกคน กล่าวคำ
"สวัสดี" ทอกัน ในโอกาสที่พบกันครั้งแรกของวัน เพื่อเป็นการผูกไมตรีทอกัน และฝึกนิสัยให้
กล่าวแต่คำที่เป็นมงคลว่า อะไรว่าตามกัน กับขอให้ข้าราชการช่วยแนะนำแก่ผู้ที่อยู่ในครอบ
ครัวของตนให้รู้จักกล่าวคำ "สวัสดี" เช่นเดียวกันด้วย⁴²

การแต่งกาย

ในสมัยที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี (เริ่มตั้งแต่
ปลาย พ.ศ. 2481 ค.ศ. 1938) การแต่งกายแบบสากลเป็นที่นิยมกันในหมู่ข้าราชการอยู่แล้ว

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-3. "ข้าราชการ ห้ามประชาชนไม่ให้กินหมาก."

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-4.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 60. "ชาวกรมโคสนาการ, 22 มกราคม, 2486"

ส่วนการนุ่งผ้าม่วง เลื้อยราชปะแตนกำลังเสื่อมความนิยม เพราะการนุ่งผ้าม่วงยุ่งยาก ลื่น เปื้อนและไม่กระฉับกระเฉงในการเคลื่อนไหว แต่อย่างไรก็ดี การนุ่งผ้าม่วงยังคงมีอยู่ ส่วนนอกเวลาราชการ ทั้งข้าราชการและประชาชนนิยมนุ่งกางเกงแพรคอกสีต่าง ๆ ออกนอกบ้านจนกระทั่งพ่อค้าสั่งซื้อกางเกงแพรคอกจากประเทศจีนให้ทำลวดลายเป็นศิลปะไทย คนสมัยนั้นนอกจากนิยมนุ่งกางเกงแพรออกนอกบ้าน ยังใช้เป็นเครื่องแต่งตัวไปในงานสังคม ส่วนคนหนุ่มบางคนนิยมนุ่งกางเกงแพรให้ແຂ່ງขึ้นไปอีก เพื่อให้สะกดตาคนอื่น โดยการนุ่งผ้าขึ้นไปกระโจมอก⁴³ สำหรับชุดอยู่กับบ้านเป็นชุดง่าย ๆ ชายบางคนนุ่งผ้าหยักครึ่ง บ้างนุ่งแต่นางเกงในหรือกางเกงชนิดใส่นอน บ้างนุ่งผ้าขาวมาและไม่สวมเสื้อ

ส่วนการแต่งกายของหญิงไทย หากเป็นชุดออกนอกบ้าน นิยมนุ่งขึ้นหรือนุ่งถุง แต่ส่วนมากยังนุ่งโจงกระเบนอยู่ สวมเสื้อแขนกระบอกบ้างใช้ผ้าผืนเดียวคาคอก เรียกว่าผ้าแถบ ชุดอยู่กับบ้านของหญิงไทยชาวบ้านสมัยนั้น เป็นเสื้อในตัวเดี่ยว หรือใช้ผ้าแถบคาคอก บางคนเปลือยกายท่อนบน⁴⁴ ราษฎรทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ไม่สวมรองเท้า

การที่การแต่งกายของไทยสมัยนั้นยังไม่สุภาพ และยังสับสนไม่เป็นระเบียบ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทย พิจารณาเห็นว่า หากปล่อยให้ราษฎรถือเอาแต่ความสะดวกสบายของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงเกียรติของชาติ จะทำให้ต่างชาติดูหมิ่นประเทศไทยได้ รัฐบาลจึงเห็นสมควรสร้างระเบียบในการแต่งกายขึ้น ครั้นเมื่อสงครามไทย-อินโดจีนฝรั่งเศสเสร็จสิ้นแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงหันมาปรับปรุงการแต่งกายของไทย เริ่มด้วยการรณรงค์ให้ประชาชนเลิกนุ่งกางเกงแพรโดยอ้างว่าเป็นวัฒนธรรมของจีน ประกอบกับขณะนั้นประชาชนมีความรู้สึกทางชาตินิยมสูงอยู่ การโฆษณาตั้งกล่าวจึงได้ผล ขณะเดียวกันบทสนทนาของนายมัน-นายคง ได้ชักชวนให้คนนุ่งกางเกง

⁴³ สังข์ พิศโนทัย, ความนึกในกรุงซัง (พระนคร : บริษัทประสานชัยสิทธิ์, 2499), หน้า 243-4.

⁴⁴ "รัฐธรรมนูญฉบับที่ 10 เรื่อง การแต่งกายของชาวไทย," ราชกิจจานุเบกษา, 58(21 มกราคม, 2484), 113.

ชาส์นออกนอกบ้านแทนการนุ่งกางเกงแพร จากนั้นก็เสนอนและใ้หญิงสาวกลแทนกางเกงชาส์นปรากฏว่าประชาชนได้ปฏิบัติตามเป็นส่วนใหญ่

หลังจากประสบความสำเร็จในการชักชวนชายไทยให้สวมชุดสากลแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้วางนโยบายเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายสตรี วันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) นายกรัฐมนตรีได้วิงวอนให้หญิงไทย เลิกนุ่งโจงกระเบน ให้เปลี่ยนมานุ่งผ้าถุง และให้ใส่เสื้อแทนการใช้ผ้าคาดอก หลังจากนั้นไม่นานนายกรัฐมนตรีได้วิงวอนให้สตรีไทยสวมหมวก สวมรองเท้า

เจตนาของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ต้องการให้ประชาชนหันมาแต่งกายให้สุภาพ และให้เป็นแบบยุโรป แต่คำแนะนำชักชวนของรัฐบาลที่ออกมาเป็นระยะ ทำให้ราษฎรสับสน เช่น บ้างก็สวมชุดสากล บ้างก็สวมกางเกงชาส์น เหล่านี้เป็นต้น

วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) จึงมีประกาศกระทรวงมหาดไทย⁴⁵ ให้คำแนะนำในการแต่งกายของประชากรไทย ว่าการแต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย และสุภาพนั้นย่อมเป็นการเชิดชูวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติให้วัฒนาถาวร รัฐบาลจึงขอให้ประชากรไทยร่วมใจกันส่งเสริมและปฏิบัติตามรัฐนิยมอย่างเคร่งครัด โดยแนะนำให้แต่งกายดังนี้ คือ สำหรับชาย การแต่งกายธรรมดาจะต้องประกอบด้วย หมวก เสื้อชั้นนอกคอเปิดหรือปิด ถ้าใช้เสื้อชั้นนอกคอเปิดให้ใช้เสื้อชั้นในคอปก และควรมีผ้าผูกคอเงือกลาสี่หรือเงือกนุกระบาย กางเกงขายาวแบบสากล รองเท้าหุ้มส้น หรือหุ้มข้อและถุงเท้า หากใช้นอกเขตเทศบาลจะเป็นเครื่องแต่งกายแบบง่าย ๆ คือ เสื้อชั้นนอกทรงกระบอกแบบไทยแขนยาว (ชนิดรูปกระบอก แขนยาวคอตั้งกลัดคุดุม 5 เม็ด) ประกอบด้วยกางเกงขายาวหรือชาส์นแบบสากล รองเท้าหุ้มส้นหรือรัดส้นก็ได้ สีของเครื่องแต่งกายธรรมดา ควรใช้สีเรียบ ๆ หรือสีคล้ำ

จะเห็นว่าเครื่องแต่งกายธรรมดาของชาย จะต้องมีหมวก รองเท้าหุ้มส้นและถุงเท้า พร้อมกับเสื้อนอกกางเกงขายาว ด้วยเหตุนี้ชายไทยทุกคนจะต้องมีไว้หนึ่งชุดสำหรับใส่ไป

⁴⁵"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องคำแนะนำในการแต่งกายของประชากรไทย," ราชกิจจานุเบกษา, 59(3 มีนาคม, 2485), 586.

นอกบ้าน หากเป็นชุดใส่ทำงานทั่วไป สำหรับชายเป็นกางเกงขายาวหรือขาสั้น เสื้อมีแขน รongเท้า และหมวก (เว้นแต่จะขัดกับลักษณะของงาน)

เครื่องแต่งกายธรรมดาสำหรับหญิง ประกอบด้วยหมวก เสื้อนอกคลุมไหล่ (เสื้อ) ผ้าถุง รongเท้ารัดส้นหรือหุ้มส้นและถุงเท้า ถุงเท้านั้นจะใช้หรือไม่ก็ได้ หากเป็นชุดทำงาน ทั่วไป รongเท้าจะใส่หรือไม่ ให้ขึ้นกับลักษณะของงาน

เครื่องแต่งกายทำงานทั้งชายและหญิง ถ้าเป็นงานกลางแจ้งควรใช้สีเทา สีคราม สีฟ้า หรือสีเปลือกไม้ ถ้าเป็นงานในร่มหรือเกี่ยวกับเครื่องจักร ควรใช้สีน้ำเงินแก่

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ต้องการให้ราษฎรทุกคนสวมหมวก แม้เกิดสงคราม เอเชียบูรพา ประเทศไทยต้องอยู่ในภาวะสงครามแล้วก็ตาม นายกรัฐมนตรีกลับใส่ใจใน เรื่องวัฒนธรรมการแต่งกายมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) แล้ว 5 วันต่อมา นายกรัฐมนตรีได้มี สาส์นถึงประชาชนชาวไทยให้รักษาเกียรติยศของชาติ โดยมีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ราษฎรทุกคนจะต้องแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อยในที่สาธารณะคือต้องสวม เสื้อและรongเท้าตามที่รัฐบาลประกาศ

2. ราษฎรทุกคนต้องสวมหมวก โดยเฉพาะสตรี การสวมหมวกในยามนี้ จำเป็นยิ่งกว่ายามใด ๆ ให้ราษฎรทุกคนรักษากิริยามารยาทให้สุภาพกับคนไทยด้วยกัน และ กับคนต่างชาติ เพื่อเป็นเครื่องแสดงความสามัคคีกลมเกลียว⁴⁶

วันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) นายกรัฐมนตรีวิงวอนให้สตรีไทย สวมหมวก หลังจากนั้น 3 วัน กระทรวงธรรมการมีคำสั่งให้เพิ่มหมวกเป็นเครื่องแบบแต่งกาย ของนักเรียนสตรีโรงเรียนรัฐบาลทุกโรงเรียน ลักษณะของหมวก ทำด้วยผ้าสีขาว และมีแถบ ผ้าพันหมวกสีกรมท่า ขนาดกว้าง 2 เซนติเมตร พับเป็นโบหุกระต่าย ไม่ทิ้งชาย ขนาดพอ สมควรอยู่ด้านหลัง และให้ใช้หมวกแบบนี้ในโรงเรียนราษฎรที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เครื่องแบบ นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลด้วย และแนะนำครูสตรีในโรงเรียนเทศบาล 52 โรงเรียน

⁴⁶"สาส์นของท่านนายก ฯ ส่งอ่านทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อคืนวันที่ 26," ศรีกรุง, 28 มกราคม 2485, หน้า 1, 2.

ในเขตกรุงเทพฯ และนักศึกษาทั้งชายหญิงให้สวมหมวกด้วย⁴⁷

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงความสำคัญของหมวกว่า การสวมหมวกเป็นการสร้างชาติอย่างหนึ่ง ทำให้ประเทศไทยอยู่ในระดับเสมออารยประเทศอื่น ๆ และมีส่วนช่วยรักษาเอกราชของชาติให้วัฒนาถาวรสืบไป⁴⁸ ด้วยเหตุนี้ หมวกจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแบบของข้าราชการสตรี ซึ่งประกอบด้วย หมวกหมิ่นสีก็เกี้ยว ฝ้านุ่งสีก็เกี้ยวครึ่งน่อง หรือกางเกงสีก็เกี้ยวขาสั้น หรือเป็นกางเกงสีก็เกี้ยวขึ้นมา และกางเกงสีก็เกี้ยวไม่พับขา รองเท้าท่อมสีน้ำตาล ถุงเท้าสีน้ำตาล ถ้าเป็นขาสั้นให้ใช้ถุงยาวสีน้ำตาล หากเป็นกางเกงขึ้นมาให้ใช้ผ้าพันแข้งสีน้ำตาล และเสื่อใช้แบบเดียวกับข้าราชการชาย⁴⁹

ต่อมา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) นายกรัฐมนตรีมีนโยบายให้สตรีไทยสวมกระโปรง แต่ยังคงสนับสนุนการนุ่งซิ่นและนุ่งถุงอยู่ การชักชวนให้นุ่งกระโปรงได้รับการต่อต้านจากหญิงสาวรุ่นเป็นอันมาก เพราะสมัยนั้นหญิงสาวรุ่น ๆ ต้องการนุ่งกระโปรงกันอยู่แล้ว ความรักสวยรักงามของหญิงไทยประกอบด้วยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจึงทำให้นโยบายดังกล่าวได้รับการต่อต้านอย่างคึกคัก⁵⁰ แต่ยังมีบ้างที่ยังแต่งกายไม่สุภาพ และไม่ถูกวัฒนธรรม รัฐบาลจึงกวาดล้างข้าราชการก่อน ขณะเดียวกันได้ส่งยูวชนออกไปแนะนำประชาชนให้รู้จักแต่งกายให้ถูกวัฒนธรรม หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลจึงใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด เช่นผู้ไม่สวมหมวกไม่ให้ขึ้นรถโดยสาร ไม่ให้เข้าไปติดต่อกันในสถานที่ราชการ และสั่งจับกุมต่อมาในข้อหาผิดวัฒนธรรม⁵¹

⁴⁷"ให้ทุกกระทรวงแนะนำข้าราชการสวมหมวก," ศรีกรุง, 12 มิถุนายน 2484, หน้า 1.

⁴⁸กรมโคสนาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของพณท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 38. "เรื่องการสวมหมวก."

⁴⁹"ข้าราชการสตรีจะนุ่งกางเกงขาสั้นก็ได้ แต่จะต้องใช้ถุงยาวสวมถึงใต้เข่า," ประชาชาติ, 16 มีนาคม 2485, หน้า 10.

⁵⁰สังข์ พัชรีทัย, เรื่อง เกม, หน้า 265.

⁵¹ศรีกรุง, 26 มกราคม- 4 กุมภาพันธ์ 2484.

ครั้นเมื่อตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นแล้ว สภานี้ทำหน้าที่พิจารณาเครื่องแต่งกายของไทยในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนพิจารณาวางระเบียบการเกี่ยวกับจรรยาบรรณของชาวไทยอีกด้วย ในด้านการแต่งกาย ใ้วางระเบียบการแต่งกายของสตรี แบบ "เต็มยศ" "ครึ่งยศ" แบบจีน และสวมเสื้อ ซึ่งอาจใช้วัตถุอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้คือ

1. วัตถุที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย

2. วัตถุที่มีลวดลายอย่างไทย หรือประติมากรรม หรือทำแบบให้มีลักษณะอย่างไทย หรือโอกาสใดจึงจะใช้เครื่องแต่งกายแบบสากล อันหมายถึงการสวมเสื้อ กระโปรงจะเป็นชั้นเดียวหรือสองชั้น เป็นที่สังเกตว่า ถ้าเป็นเครื่องแบบเสื้อผ้าอย่างไทย ไม่ต้องสวมหมวก แต่ถ้าเป็นชุดสากล คือเป็นเสื้อยาวจกพื้น จะต้องสวมหมวกให้เหมาะสมกับเสื้อผ้า แต่ถ้าแต่งชุดสากลในเวลากลางวัน เป็นเสื้อแบบราตรีสโมสร ไม่ต้องสวมหมวก⁵²

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติพิจารณาเห็นว่า การแต่งกายและมารยาทเกี่ยวกับการดำเนินงานอาชีพของผู้ประกอบงานอาชีพบางจำพวก เช่น คนขายอาหาร คนเดินโต๊ะ คนตัดผม เป็นต้น ยังไม่ได้คำนึงไปด้วยความจำเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมาะสมกับวัฒนธรรมของชาติ จึงกำหนดข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติในเรื่องนี้ขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้⁵³

1. แต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และหมกจกตลอดเวลาที่ประจำทำงาน
2. รักษาความสะอาดของร่างกาย เช่น ผม ฟัน มือเล็บ เป็นต้น
3. ต้องปฏิบัติตนมิให้เป็นที่รังเกียจแก่ผู้มาติดต่อ เช่น ไม่สูบบุหรี่ ไม่เสพของมีนเมา ไม่จาม ไม่ซากเสมหะ ไม่เป็นโรคไอ ฯลฯ ต่อหน้าผู้มาติดต่อหรือลูกค้า
4. ลูกชั้นยืนแสดงความเคารพต้อนรับผู้มาติดต่อด้วยมารยาทอันสุภาพเสมอ

⁵² "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการแต่งกายหญิง," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (25 พฤษภาคม, 2486), 956-966.

⁵³ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, "ประกาศเรื่องการแต่งกายและมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (11 พฤษภาคม, 2486), 818-9.

5. ต้องคอยติดตามเพื่อทราบและปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้มาติดต่อ โดยที่
และรวดเร็วที่สุดที่จะสามารถทำได้

6. ปฏิบัติต่อผู้มาติดต่อด้วยความซื่อสัตย์

7. จักการทอหรือบรรจุน้ำมันอบให้ผู้นั่ง หรือ เป็นธุระนำส่งสินค้านี้ให้แก่ผู้นั่ง
ถึงรถหรือพาหนะที่ผู้นั่งโดยสารมา หรือจนถึงบ้านของผู้นั่งสุดแต่จะทำได้

8. แสดงความขอบคุณผู้มาติดต่อด้วยมารยาทอันสุภาพ และหน้าตายิ้มแย้มเสมอ
แม้ผู้นั้นจะไต่สวนข้อเสนองานของตนหรือไม่ก็ตาม

ต่อมา สภาวัฒนธรรมได้กำหนดเครื่องแต่งกายของผู้ประกอบงานอาชีพบางจำพวก
เช่น คนเดินโต๊ะจำหน่ายอาหาร ช่างตัดผม และหญิงตัดผม เป็นต้น

เครื่องแต่งกายชายหญิงเดินโต๊ะร้านจำหน่ายอาหาร

ได้มีการแบ่งร้านจำหน่ายอาหารออกเป็น 3 ชั้น โดยถือเอาอัตราค่าภาณูร้านค้า
ซึ่งร้านนั้นต้องเสียค่าภาณูรายปี และการตกแต่งร้านเป็นเกณฑ์ คือแบ่งออกเป็น ร้านจำหน่าย
อาหารชั้นที่ 1, 2 และ 3 เครื่องแต่งกายชายหญิงเดินโต๊ะ ให้แต่งตามที่อยู่เดินโต๊ะจะ
ประจำอยู่ ณ ร้านชั้นใด โดยกำหนดเครื่องแบบไว้ 3 แบบสำหรับร้านอาหารทั้ง 3 ชั้น
สำหรับร้านอาหารชั้นที่ 1 เครื่องแต่งกายของผู้เดินโต๊ะทรูทรกว่าผู้เดินโต๊ะชั้นที่ 2 และ
3 แต่ที่เหมือนกันทั้ง 3 ชั้นคือ ชายต้องมีเสื้อ กางเกงขายาว รองเท้าหุ้มส้นสีดำ ส่วนเครื่อง
แต่งกายของหญิง แบบไม่เหมือนกันระหว่างร้านจำหน่ายอาหารทั้งสามชั้น แต่ที่เหมือนกัน
คือจะต้องมีผ้ากันเปื้อนชนิดบังอก รองเท้าหุ้มส้น และหมวก

เครื่องแต่งกายชาย ช่างตัดผม

ได้กำหนดให้ 2 แบบ ให้แต่งได้ตามแบบใดแบบหนึ่ง

แบบที่ 1 เป็นเสื้อคลุมขาว ยาวใต้เข่า คอและข้อมือแบบเชิ้ต มีแถบรัดเอว
แบบเข็มขัด ไขกับกางเกงยาวแบบสากล ใส่รองเท้าหุ้มส้น มีผ้าขาวบางผูกบังจมูกและปาก
เพื่อใช้ในกรณีที่มีโรคหัดระบาด หรือผู้ตัดผมขอร้อง

แบบที่ 2 เป็นเสื้อคลุมขาวคอตังยาวใต้เข่าแขนสั้นเหนือข้อศอก มีแถบรัดเอว
โดยรอบ ปลายแถบผูกเป็นโบว์ไว้เบื้องหลัง กางเกงขายาวแบบสากล รองเท้าหุ้มส้น มีผ้า
ขาวบางรัดจมูกและปากเพื่อใช้ในกรณีที่มีโรคหัดระบาด หรือผู้ตัดผมขอร้อง

เครื่องแต่งกายหญิงักคณม

ได้กำหนดให้ 2 แบบ ให้แต่งใ้ตามแบบใดแบบหนึ่ง

แบบที่ 1 มีลักษณะย่อ ๆ ดังนี้คือ เป็นเสื้อคลุมสีชาวยาว เนื้อเข้าพอสวมควรร้านหลังผ่าตลอด แขนยาว มีแถบรัดรอบเอว มีกระเป๋าคู่ 2 กระเป๋าคู่เพื่อสวมทับเครื่องแต่งกายที่สุภาพ หมวกผ้าสีชาวยาว ค้านหน้าพับเป็นกระบัง ใส่รองเท้านุ่มสน

แบบที่ 2 เสื้อคลุมสีชาวยาว เนื้อเข้าพอสวมควรร้านหน้าผ่าตลอด มีแถบรัดรอบเอว มีกระเป๋าคู่ 1 กระเป๋าคู่หรือ 2 กระเป๋าคู่ เพื่อสวมทับเครื่องแต่งกายที่สุภาพ หมวกผ้าสีชาวยาว ค้านหน้าพับขึ้นเป็นกระบัง ใส่รองเท้านุ่มสน⁵⁴

วัฒนธรรมการแต่งกายยังขยายไปถึงการแต่งกายของชานา และคนขับสามล้อ โดยกำหนดให้สวมหมวก และสวมรองเท้าด้วย

การสร้างชาติของ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ครอบคลุมไปถึงศีลธรรมและจรรยา มารยาทของประชาชนด้วย ใน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) โคตรากฎหมายกำหนดให้คนไทยทุกคนต้องรักษาจรรยา มารยาทอันดีงามในที่สาธารณะสถาน หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน โดย

1. ไม่ก่อให้เกิดเสียงอื้อฉาวโดยใช้เหตุ หรือใช้วาจาเสียเกียรติ หรือสามกหยาบคาย หรือแสดงกิริยาวาจาเป็นเชิง เสียดสี เย้ยหยันผู้ที่ปฏิบัติตนในทาง เข็ญหรือส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ
2. ไม่ใช้กำลัง เบียดเสียดแย่งในที่ชุมนุมชน เช่น ในการโดยสารยานพาหนะ การเข้าซื้อบัตรผ่านประตู หรือเข้าประตูสถานที่สำหรับมหรสพ เป็นต้น
3. ไม่ก่อกวนรำคาญด้วยการหอมลอม หรือกีดขวางผู้อื่นโดยไม่มีเหตุสมควร
4. ไม่ก่อให้เกิดความปฏิกุล หรือขีดเขียนในที่อันไม่ควรทำ

⁵⁴สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, "ประกาศเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้ประกอบงานอาชีพ บางจำพวก," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (28 กันยายน, 2486), 1470-8.

5. ไม่อาบน้ำตามถนนหลวงอันเป็นที่ชุมนุมชน
6. ไม่นั่งนอน หรือยืนบนราวสะพาน
7. ไม่นั่ง หรือนอนบนทางเท้า

ในการปฏิบัติที่บ้านเรือน ได้กำหนดให้ทุกคนจักต้องรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยเท่าที่ปรากฏแก่สาธารณชน โดย

1. ไม่ตากผ้าหรือสิ่งอื่นให้รุงรังดูจาก
2. ไม่ขีดเขียน หรือปิดข้อความหรือภาพอันดูจาก
3. ไม่ปล่อยให้สิ่งของมีลักษณะรุงรัง
4. ไม่ทำส้วม และที่สำหรับทิ้งมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลอันมีลักษณะดูจาก⁵⁵

นอกจากกำหนดโดยทางพระราชกฤษฎีกาให้คนไทยปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว รัฐบาลยังคอยให้คำแนะนำเรื่องอื่น ๆ เช่น สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศแนะนำการโดยสาธารณประจำทาง โดยที่ในขณะนั้นประชาชนได้เบียดเสียดกันอย่างถึงกันขึ้นโดยสาธารณประจำทาง โดยเฉพาะตามจุดปลายทางรถสายต่าง ๆ ในลักษณะที่ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย การกระทำดังกล่าวในอารยประเทศต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่ง เพื่อให้การโดยสาธารณประจำทางของประชาชนเป็นไปด้วยความมีระเบียบเรียบร้อย เหมาะสมกับวัฒนธรรมของชาติ และเหมือนอย่างปฏิบัติกันอยู่ในอารยประเทศ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติจึงชักชวนให้ประชาชนทั้งหลายที่จะโดยสาธารณประจำทาง เข้าแถวเรียงหนึ่งตามลำดับผู้มาก่อนหลัง (เข้าคิว) ในจุดต่าง ๆ ที่รถประจำทางจะตั้งต้นหรือผ่านไปมา ก็ขอให้ขึ้นตามลำดับที่ได้เข้าแถวไว้ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เบียดเสียดกันอย่างถึงกันขึ้น ดังที่เป็นมาแล้ว⁵⁶

นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุงมารยาทผู้ขึ้นที่สามล้อ

⁵⁵ "พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485," ราชกิจจานุเบกษา, 59 (29 กันยายน, 2485), 1760-5.

⁵⁶ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, "ประกาศการโดยสาธารณประจำทาง," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (1 มิถุนายน, 2486), 977-978.

รัฐบาลชักชวนให้ราษฎรทุกคนรักษาความสะอาด ตามตรอก ถนน ท่อระบายน้ำตาม
สาธารณสถานทั่วไป และภายในบ้านเรือน ประกาศห้ามบ้วนน้ำหมักน้ำลายบนถนนหลวง
หรือสาธารณสถาน เช่น ร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม โรงมหรสพ เป็นต้น นอกจากนี้ถือว่า
เป็นกิริยาอันไม่สมควรแล้ว ยังเป็นการแพร่เชื้อโรคอีกด้วย และห้ามทิ้งขยะมูลฝอย เศษ-
กระดาษ ผลไม้ ตามสถานที่ดังกล่าว ผู้ฝ่าฝืนมีโทษตามกฎหมาย เพื่อความสวยงามของ
บ้านเมือง รัฐบาลยังห้ามประชาชนมีไถ่หรือพักผ่อนบนทางเท้าหรือทางจราจร โดยนายก-
รัฐมนตรีมีหนังสือเวียนไปยังสถานที่ราชการต่าง ๆ ให้ทวนชั้นเรื่องต่อไปนี้ คือนายกรัฐมนตรี
เห็นว่า

1. ตามริมถนนหรือทางเท้าหรือตามวงเวียนต่าง ๆ มักมีประชาชนชอบนั่งลงกับ
พื้นทางเท้า หรือริมถนนเป็นการแสดงความอ่อนแอและความไม่เรียบร้อย หรือบางทีไปนั่ง
คอยยวดยานพาหนะที่จะโดยสารตามริมถนน เมื่อไม่มีมานั่งจักไว้ก็นั่งยอง ๆ บาง นั้งราบ
ลงกับพื้นบ้าง

2. ในตลาดสด ยังมีผู้คนนำของไปวางขายกับพื้น และผู้นั่งยอง ๆ ซอกกับพื้น
วิธีซื้อและขายกันกับพื้นนี้มีมากตามตลาดสดทั่วไป รวมทั้งบนทางเท้าก็ยังมีวางขายกันอยู่มาก
แห่ง

3. ตามสำนักงานต่าง ๆ เช่น อำเภอ สำนักงานเทศบาล และศาล เป็นต้น
ประชาชนที่มาติดต่อเป็นจำนวนมากก็นั่งคอยเวลากับพื้นหรือตามระเบียบ และบางทีก็นั่งคอย
ตามสนาม เพราะที่นั่งจักไว้ไม่พอแก่จำนวนประชาชน

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พิจารณาเห็นว่า การกระทำดังกล่าว
เป็นภาพที่ไม่เจริญตา ทั้งไม่เป็นการสมควรที่ประเทศอารยะปล่อยให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ
เช่นนั้นอยู่ต่อไป จึงขอให้สถานที่ดังกล่าวจักมานั่ง เก้าอี้ให้พอเพียง กับกำชับไม่ให้ประชาชน
ไปนั่งตามทางเท้า หรือราวสะพานด้วย⁵⁷

⁵⁷กรมโคสนาการ, ประมวณวัชนัมแห่งชาติ, หน้า 89-91. "หนังสือเวียน
ของนายกรัฐมนตรี."

นอกจากพยายามเลิกนิสัยชอบความสะกดสบายของคนไทยแล้ว สภาวัฒนธรรมแห่งชาติยังได้ชักชวนให้ประชาชน เลิกความนิยมไสยฤกษ์ ซึ่งในขณะนั้นมีคนนิยมไสยฤกษ์กันอยู่มาก ถ้าวันใด ฤกษ์ไม่ดีก็งดเว้นไม่ประกอบกิจการงาน ซึ่งตั้งใจไว้ให้สำเร็จลุล่วงไป ทั้งนี้รัฐบาลเห็นว่า เป็นการขัดต่อความก้าวหน้าของงาน บางที่ฤกษ์ถูกกำหนดตรงกับเวลาที่ไม่สะดวกแก่การประกอบกิจการงาน เช่น เวลา 06.00 นาฬิกา ทั้งนี้ย่อมก่อให้เกิดความลำบากแก่ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการประกอบกิจการงานนั้น เวลาที่กำหนดสำหรับประกอบกิจการงานใด ควรให้เป็นเวลาที่สะดวกแก่ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการประกอบกิจการงานนั้น จึงจะอำนวยความสะดวกสำเร็จด้วยดี เพื่อที่จะให้ประชาชนเลิกนิยมไสยฤกษ์ นายกรัฐมนตรีให้เหตุผลว่า ฤกษ์ที่นิยมใช้กันอยู่นี้เข้าใจว่าแต่ครั้งโบราณซึ่งยังไม่มีปฏิทินใช้ จะทำงานพิธีอะไรมักจะจดบันทึกไว้ เช่น คาวฤกษ์คาวพระเคราะห์ต่าง ๆ เหล่านี้สถิตอยู่ที่ใด แทนการจดวันเวลาทุกวันนี้ แต่มาสมัยนี้ปฏิทินได้มีบอกอยู่ชัดเจนแล้ว ฤกษ์จึงไม่จำเป็น ทั้งในทางศาสนาที่ไม่ได้มีการใช้ฤกษ์แต่อย่างใด จึงเชิญชวนให้ประชาชนชาวไทย เลิกความนิยมไสยฤกษ์ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ เสียแต่วันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) เป็นต้นมา⁵⁸

ต่อมาวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีประกาศชักชวนให้ชาวไทย เลิกนิยมไสยศาสตร์ โดยที่ในขณะนั้นคนส่วนใหญ่ยังนิยมความศักดิ์สิทธิ์ของไสยศาสตร์อยู่มาก เช่นการรักษาคนป่วยมักให้ผู้ที่ตั้งตัวเอง เป็นผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์เป็นผู้รักษา ซึ่งทำให้อาการไขก่าเรื้อรังขึ้น ที่เสียชีวิตไปเพราะการรักษาโดยวิธีนี้ก็มีจำนวนมาก โดยทางสภาวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นว่า ไสยศาสตร์ เป็นของหลอกลวง และยังขัดต่อหลักพระพุทธศาสนา เพื่อความสวัสดิแก่ประชาชนชาวไทยเอง เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และความรุ่งโรจน์ของวัฒนธรรมของชาติไทย จึงชักชวนให้ชาวไทย เลิกความนิยมความศักดิ์สิทธิ์ของไสยศาสตร์ แต่บัดนั้น เป็นต้นมา⁵⁹

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-8. "ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องชักชวนให้เลิกความนิยมไสยฤกษ์."

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

2.3 สร้างวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาษาและหนังสือ

ทางด้านหนังสือ มีการปรับปรุงตัวอักษรไทย ภายรัฐบาลเห็นว่า ภาษาไทยย่อมเป็นเครื่องหมายแสดงวัฒนธรรมของชาติไทย สมควรได้รับการบำรุงส่งเสริมให้แพร่หลายออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น ให้สมกับความเจริญก้าวหน้าของชาติซึ่งกำลังขยายตัวออกไป รัฐบาลจึงได้ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยขึ้นคณะหนึ่ง มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ นาย ยง อุนมานราชชน เป็นรองประธานกรรมการคนที่หนึ่ง นายเพียร ราชธรรมนิเทศ เป็นรองประธานกรรมการคนที่ 2 กรรมการที่ปรึกษาประกอบด้วย พระนางเสอลักษมีลาวัณ หม่อมกอบแก้ว อากาศ ท่านผู้หญิงละเอียก พิบูลสงคราม พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นคน⁶⁰ เพื่อร่วมกันพิจารณาหาทางปรับปรุงและส่งเสริมภาษาไทยให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น กรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยได้มีการประชุมกันเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ที่ประชุมมีความเห็นในขั้นต้นว่า สมควรจะปรับปรุงตัวอักษรไทยให้กระชับรัดกุม ปรับปรุงไวยากรณ์ให้ง่ายเข้า เพื่อให้เล่าเรียนกันได้ง่ายยิ่งขึ้น ได้พิจารณาเห็นว่า ตัวสระ และพยัญชนะของภาษาไทยมีอยู่หลายตัว ที่ซ้ำเสียงกันโดยไม่จำเป็น ถ้าคงจะใช้เสียบ้าง ก็จะเป็นความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยให้เป็นที่นิยมและแพร่หลายยิ่งขึ้น ตัวอักษรที่ควรคงใช้ คือ

สระ สระ ใ, ฤ, ฦ, ฎ, ฏ รวม 5 ตัว

พยัญชนะ พยัญชนะ ช, ศ, ส, ฌ, ญ, ฎ, ฏ,

ท, ฑ, ฒ, ฑ, ษ, พ รวม 13 ตัว

ส่วน ฌ (ฌ หญิง) ให้คงไว้ แต่ให้ตัดเชิงออกเสีย คงเป็นรูป ฌ (ไม่มีเชิง)

ดังนั้น ตัวอักษรที่จะใช้ในภาษาไทย จะมีดังนี้

⁶⁰"ส่งเสริมภาษาไทยให้เฟื่องฟู ตั้งกรรมการคณะหนึ่งรวม 26 นาย," ประชาชาติ, 20 พฤษภาคม, 2485, หน้า 1, 12.

สระ

ะ (อะ)	ั (อั-)	า (อา)	ิ (อิ)	ี (อี)
เ (เอ)	แ-ะ (แอะ)	แ (แอ)	โ-ะ (โอะ)	โ (โอ)
เ-าะ (เอาะ)	-อ (ออ)	-ัวะ (อัวะ)	ัว (อัว)	เียะ (เอียะ)
เีย (เอีย)	เือะ (เอือะ)	เือ (เอือ)	เอะ (เออะ)	เอ (เออ)
เ- (เอ-)	ไ (ไอ)	เ-า (เอา)	ำ (อำ)	

พยัญชนะ

ก	ข	ค	ง				
จ	ฉ	ช	ซ	ญ			
ด	ต	ถ	ท	ธ	น		
บ	ป	ผ	ฝ	พ	ฟ	ภ	ม
ย	ร	ล	ว	ศ	ห	อ	ฮ

เมื่อได้คงคิใช้พยัญชนะ และสระ บางตัวดังนี้แล้ว คณะกรรมการจึงได้วางหลักการเขียนหนังสือไทยไว้อย่างกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

คำที่เคยใช้ ไ (ไม้้วน) ให้ใช้ ใ (ไม้ลาย) แทน

คำที่เคยใช้ สระ ฤ ฤา ให้ใช้ ร (เรือ) ประกอบสระ ตามกรณี

ออกเสียงภาษาไทย เช่น

ฤ	ใน	พฤกสา	ให้	ริ	เป็น	พริกสา
ฤ	ใน	ฤกส์	ให้	เรี	เป็น	เรีกส์
ฤ	ใน	ฤทธิ	ให้	ริ	เป็น	ริทธิ
ฤา	ให้	รือ				

คำที่เคยใช้ สระ ฤ ฎา ให้ใช้ ล (ลิง) ประกอบสระตามกรณี^{ที่}ออกเสียงภาษาไทย เช่น ฤา ใช้ ลือ เป็นต้น

คำที่เคยใช้ พยัญชนะ ฆ (ระคัง) ใช้ ค (ควาย) แทน เช่น เขียน ฆอง ใช้ เคียน คอง เป็นต้น

คำที่เคยใช้ ฃ (กะเฌอ) ใช้ ช (ช้าง แทน)

คำที่เคยใช้ พยัญชนะ วรรณ ฎ (ชคา) ให้ใช้ พยัญชนะวรรณ ค (เค็ก) แทน โดยลำดับ คือ

ฎ (ชคา) ให้ใช้ ค (เค็ก) เช่น ชคา

ฎ (ประทัก) ให้ใช้ ต (เต่า) เช่น ประตัก

ฐ (ฐาน) ให้ใช้ ถ (ถุง) เช่น ฐาน ให้ใช้ ถาน รัฐ ให้ใช้ รัต

ท (มณโท) ในกรณี^{ที่}อ่านเป็นเสียง ก ให้ใช้ ค (เค็ก) เช่น บันดิต ในกรณี^{ที่}อ่านเป็นเสียง ท ให้ใช้ ท (ทขน) เช่น ไพฑูรย์

ฒ (ผู้เฒ่า) ให้ใช้ ช (ชง) เช่น เฒ่า ให้ใช้ เชา วัฒนธัม

ให้ใช้ วัฒนธัม

ณ (เณร) ให้ใช้ น (หนู) เช่น ธรณี เป็นต้น

คำที่เคยใช้ พยัญชนะ ศ ษ ให้ใช้ ส แทน

คำที่เคยใช้ พ (จุลา) ให้ใช้ ล (ลิง) แทน

อนึ่ง คำที่มีไคมาจาก บาลี-สันสกฤต ให้เขียนตามระเบียบคำไทย เช่น บรร (ร หัน) ให้เขียน บัน ควร ให้เขียน ควน เสริม ให้เขียน เสิม เจริญ ให้เขียน จเริน สำคัญ ให้เขียน สำคัน ทหาร ให้เขียน ทาน กระทบ ให้เขียน กะชวง ฯลฯ

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาหลักที่คณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทย เสนอมาข้างต้นนี้ มีความเห็นชอบด้วย จึงลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ใช้ สระ และ พยัญชนะ ในภาษาไทยดังกล่าวนี้ ตั้งแต่วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942)⁶¹ ซึ่งต่อมา^{ก็}มีประกาศ

⁶¹ กรมโคสนาการ, ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติ, หน้า 61-5. "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการปรับปรุงตัวอักษรไทย."

หลักเกณฑ์ละเอียดในการเขียนคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต และคณะกรรมการชุดดังกล่าวได้วางระเบียบและหลักเกณฑ์การใช้ตัวหนังสือไทยและจัดพิมพ์พจนานุกรมตัวสะกดแบบใหม่ และประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942)⁶² การเปลี่ยนแปลงตัวอักษรไทยครั้งนี้มีผลทำให้กระทรวงศึกษาธิการต้องจัดทำแบบเรียนขึ้นใหม่หมด และรัฐบาลจึงให้มีการแก้ภาษาไทยในฉบับที่พิมพ์ออกมาใหม่⁶³ กิจการดังกล่าวจะต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งกระทู้ถามว่ารัฐบาลควยความเป็นห่วงว่า อนุชนรุ่นใหม่ที่ตองคนควาตำราเก่าแล้วจะอ่านตำราที่เขียนด้วยหนังสือแบบเก่าไม่ออก พันเอก ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการตอบว่า ในเมื่อคนรุ่นเรายังอ่านหนังสือบาลีออก หนังสือไทยแบบเก่าจึงไม่น่าเป็นปัญหาต่อเด็กรุ่นใหม่⁶⁴

*การปรับปรุงหนังสือไทยครั้งนี้ ในประกาศชี้แจงว่า เพื่อให้ตัวหนังสือไทยกระตือรือร้นง่ายแก่การเรียนรู้ แต่หนังสือไทยชุดปรับปรุงนี้มีโอกาสใช้ในตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ถึงปลายปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) เท่านั้น เพราะหลังจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ตองออกจากตำแหน่งไป เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) แล้ว ปลายปี 2487 พันตรี ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ก็ได้ผ่อนผันให้กลับไปใช้หนังสือไทยแบบเก่าตามเดิมได้ ตั้งแต่นั้นมาการเขียนหนังสือไทยแบบใหม่จึงสลายไป ~~หลังจาก~~ เบื้องหลังการปรับปรุงหนังสือไทยของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ครั้งนี้ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม กล่าวในสมัยหลังสงครามว่า ตนเองไม่มีความประสงค์ที่จะทำลายหนังสือไทย แต่ในสมัยนั้นรัฐบาลได้รับรายงานจากกระทรวงศึกษาธิการว่า ผู้ปุ่นมาขึ้นขอเสนอจะให้เด็กไทยเรียนภาษาญี่ปุ่น โดยอ้างว่าที่มลายูโคสอนกันแพร่หลายมาก ทั้งกล่าวว่า ชาวมลายูรู้ภาษาญี่ปุ่นกันมากแล้ว แต่คนไทยยังน้อยหน่าชาวมลายูในเรื่องภาษาอยู่มาก

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-7. "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องให้พจนานุกรมตัวสะกดแบบใหม่เป็นหลักในการเขียนหนังสือไทย."

⁶³ "ให้สร้างตัวอักษรใหม่," ประชาชาติ, 28 พฤษภาคม 2485, หน้า 1, 12.

⁶⁴ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10/2485 (27 สิงหาคม, 2485), พล.ต.พิน อมรวิสัยสร เกษ (ส.ส.จังหวัดลำปาง) เป็นผู้กระทูถามในที่ประชุมสภา ฯ

ญี่ปุ่นได้ขอร้องให้กระทรวงศึกษาธิการสอนภาษาญี่ปุ่นในทุกระดับชั้น รัฐบาลได้ทราบ เช่นนั้น จึงหาอุบายไม่ให้คนไทยต้องเรียนภาษาญี่ปุ่น จึงได้ตกลงให้พิจารณาเปลี่ยนการเขียนหนังสือตามแบบใหม่ การที่เขียนหนังสือแบบใหม่ ทำให้ไทยใช้เป็นเหตุผล อ้างกับญี่ปุ่นว่า เด็กไทยจะต้องเรียนหนังสือไทยอย่างใหม่ ขอเวลาให้คนไทยรู้หนังสือไทยอย่างใหม่เสียก่อน จึงจะเริ่มให้เด็กไทยเรียนภาษาญี่ปุ่นไว้ ซึ่งในที่สุดเด็กไทยไม่ต้องเรียนภาษาญี่ปุ่น⁶⁵

ทางด้านภาษา นอกจากปรับปรุงตัวอักษรไทย รัฐบาลยังได้วางระเบียบการใช้คำต่าง ๆ เช่น

ก. คำแทนชื่อ

	เอกพจน์	พหูพจน์
บุรุษ ที่หนึ่ง ให้ชื่อว่า	ฉัน	เรา
สอง	ท่าน	ท่านทั้งหลาย
สาม	เขา	เขาทั้งหลาย
	มัน	พวกมัน

คำว่า มัน พวกมันใช้กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต หรือสัตว์ แต่ไม่ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพนับถือ⁶⁶

ข. คำนำหน้าชื่อ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี คำริให้เปลี่ยนคำว่า "นาย" "นาง" และ "นางสาว" ซึ่งใช้กันมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้ความเห็นว่า คำว่า "นาย" เมื่อเรียกผู้ใดแล้วทำให้นึกถึงคำว่า "บ่าว"⁶⁷ แต่ก็ยังไม่ไ้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ ต่อมาปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) นายกรัฐมนตรีคิดคำ "มาตา" ขึ้นมาแทนคำว่า "นาง" และคำ "มาตารี" แทนคำว่า "นางสาว"⁶⁸

⁶⁵ จรูญ กุวานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 287.

⁶⁶ "หลักภาษาไทยที่แก้ไขใหม่ ทกลงการใช้ศัพท์นาม," ศรีกรุง, 18 มิถุนายน 2485, หน้า 1, 15.

⁶⁷ "คำริให้เปลี่ยนคำนำหน้านามใหม่," ศรีกรุง, 14 สิงหาคม 2485, หน้า 3, 12.

⁶⁸ "มาตา มาตารี พนะท่านผู้นำใช้คำนามเรียกแทน "นาง" และ "นางสาว", "ศรีกรุง, 27 ตุลาคม 2485, หน้า 1.

ค. คำว่า "วันเกิด" เนื่องจากคำว่า "วันเกิด" ใช้กันอยู่หลายอย่าง คือ ใช้ "วันเกิด" บ้าง "วันชาติ" บ้าง วัน "ประสูติ" บ้าง หรือ วันพระราชสมภพ บ้าง รัฐบาลเห็นว่า ภาษาอังกฤษมีเพียงคำเดียว คือคำว่า เบิร์ธเดย์ (Birthday) ถ้าใช้กับ พระมหากษัตริย์ ใช้ว่า King's birthday รัฐบาลจึงประกาศว่า ต่อไปนี้ให้ใช้คำว่า "วันเกิด" กับบุคคลทุกคน ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ แต่เฉพาะพระมหากษัตริย์ และ พระบรมราชินี ให้ใช้ว่า "วันเกิดในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" และ "วันเกิดในสมเด็จพระราชินี"⁶⁹

ง. คำรับและคำปฏิเสธ เมื่อคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยได้ ประชุมกันเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ.1942) พิจารณาปรึกษากันเห็นว่า คำแทนชื่อ และคำรับ คำปฏิเสธ ที่ใช้อยู่ในภาษาไทยมีมากคำ และการใช้ก็สับสนปะปนกันมาก ไม่เป็นระเบียบ จึงได้วางระเบียบไว้สำหรับคำรับ คำปฏิเสธ กำหนดไว้ว่า

คำรับ ให้ใช้ว่า "จะ"

คำปฏิเสธ ให้ใช้ว่า "ไม่"

ส่วนราชาศัพท์ ให้คงใช้ตามเดิม⁷⁰ ต่อมา วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.

2485 (ค.ศ.1942) จึงได้เปลี่ยนคำรับ คำปฏิเสธ เสียใหม่ ว่า

ชาย ใช้คำว่า "ครับ"

หญิง ใช้คำว่า "คะ"

ปฏิเสธ ใช้คำว่า "เปล่า"

เรื่องชื่อบุคคล

คณะรัฐมนตรีได้ลงมติตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาวางหลักตั้งชื่อบุคคล ให้เหมาะสมกับเพศ ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วย นายนาวาเอก หลวงชำระนาวาสวัสดิ์ ร.น.

69 "เรื่องให้ใช้คำว่า วันเกิด สำหรับบุคคลทุกคน," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (23 กันยายน, 2483), 3373.

70 "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องวางระเบียบคำแทนชื่อและคำรับและคำปฏิเสธ," ราชกิจจานุเบกษา, 59 (23 มิถุนายน, 2485).

เป็นประธาน หม่อมกอบแก้ว อากาศ ๗ อยุรยา นางเลขา อภัยวงศ์ เจ้าพระยา-
 ธรรมศักดิ์มนตรี พระราชธรรมนิเทศ พระนางเชอ ลักษมีลาวัณ พระสารประเสริฐ
 นายพันเอก หลวงสารานุกรมประพันธ์ พระยาสุนทรพิพิธ และ พระยาอนุমানราชชน เป็นกรรม-
 การ พระปฏิเวทย์วิศิษฐ์ เป็นเลขานุการ⁷¹ คณะกรรมการได้จัดวางหลักชื่อ และวิธีใช้
 อักษรย่อชื่อพร้อมด้วยทำนองวิธีชื่อดำดับอักษร เป็นนามานุกรมตัวอย่าง เสนอคณะรัฐมนตรี คณะ
 รัฐมนตรีพิจารณาแล้วลงมติเห็นชอบด้วย และได้ประกาศใช้ เป็นปฐมฤกษ์ในวันชาติ พุทธศักราช
 2484 ไปพลางก่อน ต่อมาคณะกรรมการได้ประชุมกันพิจารณารายละเอียดในกระบวนการหลัก
 การตั้งชื่อ และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมนามานุกรมให้สมบูรณ์เป็นแบบฉบับที่ควรยุติได้ คณะ-
 รัฐมนตรีได้พิจารณาแล้วลงมติเห็นชอบด้วย จึงให้ยกเลิกข้อความว่าด้วยหลักการตั้งชื่อบุคคล
 วิธีใช้ย่อชื่อ และนามานุกรมตัวอย่างที่ประกาศใช้ครั้งก่อนนั้น และให้ใช้ฉบับสมบูรณ์ฉบับที่แก้
 ไขใหม่นี้แทนสืบไป

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีได้ให้หลักการตั้งชื่อบุคคลว่า ต้องให้มีที่หมายรู้ได้ในตัวว่า
 เป็นชาย หรือเป็นหญิง ชื่อหนึ่งให้มีเพียง 3 พยางค์ เป็นอย่างมาก และคำที่ควรใช้ตั้งชื่อ
 บุคคลควร

1. เป็นคำไทยสามัญ เช่น เข้ม เงิน
2. เป็นคำศัพท์สามัญ เช่น จินดา ฉันท ชัย เกษ
3. เป็นคำที่เก็บรวบรวมไว้ในนามานุกรม

ส่วนคำที่ไม่ควรนำมาตั้งชื่อ มีลักษณะดังนี้ คือ

1. คำที่มีสำเนียง เป็นคำต่างคำ
2. คำที่มุ่งหมายให้พ้องกับราชทินนามหรือชื่อสกุลของผู้อื่น
3. คำที่มีความหมายถึงพระเจ้าแผ่นดิน เช่น เทวินท์ เทเวส นเรส นรินทร์
4. คำที่ชวนให้ล้อ เช่น จอ วอก

⁷¹ สำนักนายกรัฐมนตรี, "ประกาศเรื่องชื่อบุคคล," ราชกิจจานุเบกษา, 58
 (24 มิถุนายน, 2484), 1986.

5. คำอุทานตามไวยากรณ์ เช่น ต่อม คึง ออก แอค หรือคำชื่อเรียก
เล่นโดยไม่มีความหมาย เช่น ตอย แคว แป้ว

6. คำที่ไม่รู้สึกเป็นมงคล เช่น เน่า และคำที่พ้องเสียงกับคำที่มีความหมาย
ไม่ดี เช่น ช่อ (พ้องเสียงกับ ฉ้อ) มาน (พ้องเสียงกับ มาร) แต่คำศัพท์เหล่านี้ถ้า
ประกอบเป็นคำผสมก็ใช้ได้ เช่น ช่อผกา กวางมาน

7. คำตัดที่ไม่มีความหมาย ไม่นิยมใช้ในการตั้งชื่อตามนามานุกรม เช่น กู-
ตัดมาจากประกู เหงี่ยม-ตัดมาจากเสงี่ยม หนอม-ตัดมาจากถนอม เหวา-ตัดมาจากคูเหวา
หวิน-ตัดมาจากถวิล แต่คำตัดบางคำที่วรรณคดีรับใช้อยู่แล้วก็ได้ใช้ เช่น นรงค์ (ตัดมาจาก
นรงค์) อภิเรก- ตัดมาจากอภิเรก

8. ศัพท์ยาก เช่น หล ประคัลภ์ เป็นศัพท์ลึกซึ้ง เช่น ประมุท ไวฑูรย์

ชื่อรองและวิธีใช้อักษรย่อชื่อ

ชื่อบุคคลตามธรรมเนียมมีชื่อตัว และชื่อสกุล ถ้าไม่ประสงค์จะเขียนให้เต็ม จะใช้
ชื่อย่อก็ได้ เช่น นายสิน นพกุล เขียนว่า นาย ส. นพกุล นายศิริ นพคุณ เขียนว่า
นาย ส. นพคุณ

เพื่อให้ชื่อย่อพ้องกัน จะมีชื่อรองตัดจากชื่อตัวอีกก็ได้ เช่น นายสิน ประเสริฐ
นพคุณ หรือ นายศิริ มานิต นพคุณ ใช้เขียนว่า นาย ส.ป นพคุณ นาย ส.ม นพคุณ การ
ใช้ชื่อย่อมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกับชื่อตัวทุกประการ แต่มีพิเศษ คือ

1. ผู้บวชแล้ว ถ้าประสงค์จะใช้ชื่อพระ (ฉายา) เป็นชื่อย่อก็ได้ ส่วนผู้ที่
ไม่ได้บวช หรือเป็นหญิง ถ้าประสงค์จะมีชื่อย่อก็อาจขอให้พระผู้เคารพนับถือตั้งให้ หรือ
จะคิดตั้งตามหลักชื่อบุคคลก็ได้

2. ผู้ที่ออกจากบรรพชาศิกข์ จะใช้ราชทินนาม หรือนามสกุลเดิมเป็นชื่อย่อก็ได้
วิธีใช้อักษรย่อชื่อ โดยให้ใช้อักษรตัวต้นที่ออกเสียง และลงจุดไว้ ดังนี้คือ

กุลหลาว	ใช้อักษร	ก.
กุลหลาวพงา	ใช้อักษร	ก. เป็นต้น ⁷²

⁷² สำนักนายกรัฐมนตรี, "ประกาศเรื่องชื่อบุคคล (ฉบับที่ 2)," ราชกิจจา-
นุเบกษา, 59 (22 สิงหาคม, 2485), 1483.

เกี่ยวกับการตั้งชื่อบุคคล นายกรัฐมนตรีได้ชักชวนราษฎรเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ให้พร้อมใจกันตั้งชื่อแสดงเพศตามคำประกาศ "หลักตั้งชื่อบุคคล" เพื่อคำขวัญซึ่งวัฒนธรรมไทยและเป็นมงคลแก่เจ้าของชื่อตลอดไป

2.4 สร้างและปรับปรุงเกี่ยวกับศิลปกรรมและวรรณกรรม

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พยายามสร้างชาติทางสาขาต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งด้านศิลปกรรมและวรรณกรรมด้วย เพื่อให้ประชาชนชาวไทยรู้หน้าที่ของตน จึงได้ระบุหน้าที่ของคนไทยทั้งชาติในอันที่จะส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรมของชาติ ดังปรากฏในมาตรา 9 แห่งพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ซึ่งระบุว่า

คนไทยจักต้องส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม โดยไม่กระทำการใด ๆ อันจะทำให้เกียรติของประเทศชาติหรือพระพุทธศาสนาเสื่อมเสียไป

ในส่วนที่เกี่ยวกับมหรสพ ให้รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกานี้มีอำนาจระบุชนิดของมหรสพ เครื่องดนตรีที่ไซ เครื่องอุปกรณการเล่น วิธีเล่น ลักษณะหรือเค้าเรื่องการเล่น อันเป็นสิ่งต้องห้าม ที่ต้องได้รับอนุญาตก่อน หรือที่อนุญาตเป็นการประจำหรือเป็นครั้งคราว⁷³

มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น ซึ่งมีหน่วยงาน 5 หน่วยงาน หน่วยงานที่ 3 ชื่อว่า สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม หน่วยงานที่ 4 เรียกว่า สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม⁷⁴

ในการส่งเสริมและปรับปรุง รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นประธานกรรมการ และพันตรี คง อภัยวงศ์ เป็นที่

⁷³"พระราชกฤษฎีกาวัฒนธรรมแห่งชาติ," ราชกิจจานุเบกษา, 59(29 กันยายน, 2485), 1760-5.

⁷⁴"พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485," ราชกิจจานุเบกษา, 59(29 กันยายน, 2485), 1744-9.

ปรึกษา การแก้ไขเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมศิลปกรรม วรรณกรรม มีหลายท่าน เช่น มีการตั้งวรรณคดีสมาคมขึ้น รัชสมาชิกที่มีชื่อเสียงในทางประพันธ์ สมาคมพิจารณาบทประพันธ์ที่คัดเลือกและให้รางวัล เช่น เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ.1942) ได้มีการตัดสินงานประพันธ์ บทประพันธ์ที่ดีเด่นที่ได้รับรางวัลจากวรรณคดีสมาคม เช่น "ภูทลมเป็นปีก ภูทลมหลิกลเป็นหาง" ของนายเจือ สตะเวทิน "ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วคือเป็นตรา" ของนางสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา มีการตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นมา เพื่อฟื้นฟูบำรุงศิลปกรรม⁷⁵ และเพาะศิลปินผู้ทรงวิद्याคุณให้แพร่หลายมากขึ้น กรมศิลปากรจัดตั้งวงซูลครุริยางค์หญิง 45 คนขึ้นมาเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ.1943) มีการปรับปรุงการละเล่นพื้นเมือง เช่น รำโทน ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นเมืองของภาคอีสาน ในระหว่างสงคราม รำโทนแพร่หลายเข้าไปในภาคต่าง ๆ รวมทั้งในกรุงเทพฯ ด้วย การที่แพร่หลายและแปรรูปมาในแบบที่ไม่สุภาพ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงให้กรมศิลปากรและสำนักวัฒนธรรมฝ่ายศิลปกรรม ทำการดำเนินงานปรับปรุงรำโทนให้สุภาพ และถูกวัฒนธรรม เมื่อกรมศิลปากรและสำนักวัฒนธรรมฝ่ายศิลปกรรมแก้ไขปรับปรุงแล้ว ให้ชื่อใหม่ว่า "รำวง" โดยกรมศิลปากรแสดงให้ดูเป็นตัวอย่างที่ทองสนามหลวง เมื่อให้กำเนิดรำวงแล้ว ทางกรมจึงมีประกาศให้เล่นรำโทนแต่ในเฉพาะอีสาน เพื่อเป็นการรักษาการละเล่นพื้นเมืองไว้ ส่วนกรุงเทพฯ จะเล่นรำโทนไม่ได้ นอกจากรำวง ต่อมารำวงแพร่หลายไปในต่างจังหวัดอย่างแพร่หลายด้วย และได้กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการเล่นว่าจะเล่นได้เป็นเวลาตั้งแต่ 17.00 - 21.00 น. โดยระบุสถานที่และดนตรีประกอบการรำมารยาทของชายหญิงผู้รำ และผู้คุมสุราเมามายไม่ควรจะเล่น คู่รำจะถูกเนื้อต้องตัวกันไม่ได้ ซึ่งระเบียบดังกล่าวเจ้าหน้าที่เอาใจใส่อย่างเคร่งครัด หากใครเล่นผิดระเบียบจะถูกจับข้อหาผิดกฎหมายวัฒนธรรม

เพื่อเป็นการปลูกปลอบขวัญประชาชนในยามสงคราม ทางกรมส่งเสริมการรำวง รำโทน ด้วยเหตุนี้การละเล่นทั้ง 2 อย่างจึงอยู่ในความสนใจของประชาชนมาก ผ่านไปทางไหนได้ยินแต่เสียงเพลงรำวง หรือรำโทน มีเพลงกว่า 60 เพลง และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่ทราบชื่อผู้แต่ง

⁷⁵"พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2486," ราชกิจจานุเบกษา, 60 (30 มีนาคม, 2486).

สภาวะทางเศรษฐกิจระหว่างสงคราม 2482-2488 (ค.ศ. 1939-1945)

1. การค้ากับต่างประเทศ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในยุโรป บรรดาโรงงานต่าง ๆ ในประเทศเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปเป็นโรงงานผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เป็นส่วนใหญ่ แรงงานต่าง ๆ ถูกระดมไปใช้ในสงคราม ด้วยเหตุนี้สินค้าอุปโภคบริโภคที่มีอยู่ในประเทศจึงถูกสงวนไว้ใช้ภายในประเทศ เพื่อกันความขาดแคลน อีกประการหนึ่งเรือพาณิชย์ต่าง ๆ ถูกนำไปใช้ในสงคราม สงครามซึ่งมีทั้งทางบก ทางอากาศ และทางทะเล ทำให้ความปลอดภัยในการเดินเรือทะเลเพื่อการพาณิชย์ไม่มี ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้การค้าต่างประเทศในบางประเทศที่เกี่ยวข้องกับสงครามหยุดขงกไป ประเทศสำคัญที่ไทยไม่อาจสั่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศเหล่านี้คือ ประเทศเยอรมนี และประเทศต่าง ๆ ที่เยอรมนียึดครอง สินค้าเข้าของไทยจึงมาจากประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ในบรรดาประเทศเหล่านี้จักรภพอังกฤษขายสินค้าให้ไทยมากที่สุด รองลงมาคือสหรัฐอเมริกา⁷⁶

ถึงแม้ไทยขาดแคลนสินค้าจากยุโรป แต่ประเทศไทยกลับได้ผลประโยชน์เป็นอันมากในระยะแรกของสงคราม จากนโยบายการวางตัวเป็นกลาง คือไทยได้รับประโยชน์ในฐานะ ผู้ค้าวัตถุดิบ เพราะขายสินค้าได้ราคาดีทั้งปริมาณที่สูงออกกสูง โดยเฉพาะ 12 เดือนแรกแห่งสงคราม (ตั้งแต่กันยายน 2482 - สิงหาคม 2483) จักรภพอังกฤษ จีน และญี่ปุ่น ซื้อชาวไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ส่วนยางพาราและคิงบุกส่งไปยังจักรภพอังกฤษในปริมาณเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง จักรภพอังกฤษจึงเป็นลูกค้าที่ดีที่สุดของไทย⁷⁷ ในพ.ศ. 2483 จึงเป็นที่

⁷⁶ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า วิวัฒนไชย ไชยยงค์, วิวัฒนไชยานุสรณ์ (พระนครชนาการแห่งประเทศไทย, 2504), หน้า 299. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2504).

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 296. "การค้าในระหว่างสงคราม,"

ประชาชนคนไทยมั่งคั่งสมบูรณ์ เนื่องจากสงครามในยุโรป สำหรับในเอเชียตลาดการค้าของไทยยังคงดำเนินไปอย่างปกติ

จากสถิติ คารายปีของสินค้าขาออก หมวดใหญ่

ปี	ขาออกเป็นสิ่งมีชีวิต บาท	อาหาร เครื่องดื่ม บาท	วัตถุดิบ บาท	สิ่งหัตถกรรม บาท
2479	697,363	102,945,161	70,684,955	1,742,419
2480	1,099,980	81,166,020	77,980,668	1,533,377
2481	629,860	103,102,533	67,645,240	1,674,350
2482	780,872	119,915,960	86,181,868	1,805,189
2483	1,033,098	100,778,916	74,048,020	2,035,987
2484	1,332,540	157,068,931	121,777,712	2,203,353 ⁷⁸

จะเห็นว่าแม้เกิดสงครามขึ้นในยุโรป ไทยขาดตลาดการค้าในยุโรปไปส่วนใหญ่ แต่การรายปีของสินค้าขาออกไม่ได้ลดลงกลับเพิ่มขึ้น จากสถิติข้างต้น พ.ศ. 2482-4 ซึ่งเป็นปีที่เกิดสงคราม มูลค่าของสินค้าขาออกของไทยได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดสิ่งมีชีวิต อาหาร เครื่องดื่ม วัตถุดิบ และส่วนสิ่งหัตถกรรมเพิ่มขึ้นเล็กน้อย

⁷⁸กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนักนายกรัฐมนตรี, "การรายปีของสินค้าขาออก หมวดใหญ่," กองประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี บรรพที่ 21 (พระนคร, ม.ป.ป.), หน้า 159.

สินค้าประเภทวัตถุดิบของไทย เช่น ข้าว ยางพารา ฝักบัว ราคาตกต่ำมาตั้งแต่ พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกจะเกิดขึ้นราคาของสินค้าประเภทวัตถุดิบกลับเพิ่มมากขึ้น และเมื่อสงครามเกิดขึ้นแล้วราคาได้เพิ่มสูงมากขึ้นเป็นลำดับ⁷⁹

สินค้าขาออกมีราคาและปริมาณเพิ่มขึ้นมากอย่างรวดเร็ว ขณะที่สินค้าขาเข้ามีราคารวมทั้งสิ้นเท่า ๆ เดิม คุลยการค้าตั้งแต่ปีเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป จึงเป็นจำนวนสูงกว่าในปีก่อน ๆ ดังปรากฏใน ราคาสินค้าขาเข้าขาออกและคุลยการค้า

พ.ศ.	สินค้าขาเข้า บาท	สินค้าขาออก บาท	คุลยการค้า บาท
2477	101,726,721	172,594,870	+ 70,868,149
2478	108,754,047	158,218,323	+ 49,464,276
2479	110,043,648	184,361,153	+ 74,317,505
2480	111,824,481	169,492,804	+ 57,668,323
2481	129,630,731	176,760,534	+ 47,129,803
2482	129,619,582	215,023,945	+ 85,404,363
เมษายน-มิถุนายน 2483			+ 25,221,773

ราคาสินค้าขาออกในปี 2481 (ค.ศ. 1938) ไม่รวมราคาเหรียญบาทที่รัฐบาลส่งออกไป และราคาสินค้าขาเข้าในปี 2482 (ค.ศ. 1939) ไม่รวมราคาทองคำที่รัฐบาลนำเข้ามา⁸⁰ สถิติปรากฏเพียงครั้งปี 2483 (ค.ศ. 1940) แค่เพียง 3 เดือนของปี 2483 (ค.ศ. 1940) ไทยได้เปรียบคุลยการค้าถึง 25 ล้านกว่าบาท จึงคาดคะเนได้ว่าถารวมทั้งปีจะต้องถึง 100 ล้านบาท ส่วนทองคำที่รัฐบาลซื้อเข้ามาเป็นจำนวน 1,953 แท่ง น้ำหนักเนื้อทองบริสุทธิ์หนัก 24,747,830 กรัม เป็นเงิน 64,982,112 บาท 11 สตางค์ ไทยได้กำไรจากการ

⁷⁹ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า วิวัฒนไชย ไชยันต์, เรื่องเดิม, หน้า 294-6.
"บันทึกเรื่องการค้าในระหว่างสงคราม."

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 299, 330.

ซื้อทองคำเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนแพงชัน 3,480,263 บาท 15 สตางค์ และจากการที่
ราคาทองคำขึ้นราคาอีก 8,536,429 บาท 27 สตางค์ ทำให้ได้กำไรทั้งสิ้น 12,017,192
บาท 42 สตางค์ การซื้อทองคำครั้งนี้เป็นระยะที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการคลัง ทองคำที่ซื้อจากอังกฤษมาถึงไทยก่อนจะเกิดสงครามขึ้นในยุโรป⁸¹ ทัง
ให้รัฐบาลไต้หวันสำรองเป็นหลักทรัพย์เพิ่มมากขึ้นโดยการขายเหรียญบาทมาซื้อทองคำ
สถิติรายได้จากศุลกากรแยกตามลักษณะที่เก็บ⁸²

ก่อนสงครามเอเชียบูรพา	พ.ศ. 2482	พ.ศ. 2483	พ.ศ. 2484
อากรขาเข้า, เบียร์ไวน์ น้ำสุราและสินค้าทั่วไป	บาท 30,738,457	บาท 28,279,224	บาท 33,499,337
อากรขาออก	7,311,590	6,621,976	11,049,843
ค่าธรรมเนียมและค่าภาระ	315,549	243,662	553,154
ค่าภาคหลวงและประกาศาร	<u>7,170,464</u>	<u>7,199,579</u>	<u>10,025,163</u>
รวมรายได้	<u>45,536,060</u>	<u>42,344,441</u>	<u>55,124,497</u>

ระหว่างสงครามเอเชียบูรพา

	พ.ศ. 2485	พ.ศ. 2486	พ.ศ. 2487	พ.ศ. 2488
	บาท	บาท	บาท	บาท
อากรขาเข้า, เบียร์ไวน์ น้ำสุราและสินค้าทั่วไป	12,527,936	19,727,368	11,757,716	5,080,984
อากรขาออก	6,801,095	4,512,751	3,273,358	3,597,063
ค่าธรรมเนียมและค่าภาระ	567,702	683,110	1,056,577	1,419,142
ค่าภาคหลวงและประกาศาร	<u>1,911,915</u>	<u>1,993,638</u>	<u>393,544</u>	<u>156,060</u>
รวมรายได้	<u>21,808,648</u>	<u>26,916,867</u>	<u>16,481,195</u>	<u>10,253,249</u>

⁸¹"การซื้อทองคำรัฐบาลมีกำไร 12 ล้าน," ศรัทธา, 14 กันยายน 2482, หน้า 3.

⁸²กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนักนายกรัฐมนตรี, กองประมวลสถิติ...
หน้า 292. "รายได้จากศุลกากร แยกตามลักษณะที่เก็บ."

ครั้นเมื่อสงครามเอเชียบูรพาเกิดขึ้น การค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่าง ๆ ก็ต้องหยุดชงักไป ทำให้ไทยขาดรายได้ทางศุลกากรเป็นจำนวนมาก จากสถิติดังกล่าวจะเห็นว่า รายได้จากศุลกากรยังคงมีอยู่ตลอดเวลาสงครามเอเชียบูรพา แต่ลดน้อยลงกว่าปีที่แล้ว ๆ มา ในระยะต้นสงครามไทยได้ค้าขายกับญี่ปุ่นเพียงประเทศเดียวในขณะที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายรุกราน โดยญี่ปุ่นส่งเรือมารับข้าวและวัตถุดิบต่าง ๆ จากไทย และญี่ปุ่นได้รวบรวมสินค้าที่ไทยต้องการมาบ้าง

จากสถิติ จำนวนเรือและระวางบรรทุกของเรือที่มีสินค้าและเรือมีอับเฉา⁸³ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เรือเข้าและออกท่าเรือประเทศไทยเป็นของอังกฤษมากที่สุด เป็นของนอร์เวย์ ญี่ปุ่น และเดนมาร์ก ตามลำดับ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เรือเข้าและออกเป็นของประเทศนอร์เวย์มากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงไปเป็นของอังกฤษ เดนมาร์ก ญี่ปุ่น และไทยตามลำดับ

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	เรือเข้า	เรือออก
พ.ศ. 2479	975	-
พ.ศ. 2480	824	824
พ.ศ. 2481	888	887
ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2	เรือเข้า	เรือออก
พ.ศ. 2482	959	961
พ.ศ. 2483	625	616
พ.ศ. 2484	551	548
สงครามเอเชียบูรพา	เรือเข้า	เรือออก
พ.ศ. 2485	93	92
พ.ศ. 2486	108	113
พ.ศ. 2487	63	74

⁸³ "จำนวนลำและระวางบรรทุกของเรือมีสินค้าและเรือมีอับเฉา," หน้า 304.

ระหว่างสงครามเอเชียบูรพา เวื่อเข้าและออกลดน้อยจากปีที่แล้วมามาก ทั้งนี้ เนื่องจากญี่ปุ่นรุกรานและยึดครองดินแดนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียไค้หมดแล้ว ญี่ปุ่นจึงเป็น จ้าวทะเล ทำการค้าต่างประเทศเดียว ใน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) เวื่อเข้าและออก จากประเทศไทยเป็นของญี่ปุ่นถึง 98.07 เปอร์เซ็นต์ เป็นของไทยเพียง .93 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ ก็เพราะว่าไทยค้าขายกับญี่ปุ่นแต่เพียงประเทศเดียว ครั้นกลางปี พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) รัฐบาลไทยจึงเริ่มเจรจาเปิดตลาดการค้าต่างประเทศในดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครอง⁸⁴

บันทึกของนายถนัด คอมันต์ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ใ้กล่าวถึงประเทศจีน ที่ ญี่ปุ่นยึดครองไว้ว่า มีสภาพการครองชีพเป็นที่น่าวิตก อาหารมีน้อยและแพงมากและทราบ จากสถานเอกอัครราชทูตจีนในโตเกียวว่า เฉพาะในเซียงไฮ้วันหนึ่งมีคนตายเพราะอดอาหาร หนึ่งจำนวนร้อย ๆ คน ว่า

ญี่ปุ่นได้รับคำร้องทุกขุ้ในเรื่องการขาดแคลนอาหารอยู่เป็น เนื่องนี้จ้ เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นต้องการเอาอกเอาใจรัฐบาลจีน จึงเห็นว่ถ้าอนุญาตให้ไทยไปติดต่อกับจีน อู่จะแก้ปัญหาใน เรื่องการขาดแคลนอาหารในประเทศจีนใ้บาง จึงใ้เปิดดิน ชาติที่ ญ่ปัญหาที่มีอยู่คือ ประเทศไทยต้องการส่งสินค้าออก (คือ อาหารและข้าว) ไปยังประเทศจีนอย่างเดี๋ยว หรือต้องการ ใ้ใครรับสินค้าจากประเทศจีนมาขาย เป็นการตอบแทน ถ้าประเทศไทย ต้องการแต่ในขอแรก ก็คงทำการติดต่อใ้ทางการค้ากับจีน ใ้โต แต่ถ้าประเทศไทยต้องการในขอหลังใ้ก็ขวย ญ่เกรงว่ จะไม่เป็นผลสมความประสงค์ เพราะก่อนที่จะนำสินค้าออกจาก ประเทศจีนของขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ทูตญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ ญี่ปุ่นจะอนุญาตใ้หน้าสินค้าออกจากจีนใ้โตมากน้อยเพียงใ้ใ้เป็น เรื่องที่จ้จะต้องตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่น เพราะเป็นที่ทราบอยู่แล้วว่ ญี่ปุ่นมีนโยบายที่จ้จะกัสินค้าใ้ว่ในประเทศจีนเพื่อประโยชน์ของ การทหารญี่ปุ่น หรือถ้าจะส่งออกนอกก็จ้ต้องส่งไปยังประเทศญี่ปุ่น

⁸⁴ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10/2485 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 (พหุสัปดาห์ที่ 27 สิงหาคม 2485) และหนังสือฉบับจากนายวิจิตร วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (27 สิงหาคม 2485).

จากบันทึกดังกล่าวจะเห็นว่าประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศหนึ่งภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่นอยู่ในภาวะขาดแคลนอาหารมาก ส่วนประเทศไทยมีข้าวเหลือเฟือ จึงประสงค์เปิดตลาดการค้าต่างประเทศ ในที่สุดรัฐบาลก็สามารถเจรจาเปิดตลาดการค้าได้สำเร็จ ในดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครองคือ สิงคโปร์ จีน หมู่เกาะชวามาณฑล ฟิลิปปินส์ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ไทยขายข้าวให้กับญี่ปุ่น จากสถิติสินค้าขาออกไปยังประเทศต่าง ๆ ราวปี

พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) ไทยขายข้าวให้กับญี่ปุ่นมากที่สุด เป็นจำนวนเงิน 76,218,754 บาท รองลงมาคือ จีน 8,536,936 บาท

พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ไทยขายข้าวให้กับญี่ปุ่น 40,509,939 บาท รองลงมาคือสิงคโปร์ 23,225,810 บาท

พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ไทยขายข้าวให้กับสิงคโปร์ถึง 28,664,794 บาท รองลงมาคือมลายู 13,096,109 บาท

พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ไทยขายข้าวกับสิงคโปร์ ฮองกง และมาลายาเท่านั้น สิงคโปร์ซื้อข้าวไทยถึง 45,365,977 บาท มาลายา 13,288,354 บาท, ฮองกง 13,329,546 บาท⁸⁵

พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) สงครามในภาคพื้นเอเชียก็เกิดขึ้น ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มเป็นฝ่ายรุก ความปลอดภัยสำหรับเรือพาณิชย์มีน้อย ภัยเหตุนี้ การค้ากับญี่ปุ่น และหมู่เกาะชวาจึงซบเซาไป แต่เรือของญี่ปุ่นคงจะแวะที่สิงคโปร์หรือเกาะโซนนันมากกว่าจะเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ภัยเหตุนี้ญี่ปุ่นอาจค้ากับไทยผ่านเกาะโซนนัน สินค้าที่สำคัญของไทย นอกจากข้าว มีไม้สัก ยางพารา ดีบุก วูดแฟรม ตลาดที่สำคัญคือบิ๊นังและสิงคโปร์⁸⁶ ในปี 2487 (ค.ศ.1944) รัฐบาลไทยอันมี พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ฟื้นความสัมพันธ์ทางการค้าขึ้นใหม่กับประเทศอินโดจีนซึ่งขาดความสำคัญลงไปแล้วตั้งแต่กรณีพิพาท

⁸⁵ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนักนายกรัฐมนตรี, กองประมวลสถิติ.....

ส่วนสินค้าขาเข้าระหว่างสงครามเอเชียบูรพา ส่วนใหญ่สินค้าขาเข้าของไทยเป็นพวกหัตถกรรม เชื้อเพลิง วัตถุดิบ อาหาร และสัตว์ ในตอนต้นสงครามทั้งญี่ปุ่นและกองทัพไทยต่างระดมรถไฟ รถบรรทุกไปใช้ในการทหาร ทำให้ไทยขาดแคลนตู้รถไฟและรถบรรทุกเพื่อการขนส่งและการพาณิชย์ รัฐบาลไทยได้เจรจาขอคืนจากญี่ปุ่นหลายครั้งไม่เป็นผลสำเร็จ จึงเจรจาขอซื้อจากญี่ปุ่นแต่ไม่ค่อยได้ตามจำนวนที่ต้องการ เช่น ไทยสั่งซื้อโบกี้รถไฟ 500 คัน จากญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นอนุญาตขายให้ไทยเพียง 50 คัน ไทยขอซื้อรถบรรทุก 100 คัน ญี่ปุ่นขายให้เพียง 10 คัน ในกรณีซื้อตู้รถไฟญี่ปุ่นอ้างว่าการที่ส่งมาให้ 50 คัน เพราะแปลโทรเลขผิดไป⁸⁷ บางครั้งญี่ปุ่นแจ้งว่าเรือพาณิชย์ญี่ปุ่นที่บรรทุกสินค้ามาประเทศไทยได้จมลงกลางทางเป็นส่วนใหญ่⁸⁸ และฝ่ายญี่ปุ่นต้องการปิดขามิให้ทราบถึงชาวญี่ปุ่น บริษัทรับประกันภัยในประเทศญี่ปุ่นได้ตกลงด้วย ๆ กับบรรษัทบริษัทห้างร้านญี่ปุ่นในประเทศไทยโดยบริษัทญี่ปุ่นยินดีจ่ายค่าประกันสำหรับสินค้าที่สูญเสียไปให้แก่ผู้ส่งออกสินค้าในประเทศไทย

การที่ญี่ปุ่นต้องการสินค้าจากไทยมากแต่ไม่สามารถสนองความต้องการของไทยได้นั้น นายถนัด คอมันต์ ได้มีบันทึกถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า

... เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นจะอนุญาตให้นำสินค้าออกจากจีนได้มากน้อยเพียงใด เป็นเรื่องที่จะตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่น เพราะเป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะกักสินค้าไว้ในประเทศจีน เพื่อประโยชน์ของการทหารญี่ปุ่นหรืออาจจะส่งออกนอกก็ต่อส่งไปยังประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นต้องการอะไรจากไทยก็ได้ แต่สิ่งที่ไทยต้องการนั้นได้ลำบากที่สุด เหตุผลที่ฝ่ายญี่ปุ่นชอบอ้างคือ เวลาญี่ปุ่นกำลัง

⁸⁷กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี; รายงานการเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นครั้งที่ 12 (9 เมษายน, 2486).

⁸⁸กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี; รายงานจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 20 ตุลาคม, 2485.

รับภาระในสงครามอย่างหนัก ประชาชนญี่ปุ่นต้องออกทนต่อความ
 อคติขาคแลน และถูกลงเสียสละมาก เพราะฉะนั้นฝ่ายไทยควร
 จะต้องเห็นใจ... แต่ญี่ปุ่นไม่สามารถตกลงในสัญญาเศรษฐกิจ
 กับไทย ทำให้ฝ่ายไทยเสียเปรียบ ญี่ปุ่นยังประวิงการตกลงใน
 สัญญาเศรษฐกิจกับไทย เพราะฝ่ายญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้เปรียบ เช่น
 เรื่องไทยขอซื้อเครื่องจักร ฝ่ายญี่ปุ่นวาทขอเสนอของไทยมีได้
 รวบรวมไว้ให้เป็นระเบียบ ประเคียวกระทรวงนั้นสิ่งซื้อสิ่ง
 ประเคียวกระทรวงโนนสิ่งซื้อสิ่ง เคียวกันอีก ๑๒ วันแล้วกันมาก
 จนไม่สามารถจะรวบรวมให้ทราบได้อย่างชัดเจน

ญี่ปุ่นขาดเหล็กและเครื่องจักร จนต้องเกณฑ์เครื่องจักรทุก
 ชนิดมาขายและหลอมสำหรับใช้ในการต่อสู้เรือหรือทำอาวุธ
 เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นจึงได้กำหนดไว้ว่าจะให้เครื่องจักรแก่ไทยแต่
 เฉพาะที่เป็นประโยชน์แก่การสงครามเท่านั้น

นโยบายของญี่ปุ่นต้องการให้ประเทศทางทะเลใต้เป็น
 ประเทศจักรวรรดิญี่ปุ่นมากกว่าเป็นประเทศอุตสาหกรรม⁸⁹

การที่ญี่ปุ่นกักสินค้าไว้ก็เพื่อประโยชน์ของตนเองในทางทหาร หรืออีกประการหนึ่ง
 ญี่ปุ่นเองไม่สามารถจะผลิตได้เพียงพอเพราะได้ระดมกำลังคนไปใช้ในทางทหาร หรือจะเป็น
 เหตุผลที่ว่า ประเทศในยึดครองของญี่ปุ่นต่างก็มีความต้องการสินค้าญี่ปุ่นจำนวนมาก ญี่ปุ่นจึงไม่
 สามารถจะสนองความต้องการได้เต็มที่จึงต้องเฉลี่ยกันไปอย่างทั่วถึง

สินค้าที่ไทยเคยสั่งจากต่างประเทศต้องขาดแคลนและหยุดซงก็ไปเพราะสงคราม
 แต่ไทยมีทางหามาชดเชยไ้บ้าง จากการร่วมมือทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น ไทยได้อาศัยสินค้า
 ต่าง ๆ จากญี่ปุ่น เช่น สินค้าที่ทำด้วยยาง ยาสลบ เครื่องอาวุธ กระดาษต่าง ๆ
 ยารักษาโรค สินค้าและเครื่องมือ เครื่องจักรไฟฟ้า ฝ้ายดิบ และฝ้ายอื่น ๆ ผลิตภัณฑ์เหล็ก

เหล็กกล้า รถยนต์และเครื่องประกอบ นมข้น นมผง ยางรถยนต์ เครื่องจักรและเครื่องอะไหล่ เบียร์ เป็นต้น⁹⁰

สินค้าต่าง ๆ เหล่านี้ บางอย่างญี่ปุ่นส่งมาให้ไม่เต็มจำนวนโควตาที่ไทยส่งไป แต่อย่างไรก็ดี แม้จะได้น้อยกว่าที่ตกลงกันไว้ ก็ยังนับว่าดีกว่าไม่ได้เลย ส่วนสินค้าที่ไทยส่งให้ญี่ปุ่น ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ถึงเดือนมกราคม พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) รวมทั้งสิ้น 26 ประเภท ที่ว่าเกินโควตามีเพียงข้าว และเชาส์ตัว นอกนั้นน้อยกว่าโควตาทั้งสิ้น เช่น เกลือ หนังกัด ผ้ายืด น้ำมันยาง เศษเหล็ก ยาง คีบูก ไม้สัก เป็นต้น ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ถึงเดือนสิงหาคม ปีเดียวกัน ปรากฏว่ามีเรือจากญี่ปุ่นผ่านท่ากรุงเทพฯ น้อย หรือเกือบจะกล่าวได้ว่าแทบไม่มีอะไรเป็นสำเนาเป็นต้นเลย ที่มีบ้างคือ กระจกเปลว ยารักษาโรค ผ่าฝ้าย ทั้งนี้เพราะการลำเลียงสินค้าทางเรือจากญี่ปุ่นมายังท่ากรุงเทพฯ ทำได้ลำบากขึ้น เพราะสงครามคุเคิดขึ้น ภัยทางทะเลทวีขึ้น และจำนวนเรือก็ลดน้อยลงไป อีกประการหนึ่ง เรือสินค้าญี่ปุ่นไม่แวะท่ากรุงเทพฯ เพราะไม่ปลอดภัย จึงไปถ่ายสินค้าที่ไซ่ง่อน และสิงคโปร์ (เกาะโซนน) เพื่อลำเลียงเข้ากรุงเทพฯ อีกทีหนึ่ง

การติดต่อกับค้าขายกับญี่ปุ่น ทางการญี่ปุ่นใช้หลักพิจารณาการส่งสินค้ามายังประเทศไทย โดยพิจารณาไปข้างหน้าเมือง ถ้าฝ่ายไทยยึดเงื่อนไขในการเจรจาทางการเมือง การคลัง และอื่น ๆ กับญี่ปุ่น และให้ในสิ่งที่ญี่ปุ่นต้องการไม่เป็นที่พอใจ ญี่ปุ่นก็มักจะกักสินค้าเหล่านั้นเสีย โดยกักใบอนุญาตการขายบ้าง กักใบอนุญาตนำออกบ้าง กักวางเรือบ้าง ในที่สุดแม้สินค้ามาถึงไซ่ง่อนหรือโซนนแล้ว ก็ยังกักเอาไว้ที่นั่น ๆ อีกด้วย ไม่ยอมให้ลำเลียงเข้ามายังกรุงเทพฯ ปลาย พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) การขนส่งระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นลำบาก ไม่สะดวกมากยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นจะส่งสินค้าให้ที่โซนนหรือไซ่ง่อน ไทยส่งเรือไปรับเข้ามา⁹¹ ส่วนการค้าให้ญี่ปุ่น ไทยอาจค้าผ่านสิงคโปร์หรือเกาะโซนน

90 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการค้าที่ญี่ปุ่นส่งมาระหว่างเมษายน - 2486-มีนาคม, 2487.

91 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานของทุกการคลังและพาณิชย์ ณ กรุงโตเกียว ลงวันที่ 19 กรกฎาคม, 2497.

2. ปัญหาการครองชีพ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในยุโรป ประเทศไทยซึ่งอยู่ในเอเชีย ทางไกลจากสมรภูมิมัก แต่คงได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามครั้งนี้ด้วย โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ เพราะไทยพึ่งสินค้าอุปโภคบริโภคจากยุโรป เช่น เครื่องจักร ยารักษาโรค อาหารสำเร็จรูปอันได้แก่ นมกระป๋อง นมผง สุราชนิดต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อสินค้าที่ไทยเคยได้จากยุโรปมาไม่ได้ ทำให้เกิดการขาดแคลน และทำให้สินค้ามีราคาสูงขึ้น ประชาชนจึงประสบกับปัญหาการครองชีพสูง ภัยเหล่านี้ ผู้มีฐานะดีจึงมีโอกาสซื้อสินค้าที่มาจากยุโรปมากกว่าผู้มีฐานะยากจน รัฐบาลจึงชักชวนให้ราษฎรทุกภาค ทุกคนทำงาน เพื่อมีเงินและสามารถจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับครอบครัว และพยายามจัดหาหรือทำของใช้ที่ตนเองได้จากต่างประเทศขึ้นเอง เป็นการริเริ่มอุตสาหกรรมในประเทศ และให้ทุกคนใช้ที่ดินเพาะปลูกสิ่งที่ใช้เป็นอาหาร โดยชักชวนให้ราษฎรทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ (ซึ่งต่อมาใช้วิธีบังคับโดยออกเป็นกฎหมาย) รัฐบาลส่งเสริมอุตสาหกรรมพื้นเมือง เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า จึงชักชวนราษฎรให้ปลูกฝ้ายและทอผ้าแบบใช้กี่กระตุก ชักชวนให้ราษฎรใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำขึ้นในประเทศไทย โดยรัฐบาลเริ่มขยายและส่งเสริมอุตสาหกรรมขึ้นในประเทศหลายอย่าง แต่ยังไม่ประสบผลผลิตไม่พอกับความต้องการของตลาดในประเทศ ราคาสินค้าที่ผลิตได้ในประเทศจึงยังคงสูง ส่วนสินค้าต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ชีวิตประจำวัน นักฉวยโอกาสได้กว้านซื้อไปกักตุนไว้ ผู้มีฐานะดีส่วนใหญ่แปลงบ้านเป็นโกดังสินค้า บางคนกว้านซื้อเพื่อเก็งกำไร บางกัณคิดว่าคนจะขาดแคลนสินค้าประเภทนั้น จึงกว้านซื้อเก็บไว้ใช้ ก่อให้เกิดปัญหาสินค้าหมดไปจากตลาด เนื่องจากผู้มีฐานะดีซื้อทีละมาก ๆ ทำให้คนยากจนไม่มีโอกาสซื้อ⁹²

การที่สินค้าอุปโภคบริโภคมีจำนวนลดน้อยลง ทำให้ราคาสูงขึ้นในขณะที่รายได้ของประชาชนไม่ได้เพิ่ม จึงเกิดปัญหาการครองชีพ รัฐบาลจึงหาทางมิให้ราคาสินค้าสูงขึ้น และป้องกันพ่อค้ากักตุนสินค้า โดยออกพระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร⁹³ โดยให้พ่อค้า

⁹² ศรีกรุง, 6-23 กันยายน, 2482.

⁹³ "พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร," ราชกิจจานุเบกษา, 57 (31

แสดงราคาสินค้า เพื่อให้ประชาชนทราบราคาส่งของเพื่อความสะดวกในการซื้อขาย หากว่าพ่อค้าคนใดแสดงราคาผิดไปจากที่กำหนดไว้ หรือเกินกว่าที่คณะกรรมการได้ประกาศตั้งราคาไว้ จะมีความผิดในข้อหาการค้ากำไรเกินควร ซึ่งมีโทษปรับไม่เกิน 100 บาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือทั้งปรับทั้งจำ

สินค้าที่ควบคุมมิให้พ่อค้าค้ากำไรเกินควรได้แก่ เครื่องมือ เครื่องประกอบ และวัตถุที่อายุรแพทย์ ศัลยแพทย์ และทันตแพทย์ใช้ แวนตา กรอบแว่นตา ไซ้ พานิชยภัณฑ์ของช่างทำ ช่างแกะนำพิกา เครื่องใช้และวัตถุใช้ในการอุตสาหกรรม การประมง รวมกันณรวมกันแคด ส่วนของรวม สิ่งของสำหรับคิกคังรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นสินค้าที่มาจากยุโรป นอกเหนือจากเครื่องอุปโภคบริโภค รัฐบาลไทยตระหนักถึงความสำคัญของน้ำมันที่มีต่อยุทธศาสตร์ รัฐบาลไทยจึงให้มีการปันส่วนน้ำมันตั้งแต่ พ.ศ.2483 (ค.ศ.1940) ซึ่งขณะนั้นไทยขาดแคลนน้ำมันมาก กรมเชื้อเพลิงไม่สามารถจัดหาน้ำมันมาจำหน่ายประชาชนได้ เพราะญี่ปุ่นซึ่งรับรองว่าจะช่วย แต่ไม่ช่วย โดยอ้างว่าประเทศญี่ปุ่นต้องใช้น้ำมันทำสงครามกับจีน ครั้นเกิดสงครามในยุโรป ทั้งประเทศอังกฤษและอเมริกาต่างก็บีบบังคับญี่ปุ่นโดยจำกัดน้ำมันที่ญี่ปุ่นต้องการจากเนเชอรัลแลนคัสทีอันคิส คณะรัฐมนตรีจึงลงมติให้กระทรวงการต่างประเทศเจรจากับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาขอความช่วยเหลือ แต่ไม่ได้ผลประการใด⁹⁴

ใน พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ไทยเคียดกร้อนมากขึ้น น้ำมันที่ไทยต้องการคือ น้ำมันดีเซล น้ำมันก๊าส น้ำมันเตา น้ำมันเบนซินอากาศยาน น้ำมันเบนซินยานยนต์ น้ำมันก๊าด ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) อังกฤษได้ช่วยเหลือให้ไทย 1,400 ตัน ในการนี้ อังกฤษแสดงน้ำใจไม่เรียกร้องขอเงื่อนไขประการใด แต่สำหรับกาลต่อไป อังกฤษขอเจรจาเพื่อไต่ถามและคืบคั้นเป็นการตอบแทน (ครั้นสงครามเอเชียบูรพาเกิดขึ้น ไทยได้รับความช่วยเหลือค่าน้ำมันจากญี่ปุ่น)

สินค้าบางอย่างที่ขาดแคลน นอกจากควบคุมการค้ากำไรเกินควร รัฐบาลยังควบคุมโดยออกพระราชบัญญัติควบคุมการส่งออกป็นอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้า

⁹⁴ศิริภค ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (เล่ม 1), หน้า 160-1.

บางอย่างใน พ.ศ. 2482⁹⁵ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ตราพระราชกฤษฎีกาขึ้นหลายฉบับ เช่น ฉบับที่ 1 ห้ามส่งออกไปนอกราชอาณาจักร ซึ่งผลิตภัณฑ์เคมี ยา หรือยาสมุนไพร อาวุธ เครื่องอุปกรณ์ และส่วนประกอบของอาวุธ รวมทั้งเคมีวัตถุ หรือเครื่องมือซึ่งใช้ในการสงครามได้ ไม่ว่าเพื่อประโยชน์ในการต่อสู้หรือป้องกัน ฉบับที่ 2 ห้ามส่งกระสอบป่านเปล่าหรือขวกแก้วเปล่าออกไปนอกราชอาณาจักร ฉบับที่ 3 ห้ามส่งทองคำออกไปนอกราชอาณาจักร เป็นต้น

ปัญหาขาดแคลนสินค้าระหว่างที่เกิดสงครามขึ้นในยุโรป ยังไม่ถึงกับทำให้รัฐบาลต้องปันส่วนสินค้า ครั้นเกิดสงครามเอเชียบูรพา สินค้าเกิดขาดแคลนมากยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงต้องใช้มาตรการที่จะจัดให้ราษฎรทุกคนได้รับส่วนแบ่งในสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลน โดยการออก "พระราชกฤษฎีกาควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคให้เพียงพอแก่ความต้องการ พุทธศักราช 2484" ซึ่งมีอำนาจจัดให้มีการปันส่วนในการซื้อขายเครื่องอุปโภคบริโภคที่ได้ประกาศควบคุม ในระยะแรก ของสงครามเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2485-ค.ศ. 1942) ราษฎรในพระนครและธนบุรี ได้รับแจกบัตรปันส่วนเครื่องอุปโภค 3 อย่างคือ น้ำตาลทรายขาว ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด ทุกครอบครัว เพื่อไปซื้อสิ่งของดังกล่าว⁹⁶

ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ปราบผู้ค้ากำไรเกินควร และผู้กักสินค้าเพื่อเก็งกำไร โดยการจับกุมผู้กระทำความผิด เป็นการป้องกันสินค้ามีราคาสูงขึ้น ซึ่งขณะนั้น ตลาดการค้าภายในประเทศปั่นป่วนมาก เพราะสินค้าขาดตลาด ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) คณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคได้ออกประกาศให้ผู้มีสิ่งของบางชนิดและอยู่ในครอบครองให้แจ้งปริมาณที่มีไว้ คือ

1. ให้ทำบัญชีสิ่งของในครอบครองเพื่อขาย มารายงานที่อำเภอภายในกำหนด

เวลา

⁹⁵ ราชกิจจานุเบกษา, 56 (26 ตุลาคม, 2482), 1329.

⁹⁶ จะให้มีบัตรซื้อไม้ขีดไฟ, "ประชาชาติ, 21 กรกฎาคม 2485, หน้า 1.

2. สิ่งของที่หมกเป็ลืองที่มีเกินจำเป็นที่จะต้องใช้ภายใน 1 เดือน ให้ถือว่าเป็น
ไว้เพื่อขาย
3. สิ่งของใช้ถาวรที่มีเกินปรกติ ให้ถือว่าเป็นไว้เพื่อขาย
4. ผู้ไม่แจ้ง หรือการย้ายสิ่งของเพื่อมีค่างแจ้ง หรือเป็นการหลบหนี ถือว่ามี
ความผิด ปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือทั้งปรับทั้งจำ สิ่งของจะถูกยึด
สินค้าที่ขาดแคลนได้แก่สินค้าต่อไปนี้
- ก. อาหารแป้ง แป้งนม นม นมข้น นมผง นํ้านม ใบชา กาแฟ โกโก้ โอวัลติน
และนํ้าตาลทราย เครื่องเทศ
- ข. ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ค่ายเย็บผ้า เข็มเย็บผ้า เข็มเสียบผม ถุงเท้า
- ค. เครื่องเขียน สมุด กินสอ นํ้าหมึก ปากกา
- ง. ยา เครื่องเวชภัณฑ์
- จ. โซคาไฟ เทียนไข สบู่
- ฉ. หลอดไฟฟ้า
- ช. แปรงสีพื้น ยาสีฟัน ที่ทำในต่างประเทศ เครื่องซักหมึง ถ่านไฟฟ้า เป็นต้น

การปราบปรามผู้ค้ากำไรเกินควร และพ่อค้าที่กักตุนสินค้าคงไม่ได้ผล รัฐบาลจึงได้
ออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่งเพื่อปราบพ่อค้าที่ฉวยโอกาส รัฐบาลได้ตรา "พระราชบัญญัติมอบอำนาจ
ให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2485" (ค.ศ. 1942) เพื่อเพิ่มโทษแก่ผู้ฝ่าฝืน
พระราชกฤษฎีกาต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคให้พอเพียงกับ
ความต้องการ ถึงขั้นประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกไม่เกิน 20 ปี ปรับ 2 หมื่น
บาท และให้อำนาจศาลในการสั่งริบสินค้าด้วย แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับดังกล่าวก็ไม่ได้
สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้ สินค้าที่สำคัญและจำเป็นยังคงถูกเก็บเข้าตลาด
มืด รัฐบาลจึงต้องหาวิธีการใหม่ คือหันมาสนับสนุนให้คนไทยค้าขาย

ในระหว่างปลายสงคราม ปัญหาขาดแคลนมีมากขึ้น เช่น ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ราษฎร
ในต่างจังหวัดขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มและไม้ขีดไฟ ตามจังหวัดต่าง ๆ ราษฎรไม่มีเสื้อผ้าใส่
บางจังหวัดราษฎรใช้ไม้ขอนใหญ่ ๆ วางไว้แล้วจุดไฟให้คึกคัก รุ่งเรืองท่า เวลาต้องการไฟ

ก็ใช้วิธีเป่า การพยาบาล ซากแคลนมากอสและสาลี ถึงกับต้องใช้กระดากสาแทน⁹⁷ การ ซากแคลนโลหะและสายไฟฟ้า ทำให้มีการขโมยท่อน้ำประปา สายไฟฟ้า สายโทรเลขและ โทรศัพท เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องออกพระราชบัญญัติควบคุมสิ่งของดังกล่าว ส่วนอุตสาหกรรม ในประเทศก็ดำเนินไปอย่างไม่ค่อยได้ผลนักเพราะประสบปัญหาหลายประการ เช่น เครื่อง- จักรเลื่อมคุณภาพ ไม่สามารถหาอะไหล่มาเปลี่ยนได้ อุตสาหกรรมบางชนิดของไทยขาดวัตถุดิบ เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า ทำกระดาษ ทำไม้ซีกไฟ ทำให้ผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ ของตลาด โดยเฉพาะกระดาษ ซากแคลนมากจนทำให้หนังสือพิมพ์ซึ่งเหลือเพียง 2 แผ่นในปี พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ต้องลดเหลือเพียงแผ่นเดียวในปลายปีเดียวกัน ส่วนสินค้าบริโภคนิยมแต่ละภาคมีมาก แต่การขนส่งไม่มี เพราะรถไฟ รถบรรทุกถูกระดมไปใช้ในสงครามหมด ทำให้สินค้าพื้นเมืองมีราคาสูงไปทั่ว เช่นเกลือ ในกรุงเทพฯ ราคาหาบละ 6 บาท แต่ที่จังหวัด ลำปาง ราคาเกลือสูงถึงหาบละ 120 บาท ถึง 200 บาท⁹⁸ ถึงจะขาดแคลนมาก แต่ราษฎร ไทยไม่อดอาหารเพราะไทยมีข้าวเหลือเฟือ และราคาถูก ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ราคาสูงถึงกระสอบละ 60-70 บาท และในขณะนี้ราคากระสอบละ 18-19 บาท ทั้งนี้ เพราะบริษัทข้าวไทย ซึ่งรัฐบาลมีหุ้นอยู่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์ เป็นผู้ควบคุมตลาดข้าวอยู่⁹⁹

พันตรีทอง อภัยวงศ์ ซึ่งเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ได้พยายามแก้ไขความขาดแคลนและค่าครองชีพสูง ด้วยการเปิดให้ประชาชน ทำการค้าเสรี และเลิกควบคุมสินค้าบางอย่าง เช่น น้ำตาลทราย ข้าว สับ ไม้ซีกไฟ ข้าว ใหมทอผ้า คาปู เหล็ก เหล็กเส้น เหล็กกลม เหล็กแผ่น และให้เลิกกักกันสินค้าบางอย่าง เพื่อให้สินค้าต่าง ๆ ซึ่งมีปริมาณมากเกินต้องการของประชาชนในจังหวัดหนึ่ง ขยายไปยังอีก

⁹⁷"กระดากสามี่คุณประโยชน์ในการแพทย์," ศรีกรุง, 12 กุมภาพันธ์ 2486, หน้า 3.

⁹⁸สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2485, (16 มิถุนายน, 2485).

⁹⁹สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 19/2485, (12 พฤศจิกายน, 2485).

จังหวัดหนึ่งได้¹⁰⁰ แต่การเลิกควบคุมไม่ได้ทำให้การครองชีพพลดลง เพราะสินค้าในตลาดมีจำนวนจำกัด แต่จำนวนชนบทสูงขึ้น ถ้าหากควบคุมสินค้า สินค้าก็หายไปจากตลาด เพราะพ่อค้าเก็บสินค้า ครั้นเลิกควบคุม ราษฎรก็มีสินค้าที่จะซื้อ แต่ราคาสูงกว่าที่ควบคุมไว้ สินค้าบางอย่างที่ไม่น่าจะแพงก็ของขายในราคาแพง เช่นผักบางชนิด การที่มีก็มีราคาสูง เพราะผู้ชายออกไปซื้อสินค้าอื่นที่ราคาแพงกว่า จึงทำให้สินค้าที่ไม่น่าจะแพงต้องแพงไปด้วย ปัญหาการครองชีพจึงแก้ไขไม่ได้ตลอดเวลาสงคราม

3. การกำเนิดอุตสาหกรรม

ในสมัยที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เล็งเห็นความสำคัญของอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติขึ้นเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) เพื่อจัดการกู้เงินในประเทศเพื่อการอุตสาหกรรม โดยรัฐบาลจัดการกู้เงินในประเทศโดยจะออกเป็นพันธบัตรเงินกู้ เป็นจำนวนเงิน 20 ล้านบาท แต่การดำเนินการอุตสาหกรรมของรัฐบาลก็ยังไม่พร้อมที่จะเริ่ม จะเห็นได้ชัดว่า เงินกู้จำนวนนั้นไม่ได้นำมาดำเนินการแต่อย่างใด จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น รัฐบาลจึงเริ่มอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง ได้ตั้งกระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งมีหน่วยงานต้นหน่วยหนึ่งเรียกว่า กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ทำหน้าที่ค้นคว้าหาวัตถุดิบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศมาทำเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ผลงานที่กรมนี้ได้ทำมาคือ ค้นพบว่า ผักกอกบวราใช้ทำพรม ทำเชือก ทำเข็มขัด ที่เช็ดรองเท้า ทำกระเป่า เป็นต้น และจัดการเปิดอบรมทดสอบและฟื้นเชือกแกราษฎรเป็นต้น¹⁰¹

อุตสาหกรรมที่ทำอยู่ในขณะนั้น ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน หรือในโรงงานเล็ก ๆ เพื่อให้คุณภาพของสินค้าดีขึ้น รัฐบาลเห็นว่าสภาพเงินทุนของเอกชนไม่สามารถจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรใหญ่ ๆ ได้ จึงออกกฎหมายให้อำนาจรัฐบาลที่จะเข้าดำเนินการเอง เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า ทำบุหรี ทำกระดาษ ทำสุรา เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้จัดตั้งบริษัททำของใช้เองขึ้นในประเทศ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าหุ้นด้วย

¹⁰⁰ ไทยใหม่, 12 กันยายน, 22 พฤศจิกายน 2487.

¹⁰¹ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมกับต้นตอ, ศรีกรุง, 10 กุมภาพันธ์ 2486, หน้า 3.

โดยรัฐบาลถือหุ้น 50 เปอร์เซ็นต์ รัฐบาลถือหุ้นในบริษัทจำกัดซึ่งเป็นองค์การที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น เช่น บริษัทชาวไทย จำกัด บริษัทแร่และยางไทย จำกัด บริษัทเดินเรือไทย จำกัด บริษัทธนาคารไทย จำกัด โรงงานท่ากระชายไทย โรงงานทอผ้าไทย เป็นต้น นอกจากนี้ มีเอกชนตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมทอผ้าไหมชนหวน¹⁰² โรงงานผลิตแปรงสีฟัน โรงงานทำสบู่สามทหาร อุตสาหกรรมสิ่งทอด้วยกก เป็นต้น

เมื่อรัฐเข้าดำเนินการในอุตสาหกรรมที่สำคัญและดำเนินการอุตสาหกรรมที่เอกชนไม่มีทุนรอนจะดำเนินการได้ รัฐบาลก็ตรากฎหมายคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ โดยมีกฎหมายห้ามสิ่งเข้ามาหรือนำเข้ามาซึ่งสินค้าที่รัฐบาลระบุ เช่น กระดาษ เป็นต้น แต่อุตสาหกรรมในประเทศต้องประสบปัญหา เช่น โรงงานทอผ้าไหมชนหวนประสบปัญหาการทำกระป๋องซึ่งต้องสั่งวัตถุดิบจากนอก อุตสาหกรรมทอผ้า ประสบปัญหาที่ว่าไทยยังไม่มีโรงงานทำผ้ายี่ห้อเป็นค้าย ซึ่งต้องสั่งค้ามาจากนอก¹⁰³ อุตสาหกรรมทำสบู่มีปัญหาส่วนผสม เช่น โซดาไฟ เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมทำไม้ซีกไฟ ไทยต้องพึ่งพอสฟอรัสจากต่างประเทศ ความขาดแคลนพอสฟอรัสทำให้รัฐบาลต้องวิงวอนให้ราษฎรประหยัดการใช้ไม้ซีกไฟ¹⁰⁴

นอกจากปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบ อุตสาหกรรมในประเทศยังประสบปัญหาผลิตไม่พอกับความต้องการ เช่น อุตสาหกรรมทำน้ำตาล ไทยยังต้องพึ่งสินค้าน้ำตาลที่ญี่ปุ่นส่งมาจากไต้หวัน¹⁰⁵ อุตสาหกรรมท่ากระชายซึ่งรัฐบาลเข้าควบคุมและดำเนินการผลิตเอง มีโรงงานอยู่ที่ตำบล

¹⁰² "คนไทยตั้งบริษัทอุตสาหกรรมไหม จำกัด," ศรีกรุง, 28 มีนาคม 2486, หน้า 3.

¹⁰³ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2486 (วันที่ 28 มกราคม, 2486) (พิมพ์คัด).

¹⁰⁴ "จำกัดการใช้ไม้ซีกไฟ," ศรีกรุง, 14 มิถุนายน 2485, หน้า 1,2.

¹⁰⁵ "ญี่ปุ่นส่งน้ำตาลจากไต้หวันมาไทยมาก," ศรีกรุง, 24 เมษายน 2485, หน้า 1,2.

สามเสน จังหวัดพระนคร และที่จังหวัดกาญจนบุรี แต่ผลิตไม่พอแก่ความต้องการของประชาชน รัฐบาลจึงต้องชักชวนให้มีการทำกระดาษฟาง โดยเรียกประชาชนมาอบรม ถึงจะมีปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบบางอย่าง แต่ภาวะสงครามนี้ก็บังคับให้อุตสาหกรรมไทยหาวัตถุดิบอื่นมาทดแทน วัตถุดิบที่ขาดแคลน เช่น อุตสาหกรรมทำสบู่ซึ่งขาดโซดาไฟเป็นส่วนประกอบ ก็ใช้ซีไธแทน ขาดแคลนน้ำมัน ไทยก็สกัดน้ำมันจากต้นยาง เป็นต้น

ลักษณะของอุตสาหกรรมในประเทศมีคุณภาพไม่ดี ทั้งราคาต้นทุนการผลิตสูง ทำให้ราคาแพง แต่การที่อุตสาหกรรมขยายตัวมีผลสะท้อนถึงเกษตรกรรมด้วย คือทำให้เกษตรกรรมขยายตัวตาม เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า โรงงานต้องการวัตถุดิบมาก รัฐบาลต้องชักชวนให้ราษฎรปลูกฝ้าย ถึงกระนั้น ฝ้ายก็ยังผลิตได้ไม่พอกับความต้องการของโรงงาน รัฐบาลต้องบังคับด้วยการกำหนดให้เป็นสวนครัวและรัฐบาลจัดให้มีการประกวดและส่งเสริมการปั่นฝ้าย นอกจากขยายปริมาณการผลิตผลผลิตทางเกษตร รัฐบาลยังส่งเสริมคุณภาพของฝ้าย ข้าว ยาสู่บ เป็นต้น

นอกจากอุตสาหกรรมของรัฐบาล ยังมีอุตสาหกรรมของเอกชนซึ่งรัฐบาลให้ความสนับสนุน ตลอดจนอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมพื้นเมืองทุกอาชีพ รัฐบาลได้ฟื้นฟูและขยายด้วยวิธีบังคับให้ราษฎรทำ¹⁰⁶ และเพื่อประกอบการส่งเสริมอุตสาหกรรม รัฐบาลได้ดำเนินการด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้อุตสาหกรรมเจริญก้าวหน้าไปด้วย คือ การบำรุงการขนส่ง การสร้างสนามบินพาณิชย์ การสร้างเรือลำเลียง การสหกรณ์ และการชลประทาน

4. ภาวะเงินเฟ้อ

การที่จำนวนสินค้ามีน้อย เนื่องมาจากภาวะสงคราม ทำให้ธนบัตรมีจำนวนเหลือเฟือ ประกอบกับมีปัจจัยอื่น ๆ (ดังจะกล่าวต่อไป) มาประกอบ ทำให้รัฐบาลไทยต้องพิมพ์ธนบัตรออกมาใช้โดยไม่มีส่วนสัมพันธ์กับปริมาณสินค้า ด้วยเหตุนี้ จำนวนธนบัตรที่เพิ่มขึ้นสูง

¹⁰⁶ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2485 (วันที่ 27 มิถุนายน, 2485) (พิมพ์ที่กรุงเทพฯ)

จึงทำให้ค่าของเงินตกต่ำ หรือทำให้ราคาของสินค้าสูงขึ้น ลักษณะเช่นนี้ เรียกว่าภาวะเงินเฟ้อ ซึ่งสืบเนื่องมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ

- ก. ปัญหาปริมาณที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้
- ข. ปัญหาการลดค่าของเงินบาท
- ค. ปัญหาการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย และการค้าของญี่ปุ่น

ในประเทศไทย

ก. ปัญหาปริมาณ

งบประมาณไม่เป็นดุลยภาพมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การที่ไม่เป็นดุลยภาพเพราะรายจ่ายสูงกว่ารายได้ ครั้นเกิดสงครามเอเซียบูรพา ไทยได้ตกลงร่วมรบร่วมกับญี่ปุ่น ทำให้ต้องใช้จ่ายเพื่อการทหารเพิ่มมากขึ้นกว่ายามปกติ และเกินกว่ารายได้เป็นอันมาก ประกอบกับภาวะสงคราม รัฐบาลไทยขาดรายได้จากการขายสินค้าเกษตรกรรม ทำให้ฐานะการคลังซึ่งค้ำช้นอยู่แล้วต้องค้ำช้นมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยใด ๆ ดังจะเห็นได้จากสถิติข้างล่าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายได้และรายจ่ายจริง ตั้งแต่ พ.ศ. 2480-2487 ปรากฏดังต่อไปนี้¹⁰⁷

ปีงบประมาณ	รายได้ - บาท	รายจ่าย-บาท	รายได้ - สูงกว่า + ต่ำกว่า -	รายจ่าย
2480	109,412,310	125,940,867	-	16,528,557
2481	118,351,387	132,913,013	-	14,561,676
เมษายน-กันยายน 2482	59,611,536	74,198,310	-	14,586,804
ตุลาคม 2482 - กันยายน 2483	146,478,068	161,480,147	-	15,002,079
ตุลาคม-ธันวาคม 2483	37,180,468	28,319,181	+	8,761,287
2484	161,064,608	198,411,870	-	37,347,262
2485	142,154,471	198,711,420	-	56,556,949
2486	176,733,761	249,055,953	-	72,322,192
2487	267,413,378	363,731,217	-	96,317,839

รายจ่ายที่เกินกว่ารายได้นั้น ในปีต้น ๆ ได้จ่ายจาก

- ก. เงินคงคลัง อันเป็นเงินเหลือจ่ายในปีก่อน ๆ สะสมไว้ในคลัง และ
- ข. จ่ายจากเงินสำรองใช้หนี้เงินกู้ คือรายได้อันเกินไว้ในระหว่าง พ.ศ. 2470-2474 (ค.ศ. 1927-1931) เพื่อชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศให้หมดสิ้นก่อนกำหนด ครั้นเมื่อเงินสองจำนวนหมดไปแล้ว รายจ่ายที่เกินกว่ารายได้อันได้จ่ายจากเงินกู้สาธารณะ หรือจากเงินที่กู้จากธนาคารแห่งประเทศไทย¹⁰⁸

เงินกู้สาธารณะที่กู้เพื่อใช้จ่ายดังกล่าวนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 ราย คือ

¹⁰⁷ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ไซยยันต์, เรื่องเกม, หน้า 197.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ก. เงินกู้ยืมชาติ พ.ศ.2483			
คอกเบี้ยร้อยละ 2	ต้นเงิน	3,287,860	บาท
ข. เงินกู้เพื่อชาติ-พ.ศ.2485 (พันธบัตรทองคำ)			
คอกเบี้ยร้อยละ 3	ต้นเงิน	30,000,000	บาท
	รวม	<u> 33,287,860</u>	บาท

ส่วนเงินกู้จากธนาคารแห่งประเทศไทยใน พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ใช้วิธีออกพันธบัตรคลัง ตามกฎหมายพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ.2484 ซึ่งบัญญัติให้จำหน่ายบัตรแลกเปลี่ยนกับพันธบัตรคลังได้จนสงครามสิ้นสุด พันธบัตรคลังเหล่านี้ เมื่อธนาคารได้รับแล้ว ก็เศรษฐกิจที่กระทรวงการคลังเหวี่ยงราคาพันธบัตร เมื่อคลังถอนเงินไปใช้จ่าย และเงินสคงของธนาคารลดน้อยลง ธนาคารก็โอนพันธบัตรจากฝ่ายการธนาคารไปให้ฝ่ายออกบัตรธนาคาร แล้วจำหน่ายบัตรแลกเปลี่ยนกับพันธบัตรเหล่านั้น การออกพันธบัตรจึงเท่ากับพิมพ์พันธบัตรออกมาสำหรับให้รัฐบาลใช้จ่าย การคองกู้เงินและพิมพ์พันธบัตรเพื่อใช้จ่ายเรื่อยไป เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ค่าของเงินตกต่ำไม่หยุด¹⁰⁹

ข. ปัญหาการลดค่าของเงินบาท

เมื่อไทยทำความตกลงที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่น ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยจะต้องให้ความช่วยเหลือทุกทางแก่ญี่ปุ่นในการทำสงคราม ในด้านการเงิน ญี่ปุ่นได้เสนอให้รัฐบาลรับหลักการในเรื่องเงินตรา 3 ประการ คือ

1. ให้กำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยน ในอัตราแลกเปลี่ยน 1 บาท

ต่อ 1 เยน

2. ในการชำระเงินระหว่างประเทศญี่ปุ่นและไทย ให้ชำระด้วยเงินเยน

3. ให้จัดตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่เงินตรา โดยให้มีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชนชาติญี่ปุ่น

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

การลค่าของเงินบาทเป็นการเสียสละอย่างมากของไทย ด้วยเหตุนี้ การตกลงครั้งนั้น ญีปุ่นจึงชดเชยความเสียหายเปรียบของฝ่ายไทย โดย

1. ญีปุ่นยอมให้ไทยกำหนดราคาข้าวที่จะขายให้ญีปุ่นสูงกว่าเดิม 37 เปอร์เซ็นต์ เพื่อชดเชยความสูญเสียของไทยที่ถูกลดราคาเงิน

2. ญีปุ่นชดเชยไทยอีกประการหนึ่งโดยลดค่าเงินเปี้ยสค์อินโคเงิน ซึ่งมีราคาสูงกว่าไทย ให้ลดลงเท่าไทย¹¹¹

3. รัฐบาลญีปุ่นรับรองจะให้รัฐบาลไทยได้เครดิต 200 ล้านดอลลาร์จากธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งเงินตรา และมีข้อแม้ว่าการชำระเงินทั้งปวงทั้งในการพาณิชย์และไม่ใช่อการพาณิชย์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญีปุ่นนั้น จะต้องชำระด้วยเงินเยนพิเศษ¹¹²

ความเสียหายจากการเปลี่ยนอัตราเงิน 100 เยนเท่ากับ 100 บาท กระทรวงการต่างประเทศได้ออกความเห็นเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ว่า ความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นนั้น มีหลายประการ คือ

1. การค้ากำไรทางแลกเปลี่ยนเงิน
2. สินค้าขาออกจะไม่ขึ้นราคา คือค่าของสินค้าคู่ค้าเมื่อเทียบเป็นเงินเยน
3. สินค้าขาเข้าอาจจะมีราคาแพงขึ้น
4. ค่าจ้างชีพของพลเมืองอาจจะแพงขึ้นถึงกับมีความจำเป็นต้องเพิ่มเงินเดือนข้าราชการ เพราะเมื่อซื้อสิ่งของที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งจะรู้สึกรู้ว่าแพงขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ส่วนของที่ไม่ต้องซื้อจากต่างประเทศนั้น ก็จะมีราคาสูงขึ้นเล็กน้อย ซึ่งเป็นผลธรรมดา

¹¹¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "หลังฉากประกาศสงคราม," ทูทอง 1 (ตุลาคม, 2513), 40-41.

¹¹² ประหยัด บุรณศิริ, บันทึกงานของประหยัด บุรณศิริ (พระนคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 2. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายประหยัด บุรณศิริ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2513).

ของการลดราคาเงิน¹¹³

ฝ่ายที่ได้รับประโยชน์คือญี่ปุ่นซึ่งได้ผลประโยชน์ทันที เพราะซื้อของจากประเทศไทย ได้โดยเสียเงินเยนเป็นจำนวนน้อย แต่ราคาของมีความสัมพันธ์กับเงินตรา เมื่อเงินบาทมีค่าลดต่ำลง ของมีราคาสูงขึ้น ค่าจ้างและอื่น ๆ ก็แพงขึ้นตาม เหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงได้ประโยชน์ ในตอนต้น ต่อมาประโยชน์นั้นลดลงเพราะต้องเสียเงินเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับใน การซื้อของจำนวนเท่ากัน หากสงครามยังคงดำเนินต่อไป ค่าของเงินบาทก็จะเสื่อมลงไปอีก ฝ่ายญี่ปุ่นก็จะหาซื้อของได้ยาก นโยบายของญี่ปุ่นจึงเหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ตนเองใน ระยะสั้น ๆ เท่านั้น¹¹⁴

เนื่องจากว่าญี่ปุ่นมีความต้องการสินค้าไทยมาก ในเวลาเดียวกัน ไทยต้องการ สินค้าจากญี่ปุ่นมากเช่นเดียวกัน แต่สินค้าจากญี่ปุ่นมีน้อย เนื่องจากกำลังผลิตส่วนใหญ่ต้องใช้ ในการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ และกำลังขนส่งลำบาก ประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะเจ้าหนี้ เงิน ที่ประเทศญี่ปุ่นต้องชำระให้แก่ไทยจึงสูงกว่าเงินที่ประเทศไทยต้องชำระให้แก่ประเทศญี่ปุ่น ฉะนั้น เงินบาทที่มีผู้มาขอรับจากธนาคารโคย้นำเงินมาเสนอขาย จึงมีจำนวนสูงกว่าที่ธนาคาร จะได้รับจากผู้ซื้อเงินเยน เมื่อมีการชำระเงินระหว่างประเทศเป็นอยู่เช่นนี้ ธนาคารก็ต้อง จ่ายธนบัตรแลกเปลี่ยนกับเงินเยนอยู่เรื่อยไป การลดค่าของเงินบาทในตอนต้นของสงคราม เอเชียบูรพา จึงเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ¹¹⁵

¹¹³กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, เรื่องการเจรจาตกลงกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหา เศรษฐกิจ, การเงิน และการค้า.

¹¹⁴ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี 2488 ของธนาคารแห่งประเทศไทย (พระนคร, 2488), หน้า 7.

¹¹⁵พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์, เรื่องเกม, หน้า 69.

ค. ปัญหาการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย และการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทย

กองทัพญี่ปุ่นบางส่วนที่เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยนั้น ทำหน้าที่เป็นกองหลังคอยส่งกำลังหนุน ส่งเสบียงไปยังกองหน้า และกองทหารที่ทำการยึดครอง กว๊ายเหตุนี้ กองทหารญี่ปุ่นจึงต้องการเงินเป็นจำนวนมากในการใช้จ่าย แม้ว่าในวันแรกที่เข้ามาในประเทศไทย กองทหารเหล่านี้ได้นำธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นเองมาใช้ในประเทศไทยเป็นจำนวนหลายล้านบาทมาใช้ทางภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย แต่อย่างไรก็ดี เงินเหล่านี้ได้ใช้หมดไปในระยะอันสั้น ญี่ปุ่นจึงต้องขอกู้จากรัฐบาลไทยหลังจากที่เข้ามาประเทศไทยเพียงไม่กี่วัน

ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งในเอเชีย มีฐานะทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และทางทหารที่เหนือกว่าไทยมากมายนัก แต่ญี่ปุ่นเคยกู้ยืมเงินประเทศไทยมาก่อน คือในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ก่อนสงครามเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้น อังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่พอใจญี่ปุ่นในการรุกคืบคลานลงมาทางใต้เข้าไปในอินโดจีน จึงได้กักสินทรัพย์ของญี่ปุ่นไว้หมด เมื่อเป็นเช่นนี้ ธนาคารโยโกฮามาสเปชิในกรุงเทพฯ เมื่อต้องการเงินบาทก็ไม่มีเงินปอนด์จะเอามาแลกเปลี่ยนได้ ญี่ปุ่นจึงไม่สามารถจะซื้อสินค้าไทยได้ การที่คองคิกซึกเช่นนี้ย่อมจะเสียหายควยกันทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่น ในระยะนั้น กระทรวงการคลังจึงได้จัดให้ธนาคารญี่ปุ่นได้กู้เงินจากธนาคารไทย 3 ธนาคาร ที่เรียกว่าสหธนาคาร เป็นจำนวน 10 ล้านบาท ญี่ปุ่นจึงซื้อสินค้าไทยได้ภายในจำนวนเงินที่กั้นั้น ญี่ปุ่นต้องการชำระหนี้รายนี้ควยเงินเยน แต่ฝ่ายรัฐบาลไทยเห็นว่า ทองคำเป็นวัตถุที่มีความมั่นคงดีกว่าเงินเยน ทั้งจะแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราต่างประเทศอื่นได้ ส่วนเงินเยนจะแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราต่างประเทศไม่ได้ ฝ่ายไทยจึงเกี่ยงให้ญี่ปุ่นชำระหนี้รายนี้เป็นทองคำ ฝ่ายญี่ปุ่นซึ่งมีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะซื้อสินค้าไทย ก็ต้องยอมชำระหนี้เป็นทองคำจำนวนเงิน 10 ล้านบาทดังกล่าวนี้ไม่พอแก่ความต้องการของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงได้ขอกู้มากกว่านั้นซึ่งเกินกำลังของสหธนาคารไทย รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ขอกู้จากกระทรวงการคลัง ซึ่งญี่ปุ่นยอมชำระหนี้เป็นทองคำ

ส่วนการกู้ยืมเงินเพื่อใช้การทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ในระยะแรกระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) การกู้ยืม

ระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับรัฐบาลไทยได้ใช้วิธีกู้ยืมโดยธนาคารโยโกฮามาสเบชิ กรุงเทพฯ เบิกเงินเกินบัญชีจากสำนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย เสียดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี และชำระเงินต้นคืนเป็นทองคำ คิดราคา 1 กรัมบริสุทธิ์คือ 3.06 บาท

การที่ไทยค้าขายกับญี่ปุ่นและดินแดนในยึดครองของญี่ปุ่นทำให้ระบบเงินตราของไทยซึ่งโยงกับเงินปอนด์เทอติงมาช้านานและตลอดสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ถูกบังคับให้ตัดขาดจากปอนด์เทอติงโดยปริยาย การที่ไทยทำการค้ากับประเทศอื่น ๆ ไม่ได้นอกจากญี่ปุ่นในระยะแรก ๆ นั้น ทำให้ญี่ปุ่นได้เปรียบ ด้วยเหตุนี้ การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในการทหารจากกระทรวงการคลังในระยะต่อมา ญี่ปุ่นจึงไม่ยอมชำระคืนเป็นทองคำอีกต่อไป หากจะชำระคืนเป็นเงินเยนโดยใช้วิธีให้เครดิตซึ่งกันและกัน คือ ธนาคารโยโกฮามาสเบชิ กรุงเทพฯ ส่งธนาคารแห่งประเทศไทยให้เครดิตบัญชีธนาคารแห่งประเทศไทยที่ธนาคารแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นเป็นเงินเยน แล้วธนาคารแห่งประเทศไทยก็เครดิตบัญชีธนาคารโยโกฮามาสเบชิ กรุงเทพฯ ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเงินบาท¹¹⁶

เมื่อรัฐบาลไทยส่งคณะทูตเศรษฐกิจ อันมีนายวิเศษ ปานะนนท์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ และ พันเอกไชย ประทีปะเสน ไปญี่ปุ่น เพื่อเจรจาเรื่องเศรษฐกิจและการค้ากับญี่ปุ่น เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) คณะทูตเศรษฐกิจได้พยายามต่อรองกับฝ่ายญี่ปุ่นจนเป็นผลให้ฝ่ายญี่ปุ่นยินยอมสัญญาว่าเงินเยนที่ไทยจะได้รับจากญี่ปุ่นนั้น ไทยจะซื้อทองคำจากญี่ปุ่นได้เมื่อไทยต้องการทองคำ "โดยมีเหตุผลพอสมควร"

การใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยในระยะต้นสงครามในระหว่าง พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) ประมาณเดือนละ 2 ล้านบาท และจำนวนการใช้จ่ายได้เพิ่มขึ้นมากอย่างรวดเร็วตามความรุนแรงของสงคราม เช่น ระยะ 6 เดือนสุดท้ายใน พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ค่าใช้จ่ายได้เพิ่มขึ้นถึงเดือนละกว่า 100 ล้านบาท ขณะที่รัฐบาลในขณะนั้นมีรายได้จำนวนเฉลี่ยประมาณปีละ 209,000,000 บาท แต่ค่าใช้จ่ายสูงมากกว่านั้น บางปี เช่นปี พ.ศ.2487 ใช้จ่ายถึง 514 ล้านบาท และปี พ.ศ.2488 ใช้จ่าย 799,400,000 บาท

¹¹⁶ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์, เรื่องเดิม, หน้า 78-9.

รายงานการใช้จ่ายในการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย

ระยะเวลา

ธันวาคม 2484 - ธันวาคม 2485	23,995,583	บาท
มกราคม 2486 - ธันวาคม 2486	192,705,500	บาท
มกราคม 2487 - ธันวาคม 2487	514,000,000	บาท
มกราคม 2488 - กันยายน 2488	799,400,000	บาท
รวม	<u>1,530,100,083</u>	บาท ¹¹⁷

รายไคของประเทศมีน้อย แต่การใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นมีมาก แต่รัฐบาลไทยสามารถให้กองทัพญี่ปุ่นกู้ยืมได้ เพราะเมื่อมีข้อตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่นให้ใช้เงินเยนในการชำระเงินระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นแล้ว รัฐบาลจึงได้กำหนดให้เงินเยนเป็นสิ่งอันชอบด้วยกฎหมายที่จะประกอบเป็นทุนสำรองเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) กระทรวงการคลังได้โอนกิจการออกธนบัตรมาให้ธนาคารแห่งประเทศไทย การใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นมีมาก เมื่อมีเงินเยนเศรษฐกิจนำเข้าเป็นทุนสำรอง ธนาคารแห่งประเทศไทยก็จำหน่ายธนบัตรออกไป ซึ่งทำให้ธนบัตรออกใช้มีจำนวนมาก

นอกจากธนาคารจะต้องจำหน่ายธนบัตรเพื่อรับแลกกับเงินเยนที่ญี่ปุ่นนำเข้ามาเพื่อใช้จ่ายในกองทัพ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องหาเงินบาทมาจ่ายเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินเยนที่ได้มาจากการส่งสินค้าออก ทั้งนี้ เนื่องมาจากการรวมแหล่งกลางเงินปริวรรต ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 การรวมแหล่งกลางปริวรรตเงินนั้น หมายความว่าเงินเยนที่ได้มาจากการส่งสินค้าออกต้องนำมาขายให้เจ้าพนักงานคือธนาคารแห่งประเทศไทย และเงินเยนที่ต้องจ่ายเพื่อประโยชน์ในการนำสินค้าเข้าก็จะซื้อจากธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยยังต้องจ่ายเงินบาทรับแลกเงินเยนตามความตกลงระหว่างกระทรวงการคลังกับธนาคารแห่งประเทศไทยที่กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2485

¹¹⁷ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี 2488 (พระนคร, 2488),
หน้า 4.

(ค.ศ.1942) ความตกลงฉบับนี้ใช้เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) มีความว่า กระทรวงการคลังจะอำนวยความสะดวกแก่การประกอบธุรกิจโดยสุจริตของธนาคารญี่ปุ่นในประเทศไทย คือ ธนาคารโยโกฮามาสเปซี และจะจ่ายเงินบาทหรือรับเงินบาทจากธนาคารเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินเยน ประกอบกับการลดค่าของเงินบาทลงเท่ากับเงินเยน สินค้าของไทยจึงมีราคาถูกลงมาก แต่ในเวลาเดียวกัน สินค้าเข้าจากญี่ปุ่นมีน้อยเนื่องจากกำลังผลิตส่วนใหญ่ต้องไปใช้ในทางผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ และประกอบกับการขนส่งลำบาก สินค้าออกของไทยจึงมีมากกว่าขาเข้า ดังนั้น เงินเยนที่นำเข้ามาเพื่อการประกอบธุรกิจนั้น จึงมีมาก เมื่อเงินเยนมีมาก รัฐบาลไทยต้องจำหน่ายธนบัตรแลกกับเงินเยน ด้วยเหตุนี้ การใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยและการค้าของญี่ปุ่น จึงมีส่วนทำให้ธนบัตรออกใช้มีจำนวนมากขึ้นมากกว่าการที่รัฐบาลพิมพ์ธนบัตรออกมา เนื่องจากรายจ่ายของแผ่นดินสูงกว่ารายได้

ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวทั้ง 3 ข้อ ล้วนแต่ทำให้ธนบัตรออกใช้ทวีจำนวนสูงขึ้นทุกปี ซึ่งทำให้ค่าของเงินลดลง คู่ได้จากเลขดัชนีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ ที่กระทรวงพาณิชย์ได้ทำไว้ในขณะนั้น

พ.ศ.2481	-	100
พ.ศ.2484	-	132.90
พ.ศ.2485	-	179.99
ธันวาคม 2486	-	291.56
มีนาคม 2487	-	409.07
สิงหาคม 2488	-	1,069.54 ¹¹⁸

เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) คือก่อนกองทัพญี่ปุ่นเข้าประเทศไทยเพียง 8 วัน จำนวนธนบัตรที่ออกใช้มีจำนวน 275,331,688 บาท และหลังสงครามเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2488 หลังเสร็จสงครามเพียงไม่กี่วัน ปรากฏว่าธนบัตรออก

ใช้จำนวน 1,992,650,348 บาท¹¹⁹ การที่ชนบทมีจำนวนอย่างรวดเร็ว เป็นปัญหาที่รัฐบาลหนักใจมาก พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไชยยักษ์ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นที่ปรึกษากระทรวงการคลัง และดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ได้เสนอวิธีแก้ไขภาวะเงินเฟ้อเมื่อ พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) แต่รัฐบาลได้ปฏิบัติเพียงบางส่วน ข้อเสนอถึงกล่าวมีดังนี้

1. การปรับปรุงรายได้รายจ่ายของแผ่นดิน เป็นหลักในการควบคุมเงินเฟ้อโดย

- ก. เพิ่มภาษีอากรทั้งทางตรงและทางอ้อมในทางที่เป็นธรรม
- ข. เพิ่มรายได้เข้าคลังทางอื่น ๆ ได้แก่รายได้อันเกิดจากรัฐพาณิชย์ เช่น รถไฟ ไปรษณีย์ และองค์การต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น และจากทางอื่น ๆ เช่น การออกสลากออมสิน การออมสิน และค่าธรรมเนียม

ค. ประหยัดรายจ่ายแผ่นดิน ให้รัฐบาลใช้งบประมาณแค่น้อย กิจการอันใดที่ไม่จำเป็นหรือพอจะรอไปได้ก็ให้ระงับไว้ก่อน เช่น ไม่บรรจุข้าราชการใหม่

2. เพิ่มสินค้าให้มีปริมาณมากขึ้น ส่งเสริมการผลิตและส่งเสริมสินค้าขาเข้า ส่งเสริมการผลิตภายในประเทศให้มาก อุดหนุนอุตสาหกรรมส่วนบุคคล และปรับปรุงอุตสาหกรรมของรัฐ

3. ถอนและกีดกันการใช้จ่ายเงินของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเช่น จัดให้มีการปันส่วนและควบคุมสินค้า กำหนดราคาสินค้า ทางอ้อมโดยการเพิ่มภาษีค่าธรรมเนียม กู้เงินจากประชาชนโดยบังคับกู้ โดยถอนเงินเข้าธนาคารและคลังออมสิน แล้วให้ธนาคารและคลังออมสินซื้อพันธบัตรเงินกู้ที่หนึ่ง¹²⁰

การเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติฉบับต่าง ๆ ที่เพิ่มภาษีอากรจากราษฎร เช่น ภาษีทางตรงได้แก่ พระราชบัญญัติเงินช่วยชาติในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2485 พระราชบัญญัติส่งเสริมการรู้หนังสือ พุทธศักราช 2486 พระราชบัญญัติภาษีรายได้

¹¹⁹ ธนาคารแห่งประเทศไทย, ที่ระลึกครบรอบปีที่สิบ (พระนคร, 2505),

¹²⁰ พระราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไชยยักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 95.

พุทธศักราช 2486 เป็นต้น ส่วนภาษีทางอ้อมได้แก่ พระราชบัญญัติยาสูบ พระราชบัญญัติเกลือ เป็นต้น ส่วนการเพิ่มสินค้าใหม่ปริมาณมากขึ้น รัฐบาลกำเนิดอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ ขึ้นในประเทศ พร้อมกับส่งเสริมและอุดหนุนอุตสาหกรรมที่มีอยู่แล้วหลายชนิด แต่ส่วนใหญ่การส่งเสริมการผลิตไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะการอุตสาหกรรมเป็นงานใหม่ ประกอบกับประสบปัญหาความเคืองจักร และวัตถุดิบ ส่วนการส่งเสริมให้สินค้าเข้าจากประเทศต่าง ๆ ดำเนินการไม่ได้เพราะภาวะสงคราม การแก้ไขเงินเพื่อช่วยวิธีเพิ่มปริมาณสินค้าไม่ค่อยได้ผลนัก ส่วนวิธีที่สาม การกีดกันการใช้เงินของประชาชน รัฐบาลได้ดำเนินการหลายวิธี เป็นเครื่องช่วยให้การใช้ธนบัตรน้อยลง เช่น เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ได้กำหนดให้ข้าราชการส่วนกลางที่มีเงินเดือนสูงตั้งแต่ 300 บาทขึ้นไป เปิดบัญชีเงินฝากไว้ที่ธนาคาร และจ่ายเงินเดือนให้โดยวิธีเช็คบัญชีเหล่านั้น เป็นการดึงเงินในมือประชาชนไปสู่ธนาคารพาณิชย์ แต่จำนวนข้าราชการในส่วนกลางที่มีเงินเดือนสูงมีจำนวนน้อย วิธีนี้จึงไม่ค่อยได้ผล

ต่อมา ในเดือนเมษายน พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ได้ใช้วิธีใช้เช็คสำหรับจ่ายเงินเกินกว่าหนึ่งพันบาท โดยกำหนดว่า ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) เป็นต้นไป การชำระเงินใด ๆ เกินกว่าหนึ่งพันบาท หากมิได้ทำด้วยเช็ค ใบรับเงินนั้นจะต้องมีขีดอากาศแสดงมี 10 เท่าของที่กำหนดไว้ในประมวลรัษฎากร ที่กำหนดไว้ครั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนฝากเงินไว้ที่ธนาคาร และสำหรับการใช้เช็คชำระเงินแทนการใช้ธนบัตรซึ่งกำลังขาดแคลน พระราชกำหนดนี้จึงใช้บังคับแต่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ซึ่งเป็นเขตที่ธนาคารตั้งอยู่ และมีการคมนาคมสะดวก พอที่ประชาชนจะติดต่อกับธนาคารได้สะดวก แต่พระราชกำหนดนี้ได้ใช้ปฏิบัติเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น เพราะสภา ไม่อนุมัติพระราชกำหนดฉบับนี้ให้ใช้ เป็นพระราชบัญญัติ¹²¹

วิธีการดังกล่าวข้างต้นปฏิบัติไม่ค่อยได้ผลเต็มที่นัก เพราะทางก็มีปัญหา ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้ออกพระราชกำหนดอีกฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2488 (ค.ศ.1944) เรียกว่า "พระราชกำหนดพันธบัตรออมทรัพย์ในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2488" ซึ่งกำหนดว่า ธนบัตรชนิดราคาหนึ่งพันบาทที่ออกใช้อยู่นั้นไม่เป็นเงินชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ผู้มีธนบัตรชนิดนี้

¹²¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย, ที่ระลึกครบรอบปีที่สี่สิบ (พระนคร, 2505), หน้า 17.

อยู่จะต้องนำมาส่งมอบให้ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือตัวแทน หรือคลังจังหวัดที่พระราชอาณา
จักร ภายในเวลาที่กำหนด ธนาคารแห่งประเทศไทยจะจกบัญชีแสดงว่าผู้นั้นมีกรรมสิทธิ์ใน
พันธบัตรออมทรัพย์เท่ากับมูลค่าของพันธบัตรที่ส่งมอบให้ พันธบัตรออมทรัพย์ชนิดนี้มีคอกเบี้ย
ร้อยละ 1 ต่อปี และมีกำหนดไถ่ถอนคืนภายใน 1 ปี การจกเก็บพันธบัตรใบละพันบาทนี้ มี
วัตถุประสงค์ที่จะลดปริมาณพันธบัตรออกใช้ ซึ่งมีอยู่ในระดับสูง และยับยั้งการซื้อขายสินค้าเพื่อ
เก็งกำไร อันเป็นสาเหตุทำให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การใช้พระราชกำหนดฉบับ
นี้ ปรากฏว่าราคาสินค้าบางอย่างที่จำเป็นแก่การครองชีพ เช่น ข้าวสาร ผ้า ยา และน้ำตาล
ราคาหยุดขงก ไม่ได้เพิ่มขึ้นชั่วคราว และยังเป็นผลให้รัฐบาลถอนพันธบัตรคืนมาจากการหมุน
เวียนได้เป็นราคาถึง 371.5 ล้านบาท¹²² หรือปริมาณหนึ่งในสามของพันธบัตรที่ออกใช้อยู่ใน
ขณะนั้น แต่อย่างไรก็ดี ผลที่เกิดขึ้นนั้นคงอยู่ไม่นาน เนื่องจากรายจ่ายของทหารญี่ปุ่นใน
ประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นสูงกว่าคอนตันสงครามอย่างไม่หยุดยั้ง ในไม่ช้า ปริมาณเงินและพันธบัตร
ที่ออกใช้ที่ไหลลงมาระยะเวลาหนึ่งได้กลับขึ้นสู่ระดับเดิม และคงเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ จน
เสร็จสงคราม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ก่อนที่รัฐบาลจะประกาศใช้พระราชกำหนดออมทรัพย์ในภาวะคับขัน
พุทธศักราช 2488 รัฐบาลได้แถลงการณ์ถึงผลดีของการใช้พระราชกำหนดนี้ว่า เพื่อป้องกัน
ภาวะเงินเฟ้อ และจะทำให้ค่าครองชีพถูกลง ซึ่งประชาชนบางส่วนซึ่ง ทราบข่าวทางวิทยุ
กระจายเสียง ก็รีบแลกเปลี่ยนพันธบัตรใบละร้อย ใบละสิบ บางคนที่มีฐานะจนก็รีบขายให้แก่คน
ฐานะดี ในราคา 500-700 บาท พระราชกำหนดฉบับดังกล่าวจึงมีส่วนทำความเดือดร้อน
ให้แก่ประชาชนบางส่วน รัฐบาลครั้นทราบความเดือดร้อนดังกล่าว จึงประกาศให้คนมีพันธบัตร
ใบละพันเพียง 1-2 ใบ ไปขึ้นเงินมาใช้ได้ ทำให้คนรวยที่มีพันธบัตรใบละพันหลายใบทยอยมา
ขึ้นเงินโดยธนาคารหักออก 45 บาท ต่อมา เมื่อรัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติ
พระราชกำหนดเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ปรากฏว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกโจมตีจากสมาชิกสภา
มาก ซึ่งเกือบจะต้องทำให้รัฐบาลชุดพันศรีทวง อภัยวงศ์ ต้องลาออก¹²³

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.

¹²³ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2488

นอกจากการบังคับกู้ด้วยวิธีดังกล่าว รัฐบาลยังใช้วิธีการดึงชนบัตรจากมือประชาชน โดยการเปิดบ่อนการพนันขึ้นในกรุงเทพฯ และส่วนภูมิภาค เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) เพื่อบรรเทาภาวะเงินเฟ้อ เป็นการปฏิบัติการชั่วคราวเท่านั้น รวมเวลาที่เปิดเล่นเพียง 82 วัน สถานที่เล่นการพนันในกรุงเทพฯ ซึ่งเปิดขึ้นที่ราชศฤงคารสมาคม ตามภัตตาคารต่าง ๆ โรงแรมสรรพต่าง ๆ และตามสโมสรต่าง ๆ ทำรายได้ให้แก่รัฐบาลเป็นเงิน 12,947,714 บาท หรือประมาณ 22.8 เปอร์เซ็นต์ของงบประมาณรายได้ประจำเดือนในขณะนั้น¹²⁴

มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำมาแก้ไขภาวะเงินเฟ้อ นอกจากเริ่มอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้ปริมาณสินค้าอยู่ในระดับสูงพอเพียงกับปริมาณเงินแล้ว รัฐบาลยังใช้วิธีการดึงชนบัตรจากมือประชาชนเพื่อลดปริมาณการใช้จ่ายเงินของประชาชนดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนอีกวิธีหนึ่งที่รัฐบาลในสมัยนั้นได้ดำเนินการดึงชนบัตรจากมือประชาชนอีกวิธีหนึ่งคือ การออกพันธบัตรเงินกู้ขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) เป็นจำนวนเงิน 30 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี และกำหนดไถ่ถอน 8 ปี เพื่อชักจูงให้ราษฎรนิยมซื้อ กระทรวงการคลังยังกำหนดไว้ว่า เมื่อถึงคราวไถ่ถอน ผู้ถือพันธบัตรอาจจะเลือกที่จะขอชำระเป็นเงินสดหรือทองคำเนื้อแปดได้ในราคาบาทละ 86 บาท ซึ่งได้ทำการไถ่ถอนเงินกู้นี้เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2494 (ค.ศ.1951) ซึ่งเรียกกันว่า พันธบัตรทองคำ¹²⁵

การที่รัฐบาลต้องเพิ่มจำนวนธนบัตรออกใช้ ปัญหาที่ติดคามมาคือการพิมพ์ธนบัตร เนื่องจากภาวะสงคราม การจ้างบริษัท ไทมส์ เคอแลรู ประเทศอังกฤษ พิมพ์อย่างแรกก่อนไม่อาจทำได้ แม้แต่จำนวนที่จ้างพิมพ์ไว้ก่อนสงครามขอเชิญบูรพาจะเกิดขึ้น ก็ยังเอาไม่ได้ ต้องค้างอยู่กลางทางเป็นจำนวนเงิน 16.2 ล้านบาท ซึ่งมีผลทำให้ในต้นปี พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) เกิดขาดแคลนธนบัตรตั้งแต่ว่าราคา 100 บาทลงมา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจึงออกกฎกระทรวง โดยอาศัยความในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช 2484 เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ว่า

¹²⁴ พระราชวังสราญวงศ์เจ้าวิวัฒนไชย ไซยยันต์, เรื่องเดิม, หน้า 86.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

เหรียญกษาปณ์ราคาต่ำ รวมทั้งเหรียญที่บอบสลายให้ถือว่าเป็นเหรียญกษาปณ์ที่ไม่บอบสลาย ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ต่อมา พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) รัฐบาลไทยจึงได้จ้างผู้ปั๊มพิมพ์ แต่ผู้ปั๊มเองก็ขัดข้องเกี่ยวกับการขนส่งและขาดแคลนวัตถุดิบที่จะใช้ในการพิมพ์ แต่อย่างไรก็ดี ผู้ปั๊มพิมพ์สำเร็จเมื่อ พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) เป็นจำนวน 57.5 ล้านบาท แต่กั้นส่งเธอมาไม่ได้ เพราะใน พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) สงครามเข้าขั้นคับขันมากในทางเอเชีย ปัญหาธนบัตรไม่พอใช้ทำให้รัฐบาลไทยตกอยู่ในฐานะที่ลำบากมาก ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้จัดให้พิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้ภายในประเทศเป็นครั้งแรก ที่โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก โดยพิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 1 บาทขึ้นก่อน ต่อมาจึงให้พิมพ์ธนบัตรราคาสูง โรงพิมพ์ทำงานวันละ 20 ชั่วโมง จำนวนธนบัตรก็ยังไม่พอเพียงแก่ความต้องการ จึงต้องพิมพ์ขึ้นที่โรงพิมพ์กรมอุทกศาสตร์ทหารเรือขึ้นอีกแห่งหนึ่ง แต่เนื่องจากเครื่องพิมพ์ไม่มีประสิทธิภาพ จึงพิมพ์ได้จำนวนน้อย ไม่พอแก่ความต้องการ ในที่สุดต้องใช้โรงพิมพ์ของเอกชนขึ้นอีก 3 แห่งคือ โรงพิมพ์จินกวาง โรงพิมพ์กระทรวงพาณิชย์ และโรงพิมพ์กิมไป¹²⁶

ธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นภายในประเทศเป็นธนบัตรที่มีคุณภาพต่ำมาก จนได้ชื่อว่า "ธนบัตรกึ่งเต็ก" เนื่องจากใช้แทนพิมพ์กรรมคาพิมพ์ ใช้วัตถุดิบต่าง ๆ เช่น กระดาษ สี และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จะพึงหาได้ในเมืองไทยในขณะนั้น ประกอบกับขาดความชำนาญ คุณภาพของธนบัตรจึงไม่ดี ทำให้ธนบัตรขาดวันและปลอมแปลงได้ง่าย ธนบัตรชนิด 20 บาท และ 30 บาทต้องยกเลิกไปในปีต่อมา คือ พ.ศ.2489 (ค.ศ.1946) ธนบัตรที่ใช้มากในระหว่างสงครามได้แก่ธนบัตรใบละ 50 สตางค์ 1 บาท 10 บาท และ 20 บาท ส่วนธนบัตรชนิด 1,000 บาทใช้ยังไม่ถึงร้อยละ 1 ของธนบัตรที่ออกใช้ทั้งหมด ค่าในธนบัตรต่ำมาก แต่ราคาที่สูงไว้อู่¹²⁷ ต่อมา เมื่อรัฐบาลเก็บธนบัตรใบละพันบาท ได้พิมพ์ธนบัตรใบละ 50 บาท ออกมาแทน¹²⁸

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187.

¹²⁸ ประชาชาติ (10 กุมภาพันธ์ 2488).

สำหรับชนบัตรราคาต่าง ๆ ที่พิมพ์ในประเทศไทย ที่นิยมเรียกกันว่าชนบัตรกงเทก นั้น พิมพ์กันไม่เป็นระเบียบ มีหลายแบบในชนบัตรราคาเดียวกัน และยังคงกันด้วยสี เช่น ชนบัตรใบละ 1 บาท ใบละ 50 บาท นอกจากมีหลายแบบ หลายสีแล้ว คุณภาพของกระดาษก็เลว ประชาชนจึงไม่ต้องการที่จะเก็บชนบัตรเหล่านี้ไว้ ส่วนใหญ่หมุนเวียนเป็นสิ่งของ เช่น ทองคำ ทำให้ราคาทองคำสูงขึ้นด้วย

การใช้มาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลที่จะแก้ไขภาวะเงินเฟ้อ ไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะการลดจำนวนเงินในตลาดไม่สัมพันธ์กับการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศ ซึ่งในปลายสงครามต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เป็นค่าใช้จ่ายในการสร้างทางรถไฟสายพม่า และเป็นค่าใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย และเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อเสบียงอาหารและสัมภาระต่าง ๆ ส่งไปยังแนวหน้า แต่อย่างไรก็ดี มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลใช้ก็มีส่วนควบคุมภาวะเงินเฟ้อมิให้ลุกลามใหญ่โตได้

สภาวะทางสังคมของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

การที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยต้องเสียอธิปไตยไปก็ตาม แต่ญี่ปุ่นไม่กล่าวรังแกหรือมีเรื่องทำร้ายคนไทยเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าไทยและญี่ปุ่นทำสนธิสัญญาต่อกัน ชื่อว่า "กติกาสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น" ความสำคัญของสัญญาข้อ 1 กำหนดว่า "ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยสถาปนาพันธไมตรีระหว่างกันและกันตามมูลฐานที่ต่างฝ่ายต่างเคารพเอกราชและอธิปไตยแห่งกันและกัน"

ตลอดสมัยที่ญี่ปุ่นยึดครอง ไทยไม่ประสบปัญหาถูกทหารญี่ปุ่นคุกคามหรือเหยียดหยามหรือถูกญี่ปุ่นปกครอง^{แต่ที่ญี่ปุ่นปกครองไทยด้วยระบอบเจ้าคณะสงฆ์} แต่คนไทยถูกกระทบกระเทือนจากภัยสงคราม ประชาชนคนไทยเริ่มได้รับภัยจากฝ่ายพันธมิตร เมื่อฝ่ายพันธมิตร เริ่มโจมตีพระนครทางอากาศเป็นครั้งแรกเมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) จุดที่ฝ่ายพันธมิตรทิ้งระเบิดคือที่ชุมนุมชน เป็นการข่มขวัญและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา จุดที่ถูกทิ้งระเบิดเป็นครั้งแรกคือ ตรอก บี.แอล.ฮั่ว หัวลำโพง และฝั่งธนบุรี ทำให้ตึกพังทะลาย มีคนเสียชีวิตเบียดกันมาก การโจมตีครั้งนี้ทำให้คนเริ่มอพยพออกจากกรุงเทพฯ มากขึ้น แต่มีบางส่วนเริ่มอพยพออกไปตั้งแค้มป์ทหารญี่ปุ่นเข้ามา ด้วยเกรงว่าการอาศัยอยู่ใกล้กับที่ตั้งกองทัพญี่ปุ่นจะทำให้ถูกโจมตีจากทางฝ่ายพันธมิตร

ครั้งต่อมา ฝ่ายพันธมิตรได้ตั้งระเบิดที่สะพานกษัตริย์ศึกและบริษัทไฟฟ้าไทย แต่การโจมตีครั้งนี้
ไม่ถูกเป้าสำคัญนัก

สถานที่ที่ผู้คนอพยพออกไปอยู่ได้แก่ บริเวณที่เป็นสวนในเขตจังหวัดธนบุรีและนนทบุรี
บริเวณชานกรุงเช่น ริมคลองแสนแสบ และบางปะปิ เป็นต้น ราษฎรเหล่านั้นจะสร้างที่พัก
ชั่วคราวด้วยคนหมากและมุงหลังคาด้วยจาก การอพยพออกไปของราษฎรทำให้กรุงเทพฯ
เงียบเหงา ร้านค้าส่วนใหญ่ปิด ผู้คนบางตา ตามถนนไม่ค่อยมีรถวิ่ง ยามค่ำคืนมีแต่ดวง
ซึ่งพร่างไฟผานไปนาน ๆ ครั้ง หลังจากเลิกงานแล้ว คนส่วนใหญ่นิยมเดินกลับบ้านท่ามกลาง
ความมืด

หลังจากบริเวณใดถูกทิ้งระเบิดแล้ว หน่วยดับเพลิงจะไปทำการดับเพลิง แต่ก็ไม่วาง
ดับเพลิงที่ใหม่ได้อย่างรวดเร็ว ขณะที่ไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม ที่หลบภัยของเทศบาลก็ถูก
สร้างขึ้น ยิ่งสงครามดำเนินไปนานวัน การโจมตีทิ้งระเบิด การเผาผลาญบ้านเรือนก็ทวี
ความรุนแรงมากขึ้น นับตั้งแต่เริ่มสงครามมหาเอเชียบูรพาจนสงครามสิ้นสุดลง กรุงเทพฯ
ถูกโจมตีทั้งสิ้น 37 วัน การทิ้งระเบิดที่น่าเสียดายของที่สุด คือ การโจมตีทิ้งระเบิดเพลิง
ตลอดทั่วกรุงเทพฯ เมื่อปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 เวลา 22.00 นาฬิกา ระเบิด
เพลิงทำให้เกิดแสงสว่างทั่วกรุงเทพฯ จนรถดับเพลิงของเทศบาลไม่พอที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ทั่ว
ถึง บางแห่งถูกระเบิดเพลิงไหม้จนกระทั่งดับไปเอง เช่น ที่ตำบลบางขุนพรหมแห่งเดียว
ไฟได้ไหม้ขึ้น 4-5 แห่ง เช่นที่สามเสนและที่วัดศรีเทพ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ฝ่ายพันธมิตร
ได้ทิ้งพลุ เพื่อช่วยให้เกิดแสงสว่าง ทำให้การโจมตีแม่นยำยิ่งขึ้น มีผลทำให้ตรอกพระยาสุนทร
บริเวณหัวลำโพง สะพานเหลือง สี่พระยา และสี่ลม ถูกทำลายเสียหายมาก การโจมตี
ทางอากาศครั้งที่ยาวแรงที่สุดอีกครั้งหนึ่งคือ การโจมตีทิ้งระเบิดในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.
2487 (ค.ศ. 1944) ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา สถานที่มากกว่า 50 แห่งถูกโจมตีด้วยเครื่องบิน
ทิ้งระเบิด และถูกยิงกราดด้วยปืนกลอากาศ

ในเดือนพฤศจิกายน ฝ่ายพันธมิตรให้ฝูงบินทิ้งระเบิด บี.29 (4 เครื่องยนต์) ^๖เข้า
มาปฏิบัติการในเวลากลางวัน ทำให้ ~~สะพาน~~ ^๖สะพานเทเวศร์ถึงบางขุนพรหมถูกทำลายราบไปหมด เช่น
เดียวกับที่บางซื่อ รางรถไฟและรถสินค้าที่เป็นเหล็กหนา ๆ ล้วนแต่ได้รับความเสียหาย

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) โรงไฟฟ้านครหลวงและโรงไฟฟ้า
ของบริษัไฟฟ้าไทย คอร์ปอเรชั่น ถูกฝ่ายพันธมิตร - โจมคีพังพินาศ ทำให้ต้องปิดการจ่าย
กระแสไฟฟ้า ทรราชยุคเคิน ทุกแห่งมีคิมิก และกิจการอุตสาหกรรมหยุดงัก

อย่างไรก็ดี ในระหว่างปี พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) เป็นปีที่กรุงเทพฯ เกิดอุทกภัย
ครั้งใหญ่ ซึ่งทำความพินาศซ้ำให้แก่กรุงเทพฯ อย่างเหลือประมาณนั้น เป็นระยะที่พันธมิตร
ไม่ได้มาทิ้งระเบิดเลยในระหว่างนั้น นอกจากวันที่ 9, วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2485
(ค.ศ. 1942) และวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)

สถานที่ต่าง ๆ ที่ฝ่ายพันธมิตรมุ่งโจมตีได้แก่ย่านชุมชน ชานที่มีควมสำคัญทาง
ยุทธศาสตร์ และบริเวณที่ตั้งกองทหารญี่ปุ่น แต่ฝ่ายพันธมิตรทิ้งระเบิดไม่ตรงเป้าหมายนัก
เพราะถูกบริเวณที่อยู่อาศัยเป็นส่วนมาก ทำความเสียหายให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร
เป็นจำนวนไม่น้อย ยิ่งตอนปลายสงคราม ฝ่ายพันธมิตรพิชิตสงครามในยุโรปได้แล้ว ได้ทุ่ม
กำลังส่วนใหญ่มาที่เอเชีย มีผลทำให้การทิ้งระเบิดในประเทศไทยรุนแรงและบ่อยขึ้น โดย
เฉพาะ พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) กระทรวงมหาดไทยได้แนะนำและขอร้องให้ราษฎรหลบภัย
ไปอยู่ในจังหวัดที่มีภูมิประเทศเป็นป่าและเขา รัฐบาลไม่ทราบแน่ชัดว่าสงครามจะสิ้นสุดเมื่อใด
จึงแนะนำให้ราษฎรหาที่พักอาศัยให้เป็นการถาวร และประกอบอาชีพตามความเหมาะสมของ
ภูมิประเทศ โดยกระทรวงมหาดไทยจะให้ความช่วยเหลือ ต่อมา รัฐบาลได้แนะนำให้หลบภัย
ไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์

การอพยพหลบภัยไปอยู่ชนบท ราษฎรต้องประสบปัญหาหลายประการ เช่น

1. ขาดแคลนน้ำประปา
2. ไม่มีไฟฟ้า
3. ไข้ชุกชุม
4. โจรผู้ร้ายชุกชุม
5. ค่าเช่าที่อยู่อาศัยแพง¹²⁹

¹²⁹ "พวกอพยพหลบภัยประสบปัญหา," ศรีกรุง 24 กุมภาพันธ์ 2487, หน้า 1.

ในระหว่างสงคราม การศึกษาได้รับความกระทบกระเทือนมาก เพราะกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้อาคารสถานที่อันเป็นที่ตั้งโรงเรียนเป็นที่พักอาศัย ทำให้การศึกษาของเด็กต้องชะงักไปตอนปลายสงคราม แต่เด็กที่เรียนที่บ้านก็ถือว่าเป็นนักเรียนในสังกัดโรงเรียนที่เรียนอยู่เดิม¹³⁰

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³⁰"การจัดการศึกษาในยามสงคราม," นิตย 12 กรกฎาคม 2487, หน้า 1.